

T.C. İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

VAKIF KÜLTÜR VARLIKLARININ RESTORASYON VEYA ONARIM
KARŞILIĞI KİRALAMA YÖNTEMİYLE KORUNMASI

Emre ÖZTÜRK
0809211013

Anabilim Dalı: İnşaat Mühendisliği
Programı: Proje Yönetimi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet Nurettin UĞURAL

OCAK 2024

T.C. İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

VAKIF KÜLTÜR VARLIKLARININ RESTORASYON VEYA ONARIM
KARŞILIĞI KİRALAMA YÖNTEMİYLE KORUNMASI

Emre ÖZTÜRK
0809211013

Anabilim Dalı: İnşaat Mühendisliği
Programı: Proje Yönetimi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet Nurettin UĞURAL
Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Fatma Heyecan GİRİTLİ
Dr. Öğretim Üyesi Ahmet TUZ

OCAK 2024

ÖNSÖZ

Lisansüstü eğitimim ve tez çalışma sürecimde; her türlü konuda hızlı ve pratik bir şekilde yol göstererek hedefe ulaşmamı kolaylaştıran danışman hocam Sayın Doç. Dr. Mehmet Nurettin UĞURAL'a, çok şey öğrendiğim kıymetli hocam Prof. Dr. Fatma Heyecan GİRİTLİ'ye, çalışmamı yapabilmem için her türlü imkanı sağlayan ve tarihimizin en köklü kurumlarından olmanın yanında aynı zamanda büyük bir okul olan Vakıflar Genel Müdürlüğündeki çalışma arkadaşlarıma, varlıkları ile beni motive eden kızlarıma ve özellikle de hayat arkadaşım Pınar ÖZTÜRK'e sonsuz teşekkür ederim.

Ocak 2024

Emre ÖZTÜRK

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR	v
TABLO LİSTESİ	vi
ŞEKİL LİSTESİ	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Tezin Amacı	4
1.2. Tezin Kapsamı ve İçeriği	5
2. KÜLTÜR VARLIĞI KAVRAMI, GELİŞİMİ VE VAKIF KÜLTÜR VARLIKLARI	8
2.1. Kültür Kavramı	8
2.2. Kültür Varlığı Kavramı	10
2.3. Vakıf Kültür Varlıkları	18
3. ULUSAL VE ULUSLARARASI ALANDA KÜLTÜR VARLIKLARIN KORUNMASI VE KORUMANIN GELİŞİM SÜRECİ.....	19
3.1. Koruma Kavramı	19
3.2. Avrupa’da, Kültür Varlıklarını Korumacılık Anlayışının ve Mevzuatının Gelişimi	21
3.3. Türkiye’de Kültür Varlıklarını Koruma Anlayışı ve Korumacılık Mevzuatının Gelişimi	35
3.3.1. Osmanlı Dönemi Kültür Varlıkları Politikaları	36
3.3.1.1. Tanzimat Öncesi Dönem	36
3.3.1.2. Tanzimat Sonrası Dönem	37
3.3.1.2.1. Dolaylı Yasal Düzenlemeler	39
3.3.1.2.2. Doğrudan Yasal Düzenlemeler	40
3.3.1.2.3. Örgütsel Yapı	46
3.3.2. Cumhuriyet Dönemi Kültür Varlıkları Politikaları	48
3.3.2.1. 1920-1950 Arası Dönem	49
3.3.2.2. 1950-1983 Arası Dönem	60

3.3.2.3. 1983-2004 Arası Dönem	64
3.3.2.4. 2004 Sonrası Dönem	67
3.4. Kültür Varlıklarının Korunmasında Uluslararası Organizasyon ve Sözleşmeler	69
3.4.1. Uluslararası Organizasyonlar	70
3.4.1.1. UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)	70
3.4.1.2. ICCROM (Kültürel Varlıkların Onarımı ve Korunmasıyla İlgili Uluslararası Araştırma Merkezi)	70
3.4.1.3. ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi)	71
3.4.1.4. COE (Avrupa Konseyi)	72
3.4.2. Uluslararası Sözleşmeler	72
3.4.2.1. Atina Tüzüğü (1931)	72
3.4.2.2. Venedik Tüzüğü (1964)	73
3.4.2.3. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme	74
3.4.2.4. Avrupa Mimari Mirasın Korunması Sözleşmesi (1985)	75
3.4.2.5. Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme (1954)	75
3.4.2.6. Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (1969).....	76
4. KÜLTÜR VARLIKLARININ KORUMASINDA VAKIF MÜESSESESİ VE VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	77
4.1. Vakıf Kavramı ve Vakıf Müessesesi	77
4.2. Vakıflarla İlgili Muhtelif Tanımlar	79
4.3. Türklerde Vakıf	80
4.4. Koruma Konusunda Vakıfların Rolü	83
4.4.1. Evkaf-ı Hümayun Nezareti Dönemi	85
4.4.2. Vakıflar Genel Müdürlüğü Dönemi	89
5. VAKIF KÜLTÜR VARLIKLARININ RESTORASYON VEYA ONARIM KARŞILIĞI KİRALAMA YÖNTEMİYLE KORUNMASI	98
5.1. Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama Süreçleri	99

5.1.1. İhale Öncesi Süreç	101
5.1.2. İhale Süreci	105
5.1.3. Sözleşme Sonrası Süreç	108
6. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	112
6.1. Araştırmanın Modeli	112
6.2. Çalışma Grubu	112
6.3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri	112
6.4. Verilerin Analizi	114
7. BULGULAR	117
8. SONUÇ VE ÖNERİLER	131
KAYNAKLAR	141
EKLER	150

KISALTMALAR

AAN	: Âsâr-ı Atika Nizamnamesi
BBM	: Büyük Millet Meclisi
EEK	: Eski Eserler Kanunu
EVOS	: Entegre Vakıf Otomasyon Sistemi
GEEAYK	: Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
ICCROM	: International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property (Kültürel Varlıkların Korunması ve Onarımı Araştırma Merkezi)
ICOMOS	: International Council on Monuments and Sites (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi)
KTB	: Kültür ve Turizm Bakanlığı
KTVKKBK	: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu
KTVKK	: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
KTVKYK	: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu
KUDEB	: Koruma Uygulama ve Denetim Büroları
RG	: Resmî Gazete
ROKK	: Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama
TKTVYK	: Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TMK	: Türk Medeni Kanunu
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu)
Usul ve Esaslar: Vakıf Kültür Varlıklarının Restorasyon Veya Onarım Karşılığı Kiraya Verilmesi İşlemlerinin Usul Ve Esasları Hakkında Yönetmelik	
VGM	: Vakıflar Genel Müdürlüğü
VK	: Vakıflar Kanunu
VKV	: Vakıf Kültür Varlıkları

TABLO LİSTESİ

Sayfa

Tablo 7.1. Katılımcıların VKV'nin Mevzuattaki Karşılığı Hakkındaki Görüşleri .	117
Tablo 7.2. Katılımcıların VGM'nin Restorasyon Denetleme Yetkisi Hakkındaki Görüşleri	119
Tablo 7.3. Yerel Yönetimlerin Esaslı Onarımlar İçin Yapı Ruhsatı Düzenleme Yetkisinin Etkileri	120
Tablo 7.4. Kültür Varlıkları Özelinde VGM'ye Yapı Ruhsatı Düzenleme Yetkisi Verilmesi	122
Tablo 7.5. Proje Müelliflerinin Uygulamayı Denetleme Yetkisinin Sonuçları	123
Tablo 7.6. ROKK Yapılacak İhalelere Katılımın Artırılması	124
Tablo 7.7. ROKK Yöntemi İle Talep Görmeyen Taşınmazlarla İlgili Yapılabilecekler ..	125
Tablo 7.8. ROKK Yapılacak Taşınmazların İhale Öncesi Projeleri Hazırlanmasının Etkileri	127
Tablo 7.9. ROKK İle Özel Mülkiyetteki Taşınmazların İhya Edilebilirliği	129

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1. Kültürün Anlamı ve Kültür Orijinli Kelimeler	8
Şekil 2.2. Ülkemizdeki Taşınmaz Kültür Varlığı Sayısı ve Dağılımı.....	17
Şekil 5.1. Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama Süreçleri.....	100

Üniversite : İstanbul Kültür Üniversitesi
Enstitüsü : Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Anabilim Dalı : İnşaat Mühendisliği
Programı : Proje Yönetimi
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Mehmet Nurettin UĞURAL
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans Tezi – Ocak 2024

ÖZET

VAKIF KÜLTÜR VARLIKLARININ RESTORASYON VEYA ONARIM KARŞILIĞI KİRALAMA YÖNTEMİYLE KORUNMASI

Emre ÖZTÜRK

Kültür varlıklarının korunması konusu özellikle 19’uncu yüzyılla birlikte ülkelerin gündemine alınmış ve başlangıçta her ulusun kendi ölçeğinde geliştirdiği sistematipler 20’inci yüzyıla gelindiğinde evrensel normal haline getirilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla, uluslararası organizasyonlar düzenlenmiş, sözleşmeler imzalanmış ve kurumsal yapılar oluşturulmuştur.

Medeniyet beşiği olan ve ev sahipliği yaptığı her medeniyetin bakiyesi kültür varlıkları ile dolu olan ülkemiz, tüm insanlığın ortak mirası olan kültür varlıklarının korunması ve gelecek nesillere aktarılması için kendi mevzuatını geliştirdiği gibi uluslararası sözleşme ve organizasyonların da tarafı ve üyesi olmuştur. Ülkemizdeki kültür varlığı stokunun büyük kısmı vakıflar eliyle oluşturulduğu gibi, halihazırda bu stokun yüzde onluk kısmı Vakıflar Genel Müdürlüğü ve yönettiği mazbut vakıfların mülkiyetindedir. Çalışmada, vakıf kültür varlığı diye adlandırılan, sayıları her geçen gün artan ve sonsuza dek korunması öngörülen bu yapıların, korunması ve gelecek nesillere aktarılması için kullanılan bir yöntem olan Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama yönteminin detaylarıyla incelenmesi amaçlanmıştır. Literatür taraması ile korumacılık konusunun tarihi ve yasal gelişimi incelendikten sonra, tamamı Vakıflar Genel Müdürlüğü personeli, mimar ve inşaat mühendisi olan 10 kişilik çalışma grubu oluşturulmuştur. Hazırlanan Görüşme Formu çalışma grubuna uygulanmış ve elde edilen veriler yazılı hale getirildikten sonra içerik analizi

yöntemiyle analiz edilmiştir. Benzer veriler, belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek sözlü bilgiler nicel verilere dönüştürülmüştür. Araştırmadan elde edilen bulgular sonucunda, Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama yönteminin daha etkin hale getirilmesi için mevzuatta ve uygulamada çeşitli değişiklikler yapılması gerektiği tespit edilmiştir. Ayrıca, özel mülkiyette olan kültür varlığı taşınmazların da kamu kurumları organizasyonunda, Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama yöntemiyle yaşatılabileceği ve harap olmaktan kurtarılabileceği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vakıf Kültür Varlıkları, Korumacılık, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Restorasyon Karşılığı Kiralama, Proje Yönetimi.

University : Istanbul Kültür University
Institute : Institute of Graduate Studies
Department : Civil Engineering
Programme : Project Management
Thesis Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Mehmet Nurettin UĞURAL
Degree Awarded and Date : MA Thesis – January 2024

ABSTRACT

PROTECTION OF FOUNDATION CULTURAL PROPERTIES BY THE METHOD OF RENTING IN EXCHANGE FOR RESTORATION OR REPAIR

The issue of protection of cultural properties was put on the agenda of countries, especially in the 19th century, and the systematics that was initially developed by each nation on its own scale were tried to be made universally normal in the 20th century. For this purpose, international organizations have been organized, contracts have been signed, and institutional structures have been established.

Our country, which is the cradle of civilization and whose remnants are full of cultural properties of every civilization which one was hosted, has developed its own legislation and has also become a part and a member of international conventions and organizations in order to protect the cultural properties, which are the common heritage of all humanity, and to carry them to future generations. While the majority of the cultural property stock in our country is created by foundations, currently ten percent is owned by the Directorate General of Foundations and the registered foundations it manages. The intention of the study is to detailed scrutinize the method of renting in exchange for restoration or repair, which is a method used to protect and transfer to future generations of these cultural properties, whose numbers are increasing day by day and are intended to be protected forever. After examining the historical and legal development of the issue of protectionism through literature review, a working group of 10 people, consisting of staff of the Directorate General of Foundations, architects and civil engineers, was organized. The prepared Interview Form was applied to the study group and the obtained data was analyzed by content analysis method after being written down. Verbal information was transformed into quantitative data by bringing

similar data together within the framework of certain concepts and themes. As a result of the findings obtained from the research, it was determined that various changes should be made in the legislation and practice in order to make the Renting for Restoration or Repair method more effective. In addition, it has been determined that privately owned cultural properties can be kept alive and saved from ruining by the organization of public institutions, through Renting for Restoration or Repair method.

Keywords: Cultural Properties of Foundations, Protectionism, Directorate General of Foundations, Rental in Return for Restoration, Project Management

1. GİRİŞ:

Kültür varlıkları eski ve yeni arasında köprü olan ve kültürel sürekliliğin gerçekleşmesini sağlayan en önemli araçlardandır. Geçmiş dönemler hakkında araştırmacılara fikir veren en somut veriler, toplumların mimari ürünleridir. Kültür varlıkları; tarihin sosyal, teknik ve ekonomik bir kesiti hükmünde olmakla birlikte yaşanmış sosyal olguların da somut görünümleridir.

Toplumların, kimliklerini korumak adına sahiplendiği ve yaşattıkları kültür varlıkları, kendilerini tarihten silmek isteyen başka toplulukların da hedefi olmuştur. Korumacılık anlayışı, Rönesans sonrası dönemde Orta Çağ yapılarının hedef haline getirilmesi sonucunda ortaya çıkmış ve ulusal ölçekte koruma yasalarının çıkarılmasına başlanmıştır. 19'uncu yüzyıla gelene kadar, otoritelerin simgesel hale gelmiş yapıları, dini yapılar ve kendisine kutsiyet atfedilen yapılar hem kullanılmak hem de yaşatılmak için geleneksel dürtülerle korunmuş, 1800'lü yılların başından itibaren ise koruma konusu kavramsallaşmaya ve yasalaşmaya başlamıştır.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sırasında ulusların kültürel yapılarının tahrip olması, koruma konusunun sadece ulusal ölçekte değil uluslararası kapsamda da ele alınması mecburiyetini doğurmuştur. Bu konudaki ilk esaslı organizasyon 1931 yılında Atina'da düzenlenen Atina Konferansı'dır (Mumcu, 1971). 1954 yılında imzalanan Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme, 1964 yılında kabul edilen Venedik Tüzüğü, 1969 yılında imzalanan Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi dünya kültürel mirasının korunması hususunda Avrupa ölçeğinde de olsa atılmış önemli adımlardandır. Konunun tüm dünya geneline yayılması için Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) Genel Konferansı, 17 Ekim-21 Kasım 1972 tarihleri arasında Paris'te gerçekleştirdiği on yedinci oturumu kapsamında, 16 Kasım 1972 günü Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi'ni kabul etmiştir. Kabul edilen bu sözleşmede; kültürel ve doğal mirasın, sadece bulunduğu ülkenin değil tüm insanlığın ortak mirası olduğu belirtilerek, bu varlıkların bozulmaması, yok olmaması ve muhafaza edilmesinin bütün milletlerarası camianın ortak ödevi olduğu vurgulanmıştır (Ahunbay, 2004). Ülke olarak, 14.04.1982 tarih ve 2658 Sayılı Kanun'la katılmamızın uygun bulunduğu bu sözleşme, 23.05.1982 tarihinde 8/4788 sayılı Bakanlar Kurulu

kararıyla onaylanmış ve 14.02.1983 tarih ve 17959 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (URL-25).

Kongreler düzenlenip çeşitli kararlar alınırken, bu kararların uygulanmasını desteklemek ve uluslararası ölçekte fikir ve uygulama birlikteliğini sağlama adına UNESCO bünyesinde ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi), ICCROM (Kültürel Varlıkların Onarımı ve Korunmasıyla İlgili Uluslararası Araştırma Merkezi) ve Avrupa Konseyi adıyla organizasyonlar oluşturulmuştur. Tüm bu sözleşme ve organizasyonlarla, başlangıçta her devletin kendi özelinde geliştirdiği teknik, ekonomik ve kurumsal yapılanmalar zamanla tüm ulusların uygulayabileceği şekilde evrensel normlar haline getirilmeye çalışılmıştır. Ülkemiz, her biri diğerini temel alıp üzerlerine katkıda bulunarak oluşturulmuş sözleşme ve anlaşmaların neredeyse tamamına taraf olarak koruma konusundaki olumlu tavrını ortaya koymuştur.

Türkler, Tanzimat’tan önceki dönemlerde din kaynaklı tavırlar, geleneklere bağlılık, yapıların kullanılma ve ekonomik değerleri ve vakıf hukukunun gerektirdiği devamlılığı sürdürme anlayışı gibi etkenlerden dolayı sahip oldukları eserleri koruma gayreti göstermiştir. Vakıf kurumunun eser yapma ve sonsuza kadar yaşatma idealinin haricindeki koruma etkenleri Avrupa ile benzer algısal özellikler göstermektedir. Ülkemiz, kendi medeniyetimiz de dahil belki onlarca medeniyete ev sahipliği yapmış ve hepsinin kültürlerinin bakiyeleri olan kültür varlıkları ile doludur. Bu itibarla Avrupa’da gelişen korumacılık anlayışının, Tanzimat’la birlikte ülkemizde de gelişmesi kaçınılmaz olmuştur.

Tanzimat’ın getirdiği yasalaştırma ve kurumsallaştırma anlayışı koruma alanında da etkili olmuştur. 1848-1917 yılları arasında geçen sürede koruma ile ilgili yasal ve yönetsel anlamda doğrudan veya dolaylı onlarca düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemelerin en önemlisi; ilk çıkarıldığından sonra ilerleyen dönemde çeşitli değişikliklerle geliştirilen Asar-ı Atika Nizamnameleridir (Madran, 2002). Başlangıçta, Avrupalıların topraklarımızdaki eski eserleri ülke dışına çıkarma çabasının önüne geçmek için yapılan Nizamnameler sonrasında taşınır ve taşınmaz tüm eski eserleri kapsayacak şekilde dizayn edilmiş ve Cumhuriyetin ilanından sonra dahi uzun süre kullanılmıştır (Çal, 1997).

Üç aşamalı yürütülen çalışmanın ilk aşamasında, kültür varlığı ve koruma kavramının gelişimi ve Avrupa medeniyetlerinde bu olguların oluşması ve yerleşmesi hususları detaylı şekilde izah edilmiştir. Ülkemizin kültür varlıkları ve koruma olgusundaki tekamülü kronolojik bir şekilde “doğuş, gelişim, yasalaşma ve kurumsallaşma” bağlamında ayrıntılı şekilde incelenirken bu gelişime etki eden kişilere de ayrıca yer verilmiştir. Çalışmada, ülkemizin koruma olgusu hususundaki yaklaşık iki yüz yıllık gelişimi; Tanzimat Öncesi Dönem, Tanzimat Sonrası Dönem, Cumhuriyet Sonrası Dönem olarak ayrıntılarıyla ele alınmış ve bu alanda oluşturulan mevzuat kritik edildiği gibi, mevzuatın uygulamaya ne kadar yansiyabildiği tespitleri de yapılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci aşamasını; koruma konusunun öncü kurumu olan vakıf müessesesinin ve bu müessesenin koruma faaliyetlerine katkısının incelenmesi oluşturmaktadır. Vakıf müessesesi, sürekli eserler ürettiği gibi yapıları yaşatmak adına da bünyesinde kendini yenileyen kaynaklar yaratmıştır. Bu yönüyle vakıflar, korumacılık tarihimizin en etkin kuruluşlarının başında gelir. Vakıf kelimesi terim olarak; “*bir malın maliki tarafından dini, içtimai ve hayri bir gayeye ebediyen tahsisi*” şeklinde özetlenebilecek hukuki bir işlemle kurulan ve uzun asırlardan beri İslam memleketlerinde büyük önem kazanmış sosyal ve ekonomik hayat üzerinde derin tesirler yapmış dini-hukuki bir müesseseyi ifade eder (Köprülü, 2019). Gerek geleneksel tanımlamalar gerekse de mer’i mevzuat hükümleri incelendiğinde; vakfetmek için ortada bir mülkiyetin varlığı ve bu mülkiyetin sürekli/sonsuz kadar belli bir amaca ayrıldığını belirten bir irade beyanının varlığının zorunlu olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde sosyal devlet anlayışının gereği olarak devlet eliyle veya desteğiyle yürütülen birçok hizmet, geçmiş dönemlerde vakıf müesseselerinin iradi olarak yüklendiği misyonlarla ifa edilmiştir. Medeniyetimizde vakıflar, sadece ihtiyaç sahiplerine destek olmak gibi dar bir çerçevede kalmamış, aynı zamanda düşünce, sanat, kültür, aydınlanma ve imar gibi konularda da derin izler bırakmıştır. Amme hizmetleri mahiyetinde olan; sıbyan mektepleri, idadiler, medreseler, hastaneler, kütüphaneler, darüşşifalar, bimarhaneler, tabhaneler, mescitler, camiiler, su yolları, köprüler, çeşmeler, hamamlar, kemerler, hanlar, kervansaraylar, aşevleri gibi daha birçok taşınmaz eserin yapımı doğrudan doğruya vakıflar eliyle ifa edilmiştir. Yapılan

eserler kamuya mal olarak kullanılmaya devam edilirken, korunması gerekli kültür varlığı olarak da gelecek nesillere aktarılmıştır.

Çalışmanın üçüncü aşamasında, vakıf kültür varlıklarının korunması konusu, Evkaf-ı Hümayun Nezareti döneminden başlayarak günümüze kadar vakıflar özelinde incelenmiş ve vakıfların koruma özelindeki tüm mevzuatı irdelenmeye çalışılmıştır. Çalışmada, vakıf anlayışının temelinde yatan sonsuzluk isteği ve bu isteğin beraberinde getirdiği koruma ve yaşatma olgusunun, Avrupa’da oluşan korumacılık olgusuyla her ne kadar aynı kaynaktan beslenmese de aynı amaçta birleştikleri ortaya koyulmuştur. Her biri ayrı tüzel kişilik olan vakıfların; vakıf kurumunda yaşanan muhtelif sorunlar nedeniyle merkezileşme süreci irdelenmiş ve Evkaf-ı Hümayun Nezaretinden Vakıflar Genel Müdürlüğüne kurumsal yapı anlatılarak mevzuat gelişiminin kritiği yapılmıştır.

Kamu kurumlarınca tesis edilen iş ve işlemlerin “yasal olma” önkoşulu vardır. Bir diğer ifadeyle kamu kurumlarınca tesis edilecek işlemlerin mevzuatta karşılığı olmalı ve nasıl yapılacağı da yine mevzuatla tanımlanmış olmalıdır. Bu itibarla, gerçekleştirilmeye çalışılan işten maksimum verim alınabilmesi için mevzuatın etkin bir şekilde düzenlenmesi olmazsa olmazdır. Çalışmada kültür varlıklarının korunması konusunun ulusal ve uluslararası alanda kabul görmüş bir konu olduğu izah edildikten sonra, ülkemizde kültür varlıklarının korunması konusunda öncü kuruluş olan Vakıflar Genel Müdürlüğü ve mevzuatı incelenmiştir. Kültür varlıklarının korunması için, vakıf hukukunda gelişen “marsad usulü”, bugünkü ismiyle “Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama” yöntemi detaylarıyla izah edilmiş, mevzuat kritiği yapılmış ve çalışmanın sonunda anılan yöntemin nasıl daha etkin hale getirilebileceği hususunda tespitler yapılmıştır.

1.1.Tezin Amacı:

Ülkemizde taşınmaz kültür varlığı sayısı 122.144 iken bu taşınmazlardan yaklaşık 11.600 tanesi Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün ve temsil ettiği mazbut vakıfların mülkiyetindedir. Bir diğer ifadeyle, ülkemizde korunması gereken her on taşınmazdan biri vakıf kültür varlığıdır. Çalışmada; Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün vakıf kültür varlıklarının yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması konusunda yüzlerce yıllık misyonu devam ettirdiği ve bu alanda kurumsal olarak öncü kuruluş

olduğu anlatılarak halihazırdaki mevzuatın daha etkin hale getirilmesi için yöntemler tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu tespitlerle birlikte Vakıflar Genel Müdürlüğü üzerinde, vakıf kültür varlıklarının onarımı hususunda oluşturulan hiyerarşik yapı (yerel yönetimler, koruma kurulları vb.) tartışılarak kurumun hareket kabiliyetini artıracak öneriler sunulmuştur. Ayrıca; vakıf kültür varlıklarının korunması için kullanılan Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama yöntemine rantabl işlerlik kazandırmak adına tespitler yapılarak çözüm önerileri sunmak amaçlanmıştır.

1.2. Tezin Kapsamı ve İçeriği:

Çalışma; Giriş ve Sonuç bölümleriyle birlikte sekiz bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın amaç ve kapsamı birinci bölüm olan Giriş bölümünde açıklanmıştır.

İkinci bölümde; kültür, kültür varlığı ve vakıf kültür varlıkları kavramları irdelenmiştir. Kültürün tanımı yapılmaya çalışılırken kültürlerin aktarım araçlarının başında gelen taşınır ve taşınmaz eserlerin, soyut varlıkların “kültür varlığı” olarak adlandırılmasına kadar olan süreç kronolojik olarak incelenmiştir. Çalışmanın her ne kadar esas konusu taşınmazlar olsa da kültür varlığı kavramının uzun dönemler taşınır ve taşınmaz ayrımı yapılmaksızın birlikte ele alınmasından dolayı bu bölümde soyut ve somut her türlü kültür varlığı ile ilgili gelişmeler incelemeye tabi tutulmuştur. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ise sadece taşınmaz kültür varlıkları özelinde değerlendirmeler yapılmıştır.

Üçüncü bölümde; kültür varlıklarının korunması fikrinin gelişmesi ve yasalaşması süreci incelenmiştir.

Koruma faaliyetlerinin; başlangıçta her devletin kendi özelinde geliştirdiği teknik, ekonomik ve kurumsal yapılanmalarla yürütüldüğü ve 1900’lerin başından itibaren ulusların ortak bir tavır alma gayreti olduğu da düşünülerek, Avrupa ulusları için 1900’lü yılların başına kadar olan dönemin incelenmesi yeterli görülmüştür.

Türkiye’deki koruma faaliyetleri dönemlere ayrılarak detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu alanda herhangi bir yasal düzenleme olmamasına rağmen fiili uygulamalarla tesis edilmiş korumacılık faaliyetleri Tanzimat Öncesi Dönemde detaylandırılmıştır. 1840’tan sonraki dönem için Tanzimat’tan Sonraki Dönem başlığıyla inceleme yapılarak konuyla ilgili dolaylı ve direkt yapılmış yasal

düzenlemeler detaylandırılmıştır. Yine anılan dönemde koruma faaliyetleri için teşekkül edilmiş kurum ve organizasyonlar incelenerek kritik edilmiştir.

Cumhuriyet Sonrası Dönem; ülkemizin yeniden inşasına başlanan 1920-1950 Arası Dönem, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) ve Eski Eserler Kanunu ile önemli gelişmeler sağlanan 1950-1983 Arasındaki Dönem, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile başlayan 1983-2004 Arası Dönem ve birçok kamu kurum ve kuruluşlarının sürece dahil edildiği 2004 Sonrası Dönem olarak dört ayrı dönemde incelenmiştir. Yeni bir paradigma geliştirilmesi ve halen uygulamada olması sebebi ile son dönem özellikle ayrıntılandırılmıştır.

Üçüncü bölümün ikinci kısmında özellikle ülkemizin de tarafı olduğu uluslararası sözleşme ve organizasyonlar tanıtılmıştır. Sözleşmelerin hangi katılımı, ne amaçla ve hangi tarihte akdedildiği tespit edilirken ülkemizin bu sözleşmelere taraf olma süreçleri de belirtilmiştir. Yine uluslararası organizasyonların teşekkülü, faaliyet konuları ve çalışma şekilleri de bu bölümde ayrıntılandırılmıştır.

Dördüncü bölümde; Vakıf müessesesi, Türk tarihinde vakıfların yeri ve faaliyet alanları izah edilmiştir. Türklerde korumacılık anlayışının öncüsü olan vakıf müessesesinin doğuşu, gelişimi ve güncel yapısı incelenmiştir. Türk tarihinde vakfın yerini ve Tanzimat’la birlikte vakıf müessesesinin merkezileşmeye başlamasıyla birlikte her vakfın münferiden kendi bünyesinde sürdürdüğü organizasyonların merkezi bir idare yönetiminde nasıl sürdürdükleri incelenmiştir. Vakıf müessesesi, Evkaf-ı Hümayun Nezareti ve Vakıflar Genel Müdürlüğü olarak iki bölüme ayrılarak yaklaşık iki yüz yıllık süreçte korumacılık faaliyetleri ciheti ile kurumların mevzuatları ve faaliyetleri belirlenerek kritik edilmiştir.

Beşinci bölümde; vakıf kültür varlıklarının korunması için kullanılan yöntemlerden bir olan “Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama” yöntemi tanıtılmıştır. Yöntemin yasal altyapısı, uygulanma şekli ve süreçleri detaylandırılmıştır. Yöntemin süreçleri; İhale Öncesi, İhale Sonrası ve Sözleşme Sonrası olarak üç kısımda incelenmiştir.

Altıncı bölüm, çalışmanın yönteminin anlatıldığı bölümdür.

Yedinci bölüm, nitel araştırma metodu kullanılarak, çalışma grubundan elde edilen verilerin detaylandırıldığı bulgular kısmıdır.

Sekizinci bölüm; sonuç ve önerilerin bulunduğu sonuç kısmıdır.

2. KÜLTÜR VARLIĞI KAVRAMI, GELİŞİMİ VE VAKIF KÜLTÜR VARLIKLARI

2.1. Kültür Kavramı

Kültür, geçmiş nesillerden devralınan, yaşanan ve gelecek nesillere devredilen fiziksel ve düşünsel birikimdir. Oldukça geniş kapsamlı ve çok anlamlı bir kavram olması sebebiyle, farklı şekillerde yorumlanmış ve tanımlanmış olan kültür kavramı, en geniş anlamda, sahip olunan somut ve soyut öğelerin tamamı olarak ifade edilmektedir.

Kültür, köken olarak Latince *cultura* sözcüğünden gelir ve ilkin toprağı ekip biçmek, verimli hale getirmek, işlemek, iyileştirmek, ürün yetiştirmek ve benzeri anlamlarda kullanıldığı gibi zaman içerisinde çobanlık ve besicilik anlamlarında da kullanılmıştır (Çetintaş, 2016, s. 236). Kültürü çok sayıda bilim dalı incelemekte ve her bilim dalı kültürün farklı yönlerine önem ve ağırlık vermektedir. Bunun sonucunda da kültürün anlamı da ilgili bilim dalına göre farklılık göstermekte ve kültüre eski tanımlarına ilaveten yeni tanımlamalar da eklenmektedir. Türk Dil Kurumu Tarafından 2023 yılında son baskısı yapılan ve gelişmelere göre gerektiğinde güncellenen Türkçe Sözlük'te;

“Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmeye kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin”

“Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü”

“Muhakeme, zevk ve eleştirme yeteneklerinin öğrenim ve yaşantılar yoluyla geliştirilmiş olan biçimi”

“Bireyin kazandığı bilgi”

“Tarım”

“Uygun biyolojik şartlarda bir mikrop türünü üretme” (Güncel Türkçe Sözlük, 2023)

şeklinde altı ayrı tanımı bulunan kültür kelimesinin, bu kelimedenden türeyen ve bu kelime kullanılarak oluşturulmuş birçok birleşik kelimenin de parçası olduğu anlaşılmaktadır. Türk Dil Kurumunun 2023 yılında 12. Baskısını yaptığı Türkçe Sözlük'te, 1988 yılında 8. baskısı yapılan sözlüğe göre çok daha fazla “kültür” orijinli kelime olduğu görülmektedir (Çetintaş, 2016, s. 232-233).

GÜNCEL TÜRKÇE SÖZLÜK

kültür

Fransızca culture

- 1. isim** Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmekte kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü; hars, ekin:
"Harf inkılabı, Türk kültür inkılabının temelidir." - **Etem İzzet Benice**
- 2. isim** Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü:
"Doğrusu, teknik ve kültür her gün biraz daha ilerlemektedir." - **Salâh Bırsel**
- 3. isim** Muhakeme, zevk ve eleştirme yeteneklerinin öğrenim ve yaşantılar yoluyla geliştirilmiş olan biçimi; irfan:
"Bir memlekette kitap kültürü ne kadar zenginse günlük konuşma da o kadar zengin olur." - **Mehmet Kaplan**
- 4. isim** Bireyin kazandığı bilgi:
Tarih kültürü kuvvetli bir kişi.
- 5. isim** ► tarım.
- 6. isim, biyoloji** Uygun biyolojik şartlarda bir mikrop türünü üretme:
"Mikrop cinsinden canlı bir varlığın muayyen bir ortam içinde çoğalmasına da kültür denilir." - **Mehmet Kaplan**

Birleşik Kelimeler

kültür akımı	kültür ataşesi	kültür balıkçılığı	kültür bitkileri	kültür çevresi	kültürlü	kültür göçü
kültür mantarı	kültür merkezi	kültür ortamı	kültür sarayı	kültür sitesi	kültür şoku	kültür uçuşumu
kültür varlıkları	kültüre alma	popüler kültür	sözlü kültür	örgüt kültürü	yığın kültürü	

Şekil 2.1. Kültürün anlamı ve Kültür Orijinli Kelimeler (Güncel Türkçe Sözlük, 2023)

Kültür kavramı, ansiklopedik sözlük Meydan Larousse içerisinde; “Bir toplumda geçerli olan ve gelenek halinde devam eden her türlü duygu, düşünce, dil, sanat, yaşayış unsurlarının tümü, belli bir konuda edinilmiş geniş ve sistemli bilgi” (Meydan Larousse, 1969) şeklinde tanımlanmaktadır.

Ülkemizde, kültür kavramını ilk kullanan ve inceleyen düşünürlerden biri Ziya Gökalp’tir. *Culture* sözcüğü henüz *kültür* biçiminde bile kullanılmadığından bu kelimenin Türkçesi’nin ne olabileceği ne anlama gelebileceği Ziya Gökalp’e kadar bilinmemiştir (Berkes, 2019). Gökalp’e göre, toplumun bütün fertlerini birbirine bağlayan, yani kişiler arasındaki insicamı sağlayan kurumlar kültür kurumlarıdır ve bu kurumların tamamı da harsı yani kültürü oluşturur (Gökalp, 2016, s. 13). Ziya Gökalp, kültürü(hars); “... yalnız bir milletin dini, ahlaki, hukuki, akli, estetik, lisani, iktisadi

ve fenni hayatlarının ahenkli bir bütünüdür” şeklinde ifade eder. Ziya Gökalp kültürün milli olduğunu kabul eder ve kültüre ‘*milli kültür*’ veya ‘*hars*’¹ adını verir. Gökalp’e göre kültür milli iken uygarlık evrenseldir (Gökalp, 2016, s. 21).

2.2. Kültür Varlığı Kavramı

Kültür varlıkları; önceki dönemlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır (Belge, 2005, s. 15). Her kültür varlığı tarihin bir parçasının bakiyesidir. Bu varlıklar, geçmiş ile aramızdaki bağı sürdüren ve toplulukların, tarihini araştırmasına büyük ölçüde yardımcı olan bağlardır. Ayrıca, kültür varlıkları toplumların estetik anlayışının gelişmesinde de önemli rol sahibi olan metallerdir (Mumcu, 1969, s. 50-51).

Tarih araştırmacıları, geçmişi anlamak için çeşitli araçlar ve yöntemler kullanırlar. Kullanılan araçların başında, her biri somut veriler olan mimari ürünler de bulunmaktadır. Geçmişin sosyal, teknik, ekonomik kesitinin en doğru verileri, toplumların ürettiği sivil veya anıtsal yapılardır. Halihazırda bu eserlerden ne kadar kalmışsa, tarihimizi o denli daha nesnel yazabiliriz. Yapıları, sadece taş, kum, çimento, ahşap olarak görmek son derece eksik bir yaklaşım olmakla birlikte her tarihi yapının yaşanmış bir sosyal olgunun somut görünümü olduğu unutulmamalıdır. (Tapan, 2021, s. 59).

Toplumların kimliğinin, o toplumların kültürel varlıklarının yok edilmesiyle silineceğine inananlar da olmuştur. Mesela; Nazi Almanya’sının işgal döneminde Polonya’nın tarihten silinmesi için tarihi kentlerinin yok edilişi, Polonyalıların da varlıklarını sürdürmek için tahrip edilmiş kültür varlıklarını önce olduğu gibi yeniden inşa etme gayreti buna örnektir. Yine Sırpların, Bosna-Hersek’te Müslüman toplumların olduğu kentlerde etnik arındırma ile birlikte, etnik gruba ait her türlü

¹ “Hars” kelimesi kültür kelimesinin karşılığı olarak Ziya Gökalp tarafından kullanılmıştır. Cemil Meriç bu durumu; “Ziya Gökalp, çağının Avrupa’sında aşırı bir itibar kazanmaya başlayan kültür kelimesiyle karşılaşınca, mefhumu nasıl ifade edeceğini düşündü. Devrinin Frenkçe lügatlarına bir göz attı: “kültür”, Latince ‘cultura’ dan geliyordu; ‘culture’, colera mastarından. Ekip biçmek demekti colera: toprağı ekip biçmek. Üstad, Asım’ın Firuz Abadi tercümesinde, aradığı kelimeyi buldu: hars. Bu bedbaht, bu musikisiz kelime İttihad ve Terakki’nin yarı resmi nazariyecisi tarafından ortaya atıldığı için zamane aydınlarının bütün itirazlarına rağmen uzun zaman yaşayacaktı” (Meriç, 1986, s. 13)

yapının ve kültürel varlığın yok edilmesi gayreti de hafızalardadır (Erder, 1994, s. 60-61).

19'uncu yüzyılda, Osmanlı Türkiye'sinde, tarihi ve sanatsal öneme sahip taşınır veya taşınmaz yapı ve nesneleri tanımlamak için kullanılan ilk özgün terim "âsâr-ı atîka" terimidir. Kavramı oluşturan her iki kelime de Arapça kökenli olmakla birlikte "âsâr" kelimesi "izler, nişanlar, abideler, eserler" anlamlarını, "atîka" kelimesi ise "eskiler" anlamını taşımaktadır. 1840'lı yıllardan sonra kullanımına rastladığımız âsâr-ı atîka kavramı, ilk olarak 1874 yılında çıkarılan "Âsâr-ı Atîka Nizamnamesi"nin 1. ve 2. maddelerinde tanımlanmıştır. Mezkur nizamnamede eski eserler (Akozan, 1977, s. 23);

*"Eski çağlardan (zamanlardan) kalan her türlü sanatlı eşya eski eserdir."*²

olarak tanımlanmış ve devamında ilki eski paralar ikincisi taşınır ve taşınmaz eski eserler olmak üzere iki tür olduğu belirtilmiştir. 1884 yılında yayınlanan nizamnamede tanımlama daha da geliştirilerek;

*"Devleti teşkil eden kıtaların eski halklarının geride bırakmış oldukları eserlerin tamamı"*³

olarak tanımlanmış ve devamında bu kapsama giren taşınır/taşınmaz eserler isim sisim sıralanmıştır. 1906 yılında çıkarılan ve 1973 yılına kadar kullanılan son nizamnamede;

*"Osmanlı idaresi altında bulunan arazide daha önce yaşamış olan bütün eski kavimlerin güzel sanatlar ve ilim ve edebiyat ve dinler ilahiyat ve zanaata ilişkin istisnasız tüm destek ve her türlü mamulleri eski eser sınıfındadır"*⁴

olarak tanımlanmış ve devamında bu kapsama giren metalar ucu açık bir şekilde sıralanarak gerektiğinde yorum yapmak sureti ile kapsamın genişletilebilmesine imkan sağlanmıştır (Akozan, 1977, s. 23-29).

² "Ezminei kadimden kalan her nevi eşyayı masnua âsâr-ı atikadandır" (Akozan, 1977, s. 24)

³ "Memaliki Mahrusai Şahaneyi teşkil eden kıt'at ehali kadimesinin terk etmiş oldukları asarın cümleri" (Akozan, 1977, s. 26)

⁴ "Hükümeti Osmaniyenin tasarrufunda bulunan arazide vaktiyle sakin olan alelumum akvamı kadimenin sanayii nefise ve ulum ve edebiyat ve hırfete müteallik bilaistisna kaffi muzaheret ve her türlü malumatı asarı atikadan mahduttur" (Akozan, 1977, s. 29)

1930’lu yıllara gelindiğinde dönemin Türkçeleştirme ve sadeleştirme anlayışıyla birlikte “*âsâr-ı atîka*” kavramı yerine “*eski eser*” kavramı kullanılmaya başlanılmıştır. Mumcu (1969), “eski eser” kapsamına giren eserlerinin tanımını yapmanın ve bu kapsamının hukuki sınırlar içerisine sığdırabilmenin oldukça zor olduğunu belirterek, bir varlığın eski eser kapsamında sayılabilmesi için;

- Tarihi bir olayı ya da dönemi açıklayan, belgeleyen veya hatırlatan özelliklere sahip olması,
- Arkeolojik bakımdan bir değer ifade etmesi,
- Sanat tarihi bakımından bir değer ifade etmesi,
- Miktarca az bulunur olması

kısıtlarının kullanılabileceğini belirtmiştir. Mumcu (1969), “*eskilik*” kavramını zamanla sınırlamanın yanlış olduğunu savunarak ileride bu kapsamda kalacak tüm varlıkların bugünden korunması gerektiğini savunmuş ve eski eseri; “*Tarihî, arkeolojik veya sanat değeri olup eski devirlerden bize intikal eden, ya da ileride böyle değerleri taşıyacağı kesin ve mutlak olan ve sayıca sınırlı mallar, eski eser sayılırlar.*” şeklinde tanımlamıştır (Mumcu, 1969, s. 47-50). Yaşamakta olduğumuz her anın geçmişten geliş ve geleceğe gidiş hali olduğu da düşünüldüğünde; bir nesnenin gelecek nesillere ulaştırılmasını haklı kılan nitelikleri bulunuyorsa, yakın bir dönemin veya bugünün yapıtı olmasının eski eser sayılmamasını gerektirecek bir durum olmaması gerekmektedir (Umar & Çilingiroğlu, 1990, s. 41-42).

25/4/1973 tarih ve 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu ile yapılan eski eser tanımı;

“Tarihten önceki devirlerle tarihî devirlere ait olup, bilim, kültür, din veya güzel sanatlarla ilgili bulunan, yer üstünde, yeraltında veya su içindeki bütün yapılara, taşınır ve taşınmaz mallara ve aynî nitelikteki her türlü belgeye eski eser denir.” (EEK, Md.1) (URL-1)

şeklindedir. Türkiye’nin de tarafı olduğu, 1964 tarihli Venedik Tüzüğü’nde geçen;

“Madde 1- Tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar. Bu kavram yalnız büyük sanat eserlerini değil, ayrıca zamanla

kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de kapsar.” (Venedik Tüzüğü, Md.1) (URL-2)

tanımından ve 1954 tarihli Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme’de geçen;

“Kültür mallarının tarifi:

Aşağıdaki bildirilenler, menşe veya sahipleri ne olursa olsun; bu Sözleşme bakımından kültür malları sayılırlar:

a) Dinî veya lâik, mimari, tarihi anıtlarla sanat anıtları, arkeolojik değerlerdeki yerler, bütünü itibariyle tarihi veya artistik bir alâka arzeden yapı toplulukları, sanat eserleri, el yazmaları, kitap ve başkaca tarihi, artistik veya arkeolojik değer taşıyan eşya, keza yukarıda bildirilen servetlerden mürekkep bilim koleksiyonlarıyla, önemli kitap, arşiv röprodüksiyon koleksiyonları ve emsali gibi milletlerin kültür muameleklerinde büyük önemde yeri olan menkul ve gayrimenkul mallar,

b) Gerçek ve başlıca görevi (a) fıkrasında zikredilen menkûl kültür mallarını koruma veya teşhirden ibaret olan müze, büyük kitaplık, arşiv deposu gibi binalarla (a) fıkrasında açıklanan menkul kültür mallarının silâhlı bir çatışma halinde korunmasına mahsus sığınaklar,

c) (a) (b) fıkralarında tarif edilen kültür mallarını büyükçe sayıda içine alan ve “anıt merkezleri” denilen merkezler.” (Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme, Md.1) (URL-3)

tanımından da anlaşılacağı üzere, 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu’nda yapılan eski eser tanımı, döneminin kabul görmüş her iki tanımına da benzemektedir. Alıntılanan her iki tanım da arkeolojik kalıntılar ile büyük ölçekli eserleri ifade etmek için kullanılan "anıt" sözcüğünün tanımıdır. Devam eden yıllarda, tüm dünyada, korumanın konusu olan eserlerin kapsamı genişlemiş ve anıt olmasa dahi daha mütevazı eserler de bu kapsama dahil edilmiştir. Bu genişleme ve çeşitlenmeyle

birlikte bu vasıftaki eserler için kullanılan kavram da değişime uğramış, küçük ölçekli mimari eserler ve bunların oluşturduğu tarihsel çevre ile birlikte diğer taşınır ve taşınmaz değerleri de içeren yeni sözcük *"kültürel miras"* olmuştur. (Asatekin, 2004, s. 22). 1976 yılında kültürel miras kavramı, UNESCO tarafından daha farklı bir şekilde yorumlanarak, kültürel geleneklerle ilgili bütün maddi varlıkları kapsamak üzere genişletilmiş ve *"kültürel varlık"* deyiimi ortaya atılmıştır (Ahunbay, 2004, s. 22). 1980'lerde *"kültürel ve doğal değer"* sonrasında ise günümüzde hâlâ kullanılan *"kültür ve doğa varlığı"* sözcükleri benimsenmeye başlamış ve bu kavram Türkiye'deki yasal/yönetmelik biçimlenmede de kullanılmaya başlanmıştır (Asatekin, 2004, s. 23). 21.7.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile *"kültür varlığı"* kavramı mevzuattaki yerini almış ve hala kullanılmaktadır. Kanunda kültür varlıkları;

"Madde 3- Tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır." (KTVKK, Md.3) (URL-4)

şeklinde tanımlanmıştır. Aynı maddenin devamında korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının hangileri olduğu açıkça sıralanmıştır.

Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) Genel Konferansı'nın 14 Kasım 1970 tarihinde kabul ettiği Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi Ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme'de yapılan kültür varlığı tanımı;

"Dinsel nitelikte olsun olmasın, her Devlet tarafından arkeoloji, tarih öncesi, tarih, sanat veya bilim için önemli olarak gösterilen ve aşağıdaki kategorilere giren değerler kültür varlığı sayılırlar:

a) Az bulunur zooloji, botanik, mineroloji ve anatomi örnekleri ile koleksiyonlar, paleontoloji bakımından değer taşıyan nesneler;

b) Bilim ve teknik tarihi ile askeri ve sosyal tarihi kapsayan tarihe, ulusların idare adamlarının, bilginlerinin, düşünür ve sanatçılarının hayatlarına ve önemli olaylara değin varlıklar;

c) Kanuna uygun veya aykırı olarak yapılan kazı ve arkeolojik bulgu ürünleri,

d) Tarih ve sanat değeri taşıyan anıtlar ile arkeolojik sitelerden artakalmış kırık, dağınık parçalar,

e) Yüz yıldan daha eskiye ait sikke, hakkedilmiş mühür, kitabe ve benzeri şeyler,

f) Etnolojik gereçler,

g) Sanat değeri bulunan aşağıda gösterilmiş varlıklar:

Her türlü satıh üzerine, her türlü malzeme ile ve elle yapılmış tablolar, resimler, desenler (elle süslenmiş imalat ürünleri ile sanayie değin desenler bunların dışındadır);

Her türlü malzemeden yapılmış orijinal heykeller, heykelticilik sanatına değin ürünler;

Orijinal gravürler, baskılar ve taş basmalar;

Her türlü malzemeden meydana getirilmiş sanat değeri bulunan montajlar ve asamblajlar;

h) Az bulunur el yazmaları, 1500 yıllarından önce yapılmış baskılar, tarih, edebiyat ve bilim yönünden özel önem taşıyan eski kitaplar, yayınlar, belgeler (tek veya koleksiyon halinde),

i) Posta ve damga pulları ile benzeri pullar (tek veya koleksiyon halinde),

j) Arşivler (plak, fotoğraf ve sinema arşivleri dahil),

k) Yüz yılı aşkın döşeme eşyaları ve eski müzik aletleri.” (Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi Ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme, Md.1) (URL-6)

şeklindedir.

Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO)'nün 16 Kasım 1972 günü kabul ettiği Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi'nde kültür varlıkları “kültür mirası” ifadesiyle aşağıdaki şekilde tanımlanmış ve kültür mirasları tasnife tabi tutulmuştur:

“Madde 1- Bu sözleşmenin amaçları bakımından aşağıdakiler "kültürel miras" sayılacaktır:

Anıtlar: Tarih, sanat veya bilim açısından istisnâ evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikte eleman veya yapılar, kitabeler, mağaralar ve eleman birleşimleri.

Yapı toplulukları: Mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnâ evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları.

Sitler: Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnâ evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik siteleri kapsayan alanlar.” (Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi, Md.1) (URL-7)

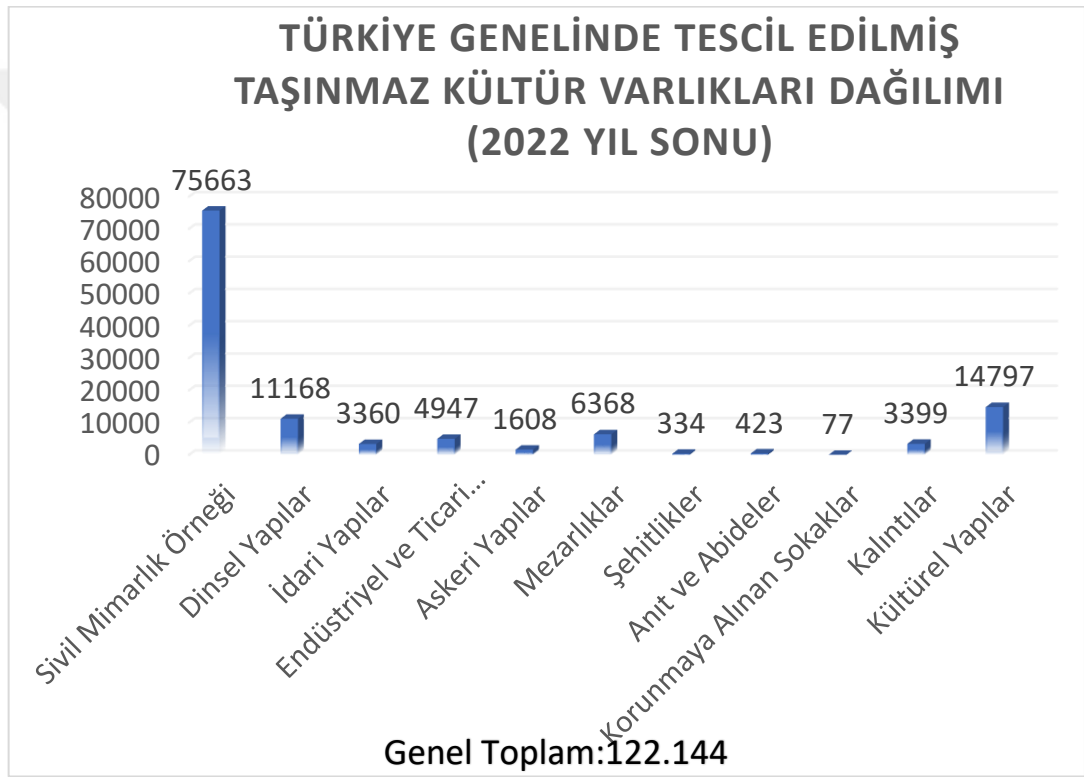
Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), 17 Ekim 2003 tarihli 32. Genel Konferansında “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”ni imzalayarak yukarıda tanımladığımız maddi kültür varlıklarına ilaveten yeni bir kültür mirası tanımlaması yapmış ve koruma altına almıştır. Bu sözleşmeye göre;

“Somut olmayan kültürel miras” toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekanlar anlamına gelir. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu somut olmayan kültürel miras, toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden yaratılır ve bu onlara kimlik ve devamlılık duygusu verir; böylece kültürel çeşitliliğe

ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunur.” (Somut olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, Md.2) (URL-8)

tanımlaması yapılarak; dil, sözlü gelenekler ve anlatımlar, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar, el sanatları geleneği gibi olgular somut olmayan kültürel mirasın konusu edilmiştir.

Ülkemizde 2022 yılı sonu itibari ile büyük kısmı sivil mimari örneği olan 122.144 adet tescilli taşınmaz kültür varlığı bulunmaktadır (Şekil2.1.).

Şekil 2.2. Ülkemizdeki Taşınmaz Kültür Varlığı Sayısı ve Dağılımı (URL-9)

2.3. Vakıf Kùltür Varlıkları

21.7.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kùltür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 3'üncü maddesinde kùltür varlıkları olarak tanımlanan varlıklardan Vakıflar Genel Müdürlüğü ve temsil ettiğı vakıflara ait olanlara Vakıf Kùltür Varlıkları denilir (URL-10). Tanımlamadan da anlaşılacağı üzere 2863 Sayılı KTVKK'da kùltür varlığı olarak tanımlanan her nevi taşınır veya taşınmaz varlığın başkaca bir kritere tabi tutulmaksızın sadece Vakıflar Genel Müdürlüğü ile idare ve temsil ettiğı vakıflara ait olması o varlığın vakıf kùltür varlığı olduğunu ifade etmektedir. 2762 sayılı Mùlga Vakıflar Kanunu'nda yer almayan "vakıf kùltür varlıkları" kavramı 5737 sayılı Vakıflar Kanunu ile mevzuatta yer bulmuştur (Avcı, 2020, s. 245). Vakıf yoluyla yapılmış ve bir kısmı kùltür varlığı olarak hala yaşayan taşınmazlardan bazıları; mabed, tekke, zaviye, kabristan, türbe, namazgah, kalenderhane, mektep, medrese, darülhadis, darültalim, darülhuffaz, darülkurra, kervansaray, imaret, kütüphane, misafir evi, tabhane, misafir odası, gölgelik, dul evi, darüşşifa, sığınak, tıp medresesi, dispanser, hastahane, hamam, çeşme, idman sahası, kuyu, sebil, su yolu, pınar, kale, yol, kaldırım, köprü, deniz feneri, liman, gemi, bedestan, umumi hela, çamaşırhane, muvakkithanedir (Kunter, 1938, s. 110-111). 2022 yılı sonu itibari ile Türkiye'deki taşınmaz kùltür varlıkları sayısı 122.144'tür. Bu taşınmazlardan 21.162'si vakıf kökenli taşınmazlar (Günel & Dişli, 2015, s. 171) olmakla birlikte bunların yaklaşık 11.600 adedi Vakıflar Genel Müdürlüğü ile idare ve temsil ettiğı mazbut vakıfların mülkiyetindedir (EVOS, 2023). Vakıflar Kanunu'nda yer bulan, kamulaştırma, satın alma ve kökeni vakıf olan taşınmazların vakfına iadesi gibi yetki ve sorumluluklarla birlikte bu sayı sürekli artmaktadır.

3. ULUSAL VE ULUSLARARASI ALANDA KÜLTÜR VARLIKLARIN KORUNMASI VE KORUMANIN GELİŞİM SÜRECİ

3.1. Koruma Kavramı

Güncel Türkçe Sözlük'te koruma; *kentlerin belli kesimlerinde yer alan çağbilimsel ve yapıtasarcılık değerleri yüksek yapıtlarla, anıtların ve doğa güzelliklerin -kentte bugün yaşayanlar gibi- gelecek kuşakların da yararlanması için her türlü yıkıcı, saldırgan ve dokuncalı eylemler karşısında güvence altına alınması* olarak tanımlanmıştır (Türkçe Sözlük, 2023). Koruma, 2863 Sayılı KTVKK'da; *taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleri* olarak tanımlanmıştır (KTVKK, md.3).

Az sayıda da olsa, özgün halleriyle günümüze ulaşabilen anıtların olmasından da anlaşılacağı üzere, korumanın tarihi çok gerilere, yapı sanatının ilk dönemlerine kadar uzanmaktadır (Ahunbay, 2004, s. 8). Günümüzün kültür değerleri, önceki dönem kültür değerlerinin tabakalaşması sonucunda oluşmuştur. Kültür değerlerinin gerçek kimliklerini ortaya çıkarmaya yardımcı olan korumacılık, tarihi bir nesneyi tüm öğeleriyle elverdiğince yaşatma eylemidir (Tapan, 2021, s. 22). Kültür varlıklarının korunması, bir toplumun tarih ve estetik ölçülerinin korunması demektir. Tarih ve estetik, aynı zamanda toplumlararası değerlerdir. Bu sebeple, eski eserlerin korunması, sadece bulundukları yer topluluklarının değil tüm insanlık kültürü için de büyük bir hizmettir (Mumcu, 1969, s. 50-51).

Bir toplumun, göçebelikten yerleşik hayata geçiş sürecini destekleyen en önemli öğenin, geçmişindeki değerlere önem verilmesi olduğu düşünüldüğünde her toplumun geçmişine sahip çıkma zorunluluğu ortaya çıkar. Bu değerlerin doğru bir biçimde anlaşılması ve doğru tahlil edilmesi o toplumun geleceğini daha sağlıklı şekillendirmesine imkân sağlar. Bu analizlerin en doğru biçimde değerlendirilmesi geçmişin karakteristik niteliğini yansıtan fiziksel yapının anlaşılmasına bağlıdır. Bir diğer ifadeyle; kentsel doku, mimari ve mühendislik eserler bir toplumun toplumsal ve kültürel sistemlerinin en açık göstergeleri oldukları için korunmaları son derece önemlidir. Her mimari yapının arkasında ekonomik ve kültürel amaçlar bütününden kaynaklanan bazen toplumsal bazen de bireysel ağırlıklı bir değer sistemi vardır.

Toplumların alışkanlıkları, gelenekleri, ekonomik koşulları, iklimsel özellikleri gibi toplumun yaşam biçimini şekillendiren birçok olgunun o toplumun fiziksel düzenlenmesine yansması kaçınılmazdır (Tapan, 2021, s. 20). Bu itibarla, eski yapıların korunması o toplumdaki kültürel evrimin nasıl gerçekleştiğini göstermesi açısından da önemlidir (Tapan, 2021, s. 54).

Geçmişte yaşayanların alın teriyle, emekle, duygularıyla ve tüm yaratıcılıklarıyla ürettikleri her eser toplumların mazisi ve kendilerine miras kalmış kültürün yapı taşlarıdır (Kuban, 1975, s. 22). Meseleye bu açıdan bakıldığında, korunması gerekenin sadece büyük ölçekli anıtsal yapılar olmadığı, toplumlar tarafından emek verilerek üretilen ve yaşanan dönemin anısını temsil eden her türlü varlığın kültürel miras olarak korunması gereği ortaya çıkar. Küçük ölçekli yapıların ve özellikle sivil mimari diye nitelendirilen eserlerin de korunması gereken kültür varlıkları olduğu bir mücadele sonunda belli kurumlara kabul ettirilmiş ve bu konuda bazı yaptırımlar getirilerek bir yandan toplumu yıkmadan caydırmaya, öte yandan da yine yaygın ve örgün biçimde toplumu eğiterek korumanın bir toplum için nesnel yararları anlatılmaya çalışılmıştır (Tapan, 2021 s. 20).

Bir kültür varlığını korumanın önemli bir yolu da kullanılması ve kullanım değerinin korunmasıdır (Tapan, 2021, s.105). Her ne kadar koruma bilincinin başlangıç ve gelişme dönemlerinde "eskilik değeri", "izlenim değeri", "çevreye katkı" vb. kavramları üzerine yoğunlaşmış olsa da ilerleyen dönemlerde kültür varlıklarını korumanın etkili bir yolunun da o varlığın kullanılması olduğu fikri benimsenmiştir. Günlük kullanım değerleri olan varlıkların işlevlerini sürdürmeleri kullanıcıları tarafından da istenileceği için koruma adına bir özenin varlığı kendiliğinden ortaya çıkar. Buna yararlılık etkisi denir (Madran, 1985, s. 503).

Geçmiş geleceğe bağlama aracı olarak görülen korumacılık konusunda karar vericilerin yaklaşım tarzı ve uygulama şekilleri farklılık gösterse de evrensel bağlamda nihai amaç birlikteliğinin sağlandığını söylenilebilir (Tapan, 2021, s. 19).

3.2 Avrupa’da, Kültür Varlıklarını Korumacılık Anlayışı ve Korumacılık Mevzuatının Gelişimi

Kültür varlıkları, Roma Devleti’nden itibaren yeni çağların başlangıcına kadar estetik ve dini yönlerinden dolayı tanınmış ve korunmuşlardır. Estetik özelliklere büyük önem verilen Roma toplumundan sonra dini ölçüleri yükselen Orta  ağ devletleri de estetik ve dini algılarıyla kültür varlıklarının korunmasını sağlamışlardır (Mumcu, 1969, s. 53). Roma’da, malların yalnız maddi değerlerinden dolayı korunmayacağı anlayışı h kim olmakla birlikte kamuya ait estetik değerlerin yanında özel kişilere ait olan estetik değeri yüksek mallar da yasal koruma altına alınmıştır (Mumcu, 1969, s. 54).

M. . 300 yılından itibaren Yunan sanat eserlerinin Roma’ya taşınması toplumun estetik anlayışını çok ileri taşımış ve bu anlayışla üretilen eserlerin korunması için ilk önemli girişim konsül Publius Servilius Isauricus (M. . 48) tarafından kamuya ait eserlerin envanteri düzenlenmesi olmuştur (Mumcu, 1969, s. 53). Milattan  nceki son yüzyılın ortalarında; yayınlanan Lex Julia Kanunları’nda (M. . 44), bazı memurlara şehrin güzelliklerinin ve bazı özel binaların güzelliğinin de korunması görevi verilmiştir (Mumcu, 1969, s. 54).

Roma İmparatorluğu dönemine gelindiğinde de korumacılık anlayışı devam etmektedir. 300’l  yıllarda değerli resimlerin, mermer sütün ve heykellerin Roma’dan başka yere kaçırılması veya ihracı yasaklanmıştır. 400’l  yıllarda, altınla bezenmiş resmi binaların korunmasının hüküm altına alındığı, taşınmazların cephelerinin değiştirilmesinin ve güzellikleri ile  n yapmış eski binaların yıkımı ya da değişikliğe uğramasının yasaklandığı ve aksi uygulamalarda bulunanlara para cezası, dövme, el kesme gibi fiziki cezalarla cezalandırıldığı bilinmektedir (Mumcu, 1969, s. 54).

Batı Roma İmparatorluğu’nun yıkılmasından sonra Avrupa’da yaşanan siyasi ve ekonomik değişiklikler Roma’daki gibi bir hukuksal düzenlemeyi imk nsız kılmış ve genel korumanın yerine kilisenin malı olan dini estetik eserler korunmuştur (Mumcu, 1969, s. 54).

Orta  ağ’da, bugün kültür varlığı olarak nitelendirdiğimiz taşınır veya taşınmaz eserlerin korunma, bakım ve onarım faaliyetlerinde bulunulmasında temel faktörlerden birinin inanç faktörü olduğu anlaşılmaktadır. Avrupa’da Hristiyan inanç

kültürünü yansıtan kiliseler, Hz. İsa'nın ve Hz. Meryem'in resim ve tasvirleri, fresk ve heykelleri öncelikli koruma altına alınan eserlerden sayılabilir (Sancakdar, 2009, s. 1756).

Reform ve Rönesans hareketlerinin etkisiyle kültürel yaratıcılık, dinsel düşünce sisteminin etkisinde kurtularak özellikle mimaride estetik kaygılara ve metotlara öncelik veren eserler vermeye başlamıştır (Sancakdar, 2009, s. 1756-1757). Nesnelerin taşıdığı estetik değerlerin dini anlamlarından ziyade, mazinin keşfine götürecek bir araç olarak değerlendirilmeye başlanması Rönesans'la birlikte gelişmiştir (Shaw, 2004. s. 8). Sadece klasik eserlerin değil, tarihin her devrine ait eserlerin ihtimamla korunması da Rönesans'tan sonraki devirlerde başlamıştır. Rönesans'la birlikte klasik kültüre olan ilgi ve hayranlığın artmasıyla birlikte Roma Hukuku'na koruyucu hükümler eklenmeye başlanılmıştır. Öncelikle İtalya'da başlayan bu durum Rönesans devri papalarının bu konuda çok önemli tedbirler almasını da beraberinde getirmiştir. (Mumcu, 1969, 54-55). 15 ve 16'ncı yüzyıllarda; papaların yayınladığı, genellikle sanat değeri taşıyan eserleri ve Roma devri kalıntılarını kapsayan emirnameleri, daha çok taşınır eski eserleri kapsayan kral emirnameleri ve bazı prenslerin tarihi eserlerin korunması için aldıkları tedbirler bu dönemin koruma konusunda gösterdiği tavırlardan bazılarıdır (Akçura, 1973, s. 13).

1789 Fransız Devrimi sonrasında Avrupa ülkelerinde anıtsal değeri olan eski eserlerin korunması sorununun bilinçli bir şekilde ortaya konulduğu dönem 18'inci ve 19'uncu yüzyıllardır. Bu dönemde anıtsal özellik taşıyan eserlerin korunması için ilk yasal düzenlemeler yapılmaya başlanmış ve bu konuda gerekli çalışmaları yapacak organizasyonlar oluşturulmuştur. Avrupa'da, her ne kadar kuramsal ve kurumsal bağlamda hareket edilen dönem 18 ve 19'uncu yüzyıllar olsa da önceki dönemlerde de kendi geçmişlerinin yapıtlarına, farklı neden ve biçimlerle sürekli ilgi göstermişler ve günümüz koruma anlayışı dışında kalan tutumlarla da olsa birçok değerin yaşatılması sağlanmıştır (Akçura, 1973, s. 13). Eski eserlerin sistemli şekilde araştırılmaya başlanması ve bu çalışmalarda toprak altından önemli eserler çıkarılmış olması gibi faktörler bütün Avrupa'ya bir eski eser sevgisi yerleştirmiştir (Mumcu, 1969, s. 55).

19'uncu yüzyılda Avrupa'da gelişen milliyetçilik akımları koruma çabalarını da desteklemiştir. "Ulus Devlet" olma özelliklerini kazanan ülkeler, sahip oldukları tarihi mirasları, uluslarının kurulmasına meşruiyet kazandıracak vesikalar olarak

kullanmışlardır. Bu dönemde, arkeolojik kazılar yapılmış ve bilimsel tartışmalar yoğunlaşmıştır. Ancak, bu dönemde korumanın kapsamına giren eserler, anıt değeri taşıyan önemli yapılar ölçeğinde kalmakla birlikte, bu yapıların ortaya çıkarılabilmesi amacıyla çevreleri yıkılıp boşaltılmıştır. Anıtın daha görkemli görülmesi için yapılan bu uygulamalar yine kültürel miras olan ancak o dönemde değerli görülmeyen birçok yapının yıkılmasına ve çevresel değerlerin de kaybolmasına sebebiyet verilmiştir. Bahse konu dönem, çevresel değerlerin önemsenmediği ve yapıların tek tek korunmasıyla sınırlı kaldığı bir dönem olmuştur (Kiper, 2004, s. 28-29).

Kültür varlıklarının fazla olmasından dolayı İtalya, koruma sisteminin merkezi bir otoriteye desteklenmesi bakımından Fransa, özel kuruluş ve derneklerin koruma konusunda aldıkları inisiyatif ve çalışmalarla İngiltere, başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülkeye örnek olmuştur (Baysan, 2007, s. 11).

Eski eserlerin korunması alanındaki gelişmeler her batı devleti içerisinde kendisine özgü gelişmeler göstermiştir. Bu gelişmeleri ülke bazında değerlendirecek olursak;

Fransa:

Aydınlanma Çağı'nın altyapısı her ne kadar Rönesans'la birlikte oluşmuşsa da Fransa'da Aydınlanma Çağı'nın öncülerinden Madame Sévigné, Voltaire gibi isimler tarihi anıtlara karşı ilgi göstermemişlerdir (Mumcu, 1969, s. 58). İhtilal sonrasında halk, soylulara, krallığa ve kiliseye karşı biriken öfkesini bu kurumları simgeleyen saray, şato, kilise ve benzeri eserleri yıkarak göstermiştir (Ahunbay, 2004, s. 8). Eski eserlerin, aristokrasinin simgeleri kabul edilerek yok edilmesi karşı tepkiye neden olmuş ve bu durum kapsamlı ve sistemli koruma çalışmaları yapılmasını da beraberinde getirmiştir (Akçura, 1973, s. 13). İhtilalciler, eski eserleri korumak için 1790-1792 yıllarında "*Commission des Monuments*"i (Anıt Eserler Komisyonu) kurmuş ve bu tarihten sonra eski esere karşı olan ilginin gelişmesiyle çeşitli anıtlar da kurtarılmıştır (Mumcu, 1969, s. 58).

"*Commission des Monuments*" (Anıt Eserler Komisyonu) yetkilerinin sınırlı olması ve mali gücü olmaması sebebiyle 1802 yılına kadar verimli bir çalışma yapamamıştır. 1802-1830 yılları arasında daha çok kişisel gayretlerle envanter çalışmaları ve hukuki çalışmalar devam etmiştir (Madran, 1978, s. 281). Fransa'da,

1830-1870 yılları arasındaki dönemde, korumacılık uygulamaları da dahil olmak üzere mimari etkinlikler devletin izni ve sıkı denetimi altında yürütülmüştür. Kiliseler, saraylar ve eklentileri, tiyatrolar, eğitim kurumları, kütüphaneler ve hapishaneler gibi tarihi yapılara ilişkin müdahaleler, devletin kurumlarının kontrolünde, devletin gücünü ve karakterini yansıtacak şekilde biçimlendirilmişlerdir. Bu kurumlardan bazıları; Commission des Monuments Historiques (Tarihi Anıtlar Komisyonu), Travaux de Paris (Paris İmar Müdürlüğü), Conseil des Bâtiments Civils (Sivil Binalar Konseyi), Conseil des Edifices Diocésains (Dini Yapılar Konseyi), Palais Impériaux (İmparatorluk Sarayı), Commission des Monuments Historiques (Tarihi Anıtlar Komisyonu)'dir (Tosun, 2008, s. 15-16).

Tarihi yapıların restorasyon veya yeniden yapılarak korunmaları anlayışı; Endüstri Devrimi'nden sonra ortaya çıkan betonarme, cam ve çelik gibi yeni yapı malzemelerin ve yeni yapım teknikleri ile yapılan yapıların, o devre kadar şekillenmiş kent dokusuna uyumsuzluğu ve motorlu trafik için gereken düz ve geniş yolların inşasının neden olduğu yıkımlar karşısında ortaya çıkmıştır (Ersen, 2015, s. 4). Fransa'da, 19'uncu yüzyılda, restorasyon uygulamalarında, "üslup birliği" ya da "stilistik rekompozisyon" diye adlandırılan yaklaşımla korumanın temel referanslarından birini oluşturan Eugène Emmanuel Viollet-le-Duc'tür (Mazlum, 2014, s. 72). Mimar, mühendis, dekoratör ve mimarlık tarihçisi gibi sıfatlarla seçkinleşen E.E. Viollet-le Duc, "*Üslup Birliğine Varış*" düşüncesiyle, daha önce onarım yapmış mimarların kişisel tecrübelerine göre yapılan restorasyonları düzene sokmak için öncü bir rol oynamış ve "*XI.-XVI. Yüzyıl Fransız Mimarlığının Açıklamalı Sözlüğü*" bir eser de üretmiştir (Ahunbay, 2004, s. 8). 1853-1870 yılları arasında Georges-Eugène Haussmann'ın, Paris'i sanayi çağının ilk büyük kenti yaparken geniş ve düz yolların ulaştığı meydanlarda yapıları sergilemek için etraflarını temizleme yaklaşımı, Viollet-le Duc'ün her yapıyı kendi özelinde ele alma yaklaşımı ile birleşerek Le Corbusier'e kadar devam etmiştir (Altınyıldız, 1997, s. 14).

Fransa'da 1819 ve 1920 tarihli genelgelerle eski eserler kayıt altına alınmaya başlanılmıştır. Bu dönemde Victor Hugo, Prosper Mérimée gibi Fransız aydınlar da tahribata varan restorasyon uygulamalarına karşı koyan önemli yayınlarda bulunmuşlardır. 1830 ihtilalinden sonra 800.000 Franklık bir bütçe anıtların korunmasına ayrılmış ve eski eserlerin korunması faaliyetleri günden güne artmıştır.

1834 yılında *Comité Historique des Arts et Monuments* (Tarihi Anıtlar ve Sanatlar Komitesi) kurulmuş, 1832 ve 1837 tarihli kararnamelerle kazılar, onarımlar ve başka sebeplerden dolayı eski eserlerin zarar görmesi önlemeye çalışılmıştır. 1841 yılına kadar eski eserlerle ilgili devletin tasarruf sınırı sadece kamu ve tüzel kişiliklerle sınırlı olup özel kişilere ait taşınmazlar tamamen maliklerinin iyi niyetine bırakılmıştır. 1841 yılındaki kanunla özel kişilere ait eski eserlerin kamulaştırılmak suretiyle korunabileceği yasalaştırılmıştır. 30.03.1887 tarihinde “*Tarihi ve Sanatsal Değeri Olan Anıtların Ve Sanat Eserlerinin Korunmasına İlişkin Kanun*”⁵ yayınlanarak,

- Eski Eserlerin korunması için listeye kaydedilmesi ve kayıt işleminin de Milli Eğitim Bakanlığınca gerçekleştirileceği,
- Listeye kaydedilen eserlerin gerekli izinler alınmadan yenilenemeyeceği veya restore edilemeyeceği,
- Tarihi değerini yitiren malların listeden çıkarılabileceği

gibi hususlar hüküm altına alınmışken bu hususların uygulanması için de bürokratik bir mekanizma kurmuştur (Mumcu, 1969, s. 59). Roma İmparatorluk devrinden beri, anıtlar ve tarihi çevrenin korunması konusunda kamunun ilgisini çekmesinden dolayı İtalya önemli bir yer olsa da Fransızlar, 1887 yılında çıkardıkları bu kanunla koruma konusuna hukuki bağlamda döneminin en güçlü katkısını sunmuşlardır (Erder, 1975, s. 89). Bu dönemde, özel kişilerin mülkiyetinde olan yapıların tahribi, Fransa dışına çıkarılan taşınır eserler ve yapı kümesi halinde sökülerek başka ülkelere nakledilen taşınmazlar kamuoyunun tepkisine sebep olmuştur. Bu konulara eğilen yayınlar, tarihi anıt ve yerleşmeleri korumak üzere kurulan derneklerin çoğalan sayısı ve bu derneklerin baskıları gibi hususlar yeni tedbirlerin alınmasını ve 1887 yılında çıkarılan kanunun tekrardan gözden geçirilmesini gerektirmiştir. Parlamento, sunulan kanun tasarısını hızla ele almış ve tasarıda fazla değişiklik yapmadan 31.12.1913 tarihinde eski eserlerin korunmasını kolaylaştıran ve 1887 kanununu tamamlayan yeni bir kanun çıkarmıştır. 1913 kanununda *milli önem* yerine *kamu yararı* referansı ile hareket edilerek;

- Özel kişilere ait yapılar ve dini yapılar da kapsama alınması,

⁵ “*Loi relative à la conservation des monuments et objets d'arts ayant un intérêt historique et artistique*” (Mumcu, 1969, s. 59)

- Kamulaştırma hakkının genişletilmesi,
- Listeye alınan her türlü yapıya denetleme hakkı getirilmesi,
- Anıtlara yakın yerlerde yeni yapılarla ilgili kısıtlamalar getirmesi,
- Anıtların parçalanması, satılması ve taşınmasının engellenmesi

gibi hususlar hüküm altına alınmıştır (Erder, 1975, s. 174-175).

İtalya:

İtalya, sahip olduğu anıt yapıların çokluğundan dolayı, koruma konusunda diğer ülkelerden daha fazla mesai harcamak durumunda kalmıştır. (Madran, 1978, s. 281). Roma İmparatorluğu sonrasında İtalya’da koruma duyarlılığı azalmış ve Hristiyanlığın yayılma dönemi, koruma konusunda kötü bir dönem olmuştur. Bahse konu dönemde, Hristiyanlığın daha hızlı yayılabilmesi adına başka inançları temsil eden tüm dini yapılar yok edilmeye çalışılmıştır. Sonrasında, Orta Çağ’da da Eski Roma ve Helen yapıları tahribata uğramıştır. Erder’e göre; Yeni Roma, Eski Roma yapılarını, yeni eser üretimi için fiziki malzeme kaynağı olarak kullanmıştır (Erder, 1999, s. 71-73).

17’inci yüzyıldan itibaren, papalık kararları ile kültürel varlıkların ülke dışına çıkarılması yasaklanmaya başlanmıştır. Bu konuda, 1624 yılından 1750 yılına kadar sekiz önemli papalık kanunu yayınlanmıştır. Bu kanunlarda, kazıları düzenleyen kurallar da olduğu gibi 1726, 1750 ve 1801 tarihli kararlarla, üzerinde kabartma veya yazılar olan sütunların işlenmesi yasaklanmıştır. Papalık Devleti’nde 1802 ve 1820 senelerinde çıkartılan “*Editti Doria Pamphili*” (*Kardinal Dora Pamphili Fermanı*) ile “*Editti Doria Pacca*” (*Kardinal Dora Pamphili Fermanı*) fermanları önemli hukuki düzenlemelerdir. Bu iki fermanla birlikte önceki dönemde çıkarılmış tüm hükümler toplanmaya çalışılmıştır. *Editti Doria Pamphili*’de eski eserlerin envanterlenmesinden bahsedildiği gibi *Editti Pacca* ile de eski eserlerin denetimini yapan kurumsal yapılar kurulması öngörülmüştür (Mumcu, 1969, s. 55). Kardinal Pacca, 1750 ve 1802 tarihlerinde çıkarılmış olan kararnameleri esas alarak, 1820 yılında bir ferman yayınlamış ve bu metin, zamanının en ileri hukuki metni olarak tanımlanmıştır (Erder, 1975, s. 65).

İtalyan birliğinin sağlanmasında sonra 1863 yılında *Sanat Eserleri ile Tarihi Anıt ve Eski Eserleri Koruma Komisyonu* kurulmuştur. 1865 yılında çıkarılan bir kanunla, kamu mülkiyeti haricindeki özel ve tüzel kişilerin sahip oldukları milli eserler sayılan tarihi anıtlara “*kamu yararı*” gerekçesiyle el konulması öngörülmüştür (Erder, 1975, s. 77).

Tarihi anıtlar ve eski eserleri korumak için, 1872 yılından itibaren yapılan kapsamlı çalışmalar neticesinde hazırlanan kanun tasarısı ancak 12.06.1902 yılında kanunlaşabilmiştir. 37 maddeden oluşan bu kanun; sanat eserleri ve anıtların korunması, satışları ve ihracı, kazılar, koruma komisyonları gibi başlıklara bölünmüş olsa da uygulamada yetersiz kalmıştır. Bu sebeple, 1903 yılında buna ilave bir kanun ve 1904 yılında da uygulama esaslarının belirlendiği yönetmelik yapılmıştır. 1902 kanunu 37 madde iken 1904’te çıkarılan uygulamayı düzenleyen esaslar 418 maddeden oluşmaktadır (Erder, 1975, s. 78-79). Bu kanunla;

- Taşınır veya taşınmaz eski eserler korunacaktır.
- Eski eser konusunda kamu malı özel mal ayrımı yapılacaktır.
- Eski eserlerin envanteri oluşturulacaktır. Kamuya ait eserler ise istisnasız listeye kaydedilirken, özel kişi mülkiyetindeki eserlerin envantere dahil edilebilmesi için önem taşımaları ve korunmamaları halinde ülke kültürüne zarar verecek cinsten olmaları gerekmektedir.
- Envantere alınan eserler, Milli Eğitim Bakanının sorumluluğu altında olacak ve Bakanın izni olmadan bu eserler üzerinde değişiklik yapılamayacaktır.
- Özel mülkiyette bulunan eski eserlerle ilgili olarak, bu eserlerin sahipleri devletçe gerekli görülen onarım işlemlerine -tazminat haklı saklı olmak kaydıyla- katlanmak zorunda olacaktır.
- Kazılar ancak izinle yapılacaktır.
- Kamu elindeki taşınır veya taşınmaz eski eserlerin satışı net olarak yasaklanmıştır. Özel kişi mülkiyetindeki eski eserlerin izinsiz satılmaları yasaktır. Envantere kaydı olmayan ancak değerli olan eserlerin dahi satışı yasaklanmıştır.
- Tüm yerli ve yabancıların ellerinde bulunan eski eserler için devlete mutlak bir şufa hakkı tanınmıştır.
- Devlet, gerekli hallerde eski eserleri kamulaştırabilecektir.

- Kanun maddelerine uymayanlar için ağır cezalar ve tazminatlar öngörülmüştür.

Eski İtalyan kanunlarında zaman sınırlaması yokken yeni kanunun koruma işlemini 50 yıllık bir süreden başlatması ve envantere eklenmiş eserlerin listeden çıkarılma halinin kanun ve tüzükte yer bulmaması kanunla ilgili yapılabilecek eleştirilerdendir. Neticeten; 1904 kanunu, modern olduğu gibi hem kamunun hem de özel kişilerin yararını düşünen bir yapıdadır. Bu kanun, çeşitli değişikliklerle birlikte halen yürürlüktedir (Mumcu, 1969, s. 56).

İtalya'da, Mussolini döneminde, Büyük Roma'yı tekraren yaratma düşüncesinden kaynaklı olarak önemli görülen anıtların etrafı yıkılarak temizlenmiş ancak bu durum daha az önemli olan birçok kültür varlığının da yok olmasına sebebiyet vermiştir (Erder, 1999, s. 76).

İtalya'da benimsenen koruma yöntemlerinden biri de tarihi değeri yüksek görülen şehirler özelinde koruma kanunları oluşturmaktır. Ancona, Assisi, Bergamo, Bari, Venice gibi birçok İtalyan şehri özel kanun ve fonlarla korunmaktadır (Akçura, 1973, s. 16).

İngiltere:

İngiltere, tarihi anıt ve yerleşimleri koruma konusuna yaklaşım bakımından diğer Avrupa ülkelerine göre değişik bir düzeyde kalmıştır. Tarihi anıtları ve yerleşimleri koruma konusunun Fransa veya İtalya'da olduğu gibi resmi örgütler tarafından ele alınması gecikmesine rağmen özel kuruluşlar ve kişiler konuyla ilgili çalışmaların çoğunu ve yaklaşımdaki gelişim sorumluluğunu üzerlerine almışlardır. Diğer Avrupa ülkelerinde de özel kişi ve kuruluşlar bu konuda misyon üstlenmiş olsa da İngiltere'nin gerisinde kalmışlardır. İngilizlerin, tarihi eserler ve anıtlarla ilgili kaygı duyma konusunda hayli eskilere giden bir tavrı olmasına rağmen bu konuda yasal anlamda aksiyon almalarının gecikme sebebi olarak, özel kişilere ait taşınmaz haklarına duyulan saygı anlayışı gösterilebilir (Erder, 1975, s. 197).

Rönesans devri başarından itibaren Rönesans Mimarisinin İngiltere'ye ithalinde herhangi bir zorluk çıkmaması ve mevcut Norman ve Gotik mimarinin korunması yolunda bir direnişin olmaması gibi hususlar birlikte değerlendirildiğinde;

Rönesans devri başlarına kadar İngiltere’de yerel mimari ve anıtları korumayı teşvik edecek bir tavrın olmadığı anlaşılmaktadır (Erder, 1975, s. 202). Konu ile ilgili henüz yasal bir tavır yokken 1751 yılında, kralın tüzüğünü onayladığı *Londra Eski Eserler Derneği* (The Society of Antiquaries of London); bu alandaki çalışmaların ve anıtların belgelenmesi ve yayınlanması konusunda çalışmalar yapmıştır. Erder (1975), bundan sonraki dönemi “*Dernekler Devri*” olarak tanımlar ve 1818 yılında kurulan *Kilise Yapma Derneği*’nin (Church Building Society) yeni kilise yapmanın yanında eskileri de onardığını belirterek kültürümüzdeki *cami yaptırma dernekleri* arasındaki benzerliğe dikkat çeker (Erder, 1975, s. 207-210).

İngiltere’de 18’inci yüzyılın sonlarında, tarihi anıtları kurtarmak için, anıtların kapatılıp terkedilmesi uygulamasında bulunulmuştur. Gotik yapılara öncelik verilmeyle birlikte anıtın orijinal tarzına dönülmesi ve sitil birliği gözetilmesi yaklaşımı Fransa’da da olduğu gibi başarılı olmamıştır (Madran, 1978, 281).

İngiltere’de koruma hukuku içerikli düzenlemeler, ilk defa 1861 yılında Avam Kamarası tarafından yapılmıştır. Ekseriyetle kazılarla ilgili olan bu düzenlemelerde, kazılarda elde edilecek eserlerin Krallığın malı olduğu yasalaştırılmış, bunları bulan veya eserin bulunduğu arazinin sahibi olan kişilere herhangi bir ödül öngörülmemiştir (Sancakdar, 2012, s. 143).

İngiltere’de, 19’uncu yüzyılın ilk yarısında restorasyon faaliyetlerine başlıca üç ayrı yaklaşım vardır:

1. Metot gözetilmeksizin, gelişigüzel yapılan tamirler,
2. Yapıların eksilen kısımlarının, eserin bünyesinde bulunan herhangi bir sitille veya Gotik stiline uygun tamamlanması,
3. Restorasyonun bir tahrip olduğunu düşünen muhafazakâr tutum (Madran, 1978, s. 281).

Tarihi anıtların korunması ile ilgili ilk kanun teklifi, arkeoloji derneklerinin baskısıyla 1873 yılında parlamentoya sunulmuştur. Kanun teklifi, mülkiyet hakkı teziyle çeliştiği ve bir çeşit gasp etme olduğu yönünde itirazlar almış ve ancak dokuz yıl sonra yumuşatılarak yasalaşabilmiştir. İngiltere’nin ilk tarihi anıtları koruma kanununda (Ancient Monuments Protection Act), alanında uzman kişiler tarafından

seçilmiş 68 adet tarihi anıtı satın alma veya bakıcılık yoluyla koruyuculuğu öngörülmüştür. Kanun, zorlama yoluyla anıta el koyma hakkı vermediği gibi anıtın resmi örgütlerin koruyuculuğu altına girmesini de sahibinin isteğine bırakıyordu. Başlangıçta etkili olmaktan hayli uzak olan kanun, 1898 yılında yapılan düzenlemeyle, il idare meclislerine, sahiplerinin rızası üzerine mimari ve tarihi önemi olan yer yapıların satın alınması hakkı tanıdığına daha aktif uygulanma alanı bulmuştur (Erder, 1975, s. 230-231). 1882 tarihli kanuna, 1913 yılından başlayarak 1953 yılına kadar önemli ilaveler yapılmıştır (Mumcu, 1969, s. 64). 1913 yılında düzenlenen kanun; anıt haçlar, arkeolojik sitler, çeşmeler, harabe kilise ve manastırlar, havuzlar, kaleler, köprüler ve saraylar gibi kullanılmayan yapılara özgü kalmıştır. İngiltere genelinde yapılan bir taramayla oluşturulan eski eser listesi Bayındırlık Bakanlığınca onaylanarak kanun kapsamına alınarak tescil edilmiştir. İngiltere koruma kanunları, bugün olduğu gibi o devirde de dini yapılar ile onların müstemilatlarını kapsam dışına alarak dini yapıların korunmasını tamamen kiliseye bırakmıştır (Çeçener & Danışman, 1973, s. 19).

Almanya:

Kültür varlıklarının korunmasına ilişkin hassasiyetin Alman hukuk tarihindeki izlerinin Orta Çağa kadar uzandığı ve bu dönem için korumada etkili olan unsurun inanç faktörü olduğu söylenebilir. Orta Çağ sonrası dönemde, 16'ncı yüzyıldan itibaren eski eserlerin korunması, eylemsel uygulamalardan ziyade normatif düzenlemelerle sağlanmaya çalışılmıştır (Sancakdar & Tepe, 2009, 1757).

Alman Devleti, 1871 yılında birliğini kuruncaya kadar, birliğe dahil olan her devlet kendi özelinde eski eserlerin korunması konusunda yoğun faaliyetlerde bulunmuşlardır. Yasama faaliyetleri, birlik kurulduktan sonra da sürmüştür ancak ilerleyen dönemde federal bir kanun yapılmamıştır (Mumcu, 1969, s. 59).

Hessen'de; 1818'de *“Tarih ya da Sanat Değerleri Bakımından Korunması Gerekli Eski Mimarlık Sanatı Kalıntıları”* konusunda bir kararname yayınlanmış ve bir eski eserlerin envanterlenmesi için komisyon vazifelendirilmiştir. Eski eserlerde onarım yapmak ve define arama ile ilgili izin alma zorunlulukları getirilmesi yine bu döneme rastlar. 1837'de önemli belgeleri koruma işlemi, 1841'de ise kazılarla ilgili düzenleme yapılmıştır. 1902'de *“Eski Eserlerin Korunması Hakkında Kanun”*

yürürlüğe girmiştir. Eski eser tanımının, döneminin ötesinde yapıldığı bu kanun, Fransa ve İtalyan kanunlarının sistematığı anlamlı bir biçimde harmanlanmıştır (Mumcu, 1969, s. 59-60).

Prusya'da; 1794 yılında çıkarılan Prusya Genel Memleket Kanunu'nun (*Allgemeine Preußische Landrecht*) 33'üncü maddesinde; “Bir şeyin elde tutulması ve korunması genel iyiliğe (kamu yararına) önemli etkilerde bulunursa, devlet onlara zarar verecek ya da ortadan kaldıracak fiilleri yapmağı yasak edebilir” (Mumcu, 1969, s. 60) hükmüyle kültür varlıklarının korunmasında önemli bir prensip koymuş ve daha sonraki maddelerde ilkel de olsa kültür varlıklarının korunmasına atıf yapabilecek yasaklamalar getirmiştir. 1815 yılında mevzuata eklenen hükümle izin almaksızın kamu yapılarının veya anıtların değiştirilmeleri yasaklanmıştır. Romantizm akımıyla birlikte eski eser sevgisi gelişmiş ve 1819'dan 1841 yılına kadar koruma ile ilgili pek çok kural konulmuştur. Sanat Eserlerini Koruma (*Konservator der Kunstdenkmaler*) makamı 1843 yılında kurulmuş 1844'e gelindiğinde ise devlet tüm restorasyon çalışmalarına gözlemcilik yapmaya başlamıştır. 1853 yılında kurulan bir komisyon ülke genelindeki eski eserleri tespit edip gözlemeye başlamış, 1892 yılında her bölgede eski eserler kurumları oluşturulmuştur. 1904 tarihli kanunla anıtlara yapılacak teknik müdahaleler geliştirilmiştir (Mumcu, 1969, s. 60).

Bavyera'da; 1780 yılında çıkarılan bir kararname ile anıtları *parçalama, delme ve üzerlerini kaplama* işlemlerini yasaklanmıştır. Rahiplerin sorumlu oldukları kiliseleri hassasiyetle korumaları, yok olma ihtimali kaçınılmaz olan yapıların ise resim ve benzeri planlarının çıkarılarak devlet arşivlerine sunmaları istenilmiştir. Bu uygulama, eski eser proje arşivlerinin oluşturulmasında ilk faaliyet olmuştur. 1826 yılında şehir surlarının korunması ve 1829 yılında kamusal anıtların tamirle değiştirilmemesi konusunda kararlar alınmıştır. 1835'de İlimler Akademisi ve tarih dernekleri, eski eserlerin bakımı ve korunması ile vazifelendirilmiş ancak faaliyetleri etkisiz kalınca 1848 yılı itibari ile devlet kendi örgütlenmesini kurmaya başlamıştır. 1868 yılında eski eser envanterlerini oluşturmak için bir komisyon oluşturulmuş, 1872 ve 1884 yıllarında yayınlanan kararnamelerle bu faaliyet genişletilmiştir. Bavyera'da eski eserlerin kendi ölçeğinde korunmasının yanında şehirlerin tarihi ve estetik karakterlerinin korunmasına da büyük önem verilmiştir. Nitekim bugün, Avrupa'nın

tarihî özelliklerini koruyan en önemli şehirleri Bavyera'da bulunmaktadır (Mumcu, 1969, s. 60-61).

Baden'de; 1756 yılında eski eser listeleri hazırlanmaya başlanıldığı ve 1798 yılında buldukları eski eserleri getirenlere mükafat verildiği bilinmektedir. 1812'de kule ve şehir kapıları gibi eserlerin yıkımı devlet iznine bağlanmış, 1842 yılı itibari ile de eski eserlerin korunmasıyla ilgili örgütlenme başlamıştır. Baden'de eski eserleri koruyan genel bir kanun olmamakla birlikte koruma işleri çeşitli idari kararlarla yürütülmüştür (Mumcu, 1969, s. 61).

Almanya'da, köylerden şehirlere kadar hemen her yerde yerel tarihi araştırmak ve kültür varlıklarının korunması konusunda yardımcı olmak için kurulu dernekler vardır. Devletten de yardım gören bu dernekler, yaptıkları ciddi çalışmalarla kültür varlıklarının denetimi ve korunması konusunda Almanya'yı dünyanın en önde gelen ülkelerinden biri yapmışlardır (Mumcu, 1969, s. 61).

Avusturya:

Avusturya'da eski eser sevgisi oldukça eski ve köklüdür. 1779 yılından itibaren eski eserlerin korunması devletin aldığı tedbirlerle sağlanmıştır. 1782 ve 1812'de tedbirler genişletilmiş 1818 yılında yapılan bir kanunla tarihi ve estetik değere sahip olan malların yurtdışına çıkarılması yasaklanmıştır. 1850'de tüm ülkede faaliyet göstermesi öngörülen Eski Eserleri Koruma ve Araştırma Komisyonu kurulmuştur. 1853 yılında, bu komisyondaki memurların eski eserleri hangi faaliyetlerle koruyacakları tespit edilmiş ve 1873 yılında örgüt daha da iyileştirilmiştir. 1885'de eski eserlerin kamulaştırılmasını öngören kanun kabul edilmiştir. 1902'de genel bir kanun hazırlamak için bir komisyon kurulup oldukça da geniş yetkiler verilmesine rağmen bu iş ancak 1923 yılında gerçekleştirilebilmiştir. 1902 ve 1923 yılları arasında, kanun yapma çalışmaları devam ederken, kültür varlıkları ile ilgili başkaca önemli kanunlar da çıkarılmıştır. 1920 Anayasası ile devlete eski eserleri koruma ödevi verilmiş, bunu uygulamaya koyacak kanun ancak 1923 tarihinde çıkarılabilmektedir. Kültür varlıkları konusunda görülen en modern düzenlemelerden birisini teşkil eden bu kanunda;

- Avrupa geleneğinde olduğu gibi özel kişilerin mülkiyet hakkına müdahale edilmemiş, ancak medeni kanundaki kamu yararına ilişkin hükme

dayanarak, tasarruf haklarının sınırlandırılması ve kontrolü esas olarak kabul edilmiştir.

- Konuyla ilgili pek çok kanunun tersine, özellikle bir eski eser tanımı yapılmamıştır.
- Kanunun hükümleri ancak korunmaya konu taşınır veya taşınmaz eserin tarih, kültür ya da sanat bakımından kamuya faydalı olması durumlarında uygulanır.
- Bir eserin korunma değeri olup olmadığına bir devlet kurumu olan Avusturya Anıtlar Makamı karar verir.
- Korunacak sanat eseri kamunun ya da özel kişilerin mülkiyetinde olabilir. Korunması gereken malı olan kamu kurumları, devletten yardım isteyebildikleri gibi devlet resen de gereken işlemleri yapabilir.
- Kültür varlıklarında yapısal değişiklik yapılmasına yönelik faaliyetler ancak Anıtlar Makamının izniyle yapılabilir.
- Kültür varlıklarının üzerine reklam levhaları ve benzeri nesnelerin asılması Anıtlar Makamının iznine tabidir.
- Ceza hükümleri bulunmaktadır.

Kanun maddelerinden de anlaşılacağı üzere 1923 kanunu büyük bir adım olmakla birlikte devlet erkinin eline büyük bir hareket serbestliği vermiştir (Mumcu, 1969, s. 61-63).

Danimarka:

Danimarka, eski eserleri koruma konusunda en erken harekete geçen ülkelerden biridir. 1610-1648 yılları arasında harabelerin yok olmasını önleyecek tedbirler alınmış 17'inci yüzyılın ikinci yarısında *Eski Eserler Bürosu* kurulmuştur. 1807 yılında eski eserleri korumak için bir *Krallık Komisyonu* kurulmuş ve 1849 yılında bu komisyonun başındaki kişi, eski eserler üzerinde kontrol yetkisine de sahip olmuştur. Danimarka'da bahse konu dönemde kültür varlığı hukukunu düzenleyen bir kanuna rastlanılmamaktadır. Bunun sebebi, devlet örgütünün büyük bir hareket serbestisine sahip olması ve eski eserleri üzerindeki devlet hakkına dayanarak bu eserler üzerinde hakimiyet kurabilmesi gösterilebilir. Elindeki malların alınacağı endişesine düşen Katolik Kilisesi'nin bu endişesinin giderilmesi için 1861 ve 1882

yıllarında çıkarılan iki ayrı kanunla kilise mallarının devletleşmemesi esası kabul edilmiştir (Mumcu, 1969, s. 56-57).

İsveç:

İsveç de kültür varlıkları ile ilgili hukuksal mekanizmayı erken kuran ülkelerdendir. 1611'de Kral Gustav Adolf tarafından ilk önlemler alınmış, 1666 yılında kurulan “*Collegium Antiquitatum*”; *Krallık arazisi ya da vergi yükümlüsü köylülerin arazilerinde tespit edilen tüm eski kale, saray ve benzeri yapıların Kralın özel malı gibi işlem görmesini* kararlaştırmıştır. Yine 1666 yılında çıkarılan bir kararname ile bütün ruhanilere, kiliselerde bulunan belge, sikke ve benzeri eşyaların listelenmesi ve bunlar hakkında raporlar tanzim edilmesi vazifesini vermiştir. 1684, 1689 ve 1731 yıllarında, bulunacak eski sikkeler ve sanat değeri olan diğer eşyalar hakkında detaylı krallık talimatları yayınlanmıştır. 1753, 1760, 1775, 1805 ve 1815 yıllarında eski eserlerin korunması ile ilgili önemli kurallar konulmuştur. 1867 tarihli kanunla, taşınır ve taşınmaz tüm eski eser değeri taşıyan varlıklar koruma altına alınmıştır. 1873 tarihli yeni kanunlara göre artık, bulunacak eski eserler üzerindeki Kral hakkı sonlandırılmış ve bulunan eserler, bulana veya bulunduğu arazinin sahibine ait sayılmıştır. Kanuna bu noktada bir hususiyet getirilerek bulunan eserlerin satın alınmak üzere devlete sunulması zorunluluğu getirilmiştir (Mumcu, 1969, s. 57).

Portekiz:

Portekiz’de geleneksel bir kültür varlığı hukuku bulunur. 1721 yılında Kral, yayınladığı bir emirname ile, Yunan, Pön, Roma, Got ve Arap devrinden kalan bütün sanat eserlerinin mahvını ve kaybolmasını engellemek için tedbirler almış ve bu kararname 1802 yılında yenilenmiştir. 1840 tarihinde, kral iradesi ile tarihi değeri olan bütün yapıların özgün stillerine aykırı olacak şekilde yenilenmesi ya da tamir edilmesi yasaklamıştır. 1880’de *Krallık Mimarlar ve Arkeologlar Akademisi*’ne ülkedeki kültür varlıklarının envanterlerinin çıkarılması vazifesi verilmiş, 1881 yılında esaslı restorasyon hareketleri başlamıştır. 20’inci yüzyıl başlarına kadar kültür varlıkları ile ilgili genel bir kanun görülmemektedir (Mumcu, 1969, s. 58).

Yunanistan:

Yunanistan, bağımsızlığını kazandıktan sonra 1834 yılında kültür varlıkları ile ilgili 114 maddelik bir kanun yapmıştır. Bu kanuna göre devlet tüm taşınır eski eserlerin sahibidir. Kazılardan çıkarılan eserlerin yarısı devlet malı olduğu gibi kalan yarısı için de devletin şuf'a hakkı bulunmaktadır. Yurtdışına eski eser çıkarılması yasaklanmış, özel kişilere ellerinde bulundurdukları eserleri ihtimamla saklamak ve onlara zarar vermemek vazifesi yüklenmiştir. Bu hüküm taşınmaz kültür varlıkları için de geçerlidir. 1899 yılında yapılan yeni kanunla 1834 kanunundaki maddeler sağlamlaştırılmış ve kanunda ağır cezalar da öngörülmüştür (Mumcu, 1969, s. 64).

3.3. Türkiye’de Kültür Varlıklarını Koruma Anlayışı ve Korumacılık Mevzuatının Gelişimi

Türkiye coğrafyası; Selçuklu ve Osmanlı başta olmak üzere, Bizans, Frigya, Galatia, Helen, Hitit, İon, Karia, Lidya, Myria, Pamplia, Pergamon, Pers, Roma, Toria, Urartu gibi birçok krallık, devlet, imparatorluk ve uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Adeta bir açık hava müzesi olan Türkiye’ye ev sahipliğini yaptığı pek çok uygarlık kendilerinden parçalar eklemiş, bakiyeler bırakmıştır (Sancakdar & Tepe, 2009, 1753). Türkler, tarihlerinin bütün devirlerinde yapı yapmaktan zevk alan ve yaptıkları eserlerle kudret gösteren bir millet olmuştur. Anadolu’nun fethinden sonra ticaret yollarına hanlar, kervansaraylar inşa etmiş, şehirler kurmuş ve kurduğu şehirlerde birçok yapı meydana getirmek sureti ile Anadolu coğrafyasına damgasını vurmuştur (Arık, 1953, 34). Geçmiş uygarlıkların ve uygarlığımızın yarattıkları ürünlerin çeşitliliği ve zenginliği, geçmişten başlayarak günümüze kadar birçok kurum ve kuruluşun kapsamlı koruma ve onarım programlarının oluşmasına neden olmuştur.

İslam Dininin cansız şeyler dışındaki varlıkların resim ve heykellerinin yapımını yasaklamasına rağmen Türk-İslam medeniyeti, dinen yasaklanmış olanların dışındaki sanat alanlarında önemli ve büyük eserler vücuda getirmişlerdir. (Mumcu, 1969, s. 65). İslâm dinindeki kimi yasaklar, bu kültüre bağlı ülkelerde bazı sanatların gelişmesine engel olmuş, eski eserlerin durumları da tamamen fıkıh esaslarına bırakılmıştır. Eski eserler, fıkıh kitaplarında “*sahibi belli olmayan taşınabilir eşyalar*” olarak yer bulmuştur. Eski eserlerin taşınır eşyalar olarak tanımlanmasından dolayı Arazi Kanunnamesi’nde dahi eski eser vasıflı taşınmazlarla ilgili hüküm

bulunmamaktadır (Mumcu, 1969, s. 65-66). 1869 yılındaki Âsâr-ı Atika Nizamnamesi'nden önceki dönemde eski eserlerin korunabilmiş olmasının en önemi unsuru dini unsurlar ve bunun yanında vakıf medeniyetinin “*belli bir malın, kamu yararına sonsuza kadar tahsisi*” anlayışı vesilesiyle olmuştur. Özellikle dini nitelikli yapıların korunmasında yine din öğesi önem taşır (Madran, 1985, s.516).

“Allah’ın mescidlerini ancak Allah’a ve âhiret gününe inanan, namazını kılan, zekâtını veren ve yalnız Allah’tan korkup çekinen kimseler imar edebilirler. İşte bunların doğru yolu bulanlardan olmaları umulur.” (Tevbe Süresi-18.Ayet) (URL-11)

Vakıf mülkiyetindeki taşınmazların korunması, vakfın maddi imkânları devam ettiği sürece garantiye alınmıştır. Bu sebeple pek çok vakıf yapısı eser günümüze kadar ulaşabilmiştir. Vakfın maddi imkanları azalmış olsa dahi söz konusu bir cami veya kilise olduğunda harap duruma düşmesi engellenerek korunması sağlanmıştır. Dini yapılar, korunma konusunda diğer yapılara göre her zaman avantajlı olmuştur. (Mumcu, 1969, 65-66).

Batılılaşma döneminden öncesi, kuralları oluşturan kanunnamelerde, yeni yapılaşma, koruma ve onarımla ilgili hükümlerin yer almamaktadır ancak bu 19’uncu yüzyıla kadar kuralsızlığın egemen olduğu anlamını taşımamaktadır. Padişah fermanlarında, yeni yapıların veya anıtsal yapıların çevrelerinin korunmasına ilişkin birçok hüküm yer almaktadır. Ancak fermanların sık sık yenilenmesinden de anlaşıldığı üzere bu hükümler uygulamada yeterli karşılığı bulmamıştır (Madran, 2002, s. 15).

3.3.1. Osmanlı Dönemi Kültür Varlıkları Politikaları

3.3.1.1. Tanzimat Öncesi Dönem:

Osmanlı döneminde, 1840’lı yıllara kadar eski eserlerin korunması veya toplanması hususunda özellikle girişilmiş bir hareket bulunmamaktadır (Mumcu, 1969, s. 65). Buna rağmen, dini referanslar, gelenekler, yapıların kullanım ve ekonomik değerleri ve vakıf hukukunun temeli olan devamlılığı sürdürme anlayışı gibi etkenler onarım ve koruma kültürünü de beraberinde getirmiştir. Sayısız kültür varlığının günümüze kadar ulaşabilmesinde; başta vakıf kurumu olmak üzere

İmparatorluk tarafından oluşturulan diğer etkin mekanizmaların katkısı büyüktür. Belli bir malın, *kamu yararına sonsuza kadar tahsisi* olarak şekillenmiş vakfetme kültürüne sahip vakıflar gerek eser üretmede gerekse üretilen eserlerin yaşatılmasında kendini yenileyebilen kaynaklar oluşturarak onarım tarihimizin en etkili kuruluşlarının başında gelmiştir. Çoğu kez, vakfın omurgası olan vakfiyelere konulan hükümlerle, onarım ve bakım konusu teminat altına alınmıştır (Madran, 1996, s. 60).

Tanzimat öncesi dönemde Osmanlı İmparatorluğunda konut olarak kullanılan yapılar dışındaki yeni yapılaşma başlıca iki grupta toplanabilir. Bunlar devlet inşaatları (miri inşaatlar) ve bireyler tarafından gerçekleştirilen inşaatlardır. Devlet inşaatları; askeri tesisleri, yol ve köprü gibi bayındırlık yapılarını ve saray örgütüne bağlı yapıları kapsar. Bunların dışında kalan, toplumun dini, sosyal, ekonomik ve kültürel gereksinimlerini karşılayacak tüm yapılar kişilerce oluşturulur. Bu nedenle Osmanlı imar sisteminde yapının ilk yapılışını bireyci olarak tanımlamak mümkündür. Yapıların yaşatılması için gereken onarımlar genelde vakıf kurumu tarafından yapıldığı için, onarım kararı verilmesi ve bu kararın kadı ve sair ilgili makamlara onaylatılması süreci vakfedenin istek ve eğilimlerinin dışında gerçekleşmektedir. Bir diğer ifadeyle, Osmanlının klasik döneminde imar kararları bireyci iken onarım ve koruma kararları kamusal niteliktedir (Madran, 2002, s. 4).

3.3.1.2. Tanzimat Sonrası Dönem:

Osmanlı İmparatorluğu yöneticileri, 18'inci yüzyılda, devletin uğradığı çöküntüden kurtulmanın bir yolu olarak da Batılılaşmayı benimsemişlerdir. Batıyla artan siyasi ve ekonomik ilişkiler, batıya gönderilen yurtdışı misyonların gittikleri yerlerden etkilenmeleri ve etkilendikleri teşekkülleri ülkelerine taşımak istemeleri, Avrupalı gezginlerin sürekli Osmanlı topraklarına gelmeleri ve sair gelişmeler Batılılaşmayı hızlandırmıştır. Devamında, Tanzimat dönemi gelmiştir ki bu dönemi biçimlendiren en önemli iki öge; yasalaşma ve kurumsallaşmadır. Tanzimat'la birlikte, hemen her alanda, Batı'da denenmiş ve başarılı olmuş kurumsal yapılanmaların örnek alınarak yeni bir kurumsallaşmaya gidildiği görülmektedir (Madran, 2002, s. 2-3).

İmparatorluk, Tanzimat döneminde, tüm ülkedeki eski eserlerin tespit edilmesi ve toplanması gibi faaliyetlere başlamıştır. Her ne kadar müzecilik olarak kabul edilmese de vilayetlerde bazı depolarda eski eserlerin saklandığı anlaşılmaktadır.

1840'lı yıllarda vilayetlere genelgeler yollanarak, vilayetlerde bulunan eski eserlerin tespit edilmesi ve kıymetli olduğu değerlendirilenlerin merkeze gönderilmesi istenilmiştir. Genelgeye istinaden bazı vilayetlerde tespit çalışmaları yapılmış ve raporlar hazırlanmıştır. Bununla ilgili Kudüs mutasarrıfı ile 1847 tarihli bazı yazışmalardan, devamlı olarak memurlarca asar'ı atika araştırıldığı, bulunun eserlerin sancak merkezinde depolandığı ve bunun merkeze raporlandığı anlaşılmaktadır (Ortaylı, 1985, s. 1599).

1845 yılında Esliha Ambarı olarak kullanılan Aya İrini'nin bir kısmında eski eserler depolanmaya başlanılmıştır. 1846 yılına gelindiğinde Esliha Ambarı adı altında gelişen Aya İrini Koleksiyonu iki kısma ayrılmış ve Yunan, Roma ve Bizans menşeli olduğu belirlenen eserler "*Mecma-i Âsâr-ı Atîka*" adı altında toplanmaya başlanmıştır (Selçuk, 2009, s. 180-181). Bu mekân müze olmaktan ziyade, imparatorluğun çeşitli semtlerinden getirilen antik devir eşyalarının toplandığı ve muhafaza edildiği ve meraklılar tarafından izin alınmak suretiyle gezilebilen bir depo görüntüsündedir (Su, 1965, s. 7). Mumcu (1969), bu teşekkülü Türkiye'de müzeciliğin ve eski eserler merakının doğum olayı olarak tanımlar. Genel kabul de bu yöndedir. Ancak Mumcu (1969), bu ilkel müzeye 1868-1871 tarihleri arasında Galatasaray Sultanisi öğretmenlerinden Goold'un sonrasında ise bir Avusturya ajanı olan Terenzio'nun müdür olmasını ve ileride Mahmut Nedim Paşanın bu makamı kaldırması hususlarını örnek vererek bu konuya gereken önemin verilmediği eleştirisinde bulunmuştur (Mumcu, 1969, s. 65-66).

Tanzimat sonrasında, 1840'lardan itibaren başlayan yasalaşma sürecinde, koruma ile ilintili doğrudan veya dolaylı olarak yasal düzenlemelere başlanıldığı görülmektedir. 1848'den 1917 yılına kadar geçen 70 yıllık süre içerisinde, eski eserler ve korunmalarıyla ilgili doğrudan ya da dolaylı olarak 42 adet yasal ve yönetsel düzenleme yapılmıştır. Bu durum koruma konusunda yasalaştırma eyleminin etkin bir araç olarak kullanıldığını göstermektedir. İmar ve koruma hukukunun temellerini oluşturan ve kentsel biçimlenmeyi belirleyen birçok yasal düzenlemeye yine Tanzimat'la birlikte başlanılmıştır (Madran, 2002, s. 15).

3.3.1.2.1. Dolaylı Yasal Düzenlemeler:

Ceza Kanunnamesi:

İlk dolaylı yasal düzenleme, 1840 tarihli Ceza Kanunnamesi'nin 133'üncü Maddesinde geçen "*Hayrat-ı şerife ve tezyinat-ı beldeden olan ebniye ve asar-ı mevzuayı hedm ve tahrib ve yahud bazı mahallerini kırıp rahnedar ...*" edenlerin cezalandırılacağı hükmüdür. Bu madde ile sadece kutsal ve anıtsal yapıların tahribini cezalandırmakla sınırlı olmasından dolayı oldukça yetersiz olmasına rağmen, 1869 yılına kadar, eski eserlerle ilgili, Osmanlı kanunlarına doğrudan doğruya giren tek hükümdür (Mumcu, 1969, s. 68). Aynı kanunun 254'üncü Maddesinde ise yıkık ve harap binaları uyarıya rağmen onarmayanların "*bir beyaz beşlikten beş beyaz beşliğe*" kadar cezaya çarptırılmaları öngörülmektedir (Ortaylı, 2000, s. 202).

Kazılar Hakkında Emirname:

Osmanlı Dönemi'nde çıkarılan ve kültür varlıkları ile ilgili ilk yasal düzenleme ise kazılarla ilgilidir. 26 Nisan 1863 tarihinde yayınlanan emirnamede kazı ruhsatının "*... bulunacak âsâr-ı atıkada ikili olanlardan birer adedi Devlet-i Âliyye Müzesi için alınacak, birli olanları kendisine terk olunmak ve bir mahalle alâmet ve yahûd sâ'ir suretle vaz' olunmuş âsâr-ı atika merkûz olduğu mahalden ihrâc olunmamak ...*" şartlarıyla verileceği hüküm altına alınmıştır. Osmanlı topraklarında bilinen ilk kazı 1843 yılında yapılmıştır. Bu itibarla, emirnamedeki hükümlerin bu tarih itibari ile ruhsat isteyen herkese uygulandığı söylenilebilir (Çal, 1990, s. 12).

Arazi Kanunnamesi:

6 Haziran 1858 tarihli Arazi Kanunnamesi'nde sadece taşınır eski eserler ele alınır ve bunları Kanunun 107'inci Maddesinde "*... ve bütün arazide bulunup malik ve sahibi bilinmeyen eski ve yeni paralar, silah ve aletler ve yüzük taşları gibi...*" şeklinde tanımlar. Arazi Kanunnamesi'ne sadece taşınır eski eserlerin konu olması, fıkıh kitaplarının eski eserleri sahibi belli olmayan taşınabilir mallar olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. Kanunda her çeşit arazide bulunan eserlerin, İslami izler içerip içermediği, bulunduğu toprağın fethinden önce yapılıp yapılmadığı, sahibinin nasıl tespit edileceği ve bulunan eserin nasıl paylaşılacağı hususları tespit

edilmiştir ki burada bir eski eser korumasından daha ziyade paylaşım ve mülkiyet olgusunun düzenlendiği anlaşılmaktadır (Madran, 2002, s. 16).

Ebniye Nizamnameleri:

İlki 1848 yılında çıkan nizamname, yapılaşmanın olduğu bölgelerdeki eski eserlere ilişkin çeşitli hükümler içermektedir. Örnek olarak; Kanunun 4'üncü maddesinde, yangın yerlerinde tamir edilebilecek yapıların yolları genişletmek için geri çekilmesini yani yıkılıp yeniden yapılmasını öngörerek aksi davranışta onarım ruhsatı verilmeyeceği, gerekirse kamulaştırma yoluna gidileceği hüküm altına alınmıştır. Bu önlemin özellikle yeni ve yeterli genişlikte yol açılabilmesi için alındığını belirten Madran, bu şekilde korumacılığın, imarcılık karşısında ilk yasal yenilgisiyle karşı karşıya kaldığı tespiti yapmıştır (Madran, 2002, s. 17). 1849'da yayınlanan ikinci Ebniye Nizamnamesi'nde de korumayla ilgili hükümler bulunmakla birlikte bunların en önemlisi cami avlularına yapılaşma yasağıdır. 1864 yılında yayınlanan Turuk ve Ebniye Nizamnamesi'nin 36. maddesi ile yapıların dış onarımları, saçak ve merdiven çıkıntıları, yükseklikleri ve sair hususlarda kısıtlamalar getirilmiştir. 48'inci maddede ise harap ve tehlikeli durumdaki yapıların ya sahipleri ya da belediye tarafından yıkılması öngörülmektedir. Ebniye Nizamnameleri'nde her ne kadar yeni bir kentsel yapılaşma düzeni öngörülse de kültürel çevrenin korunması ile ilgili bir hüküm bulunmamaktadır (Madran, 2002, s. 17-18).

3.3.1.2.2. Doğrudan Yasal Düzenlemeler:

Koruma alanında yasal düzenleme yapılması yoluna gidilmesinde en önemli etkenler, ülke içi dinamiklerden ziyade ülke dışı etkenlerdir. 1860'ların sonundan itibaren gündem olan bir eski eser mevzuatı oluşturma çabası, Avrupalılar tarafından Osmanlı topraklarının kazılarla yağma ve talan edilmesine karşı kendini koruma amacıyla girişilmiş bir çabadır (Madran, 2002, s. 19). Devleti bu konuda yasal düzenleme yapmaya yönelten en önemli husus ise Batılı arkeologların ülkede kazılar yapmak sureti ile kültür varlıklarını kendi ülkelerindeki müzelere kaçırmalarının engellenmesi gerekliliğidir. Ancak yasal düzenlemeler yapılana kadar birçok eski eser ve taşlar yurtdışına çıkarılmıştır (Mülayim, 2009, s. 176). 1850'li yıllardan başlayarak, Ceride-i Havadis gazetesinde kazılar hakkında yayınlanan yazılar, Anadolu'da kazı yapan grupların artması ve bunun sonucu olarak bazı eski eserlerin yurtdışına

götürülmesi yasal düzenleme yapılmasının diğer nedenleri arasında sayılabilir (Madran, 2002, s. 20).

Birinci Âsâr-ı Atîka Nizamnamesi (13.02.1869):

1847 yılında her ne kadar ilkel de olsa müzecilik hareketi başlarken, eski eserleri korumak ve yurtdışına kaçırılmasını engellemek için herhangi bir yasal mevzuat mevcut değildi. Bazı hamiyetli aydınlarımızın gayreti ile 13.02.1869 tarihinde, Türk eski eser hukukunun temelini teşkil eden ilk Âsâr-ı Atîka Nizamnamesi yapılmıştır. Nizamnamenin mukaddimesinde; Osmanlı topraklarında birçok antika olduğu, antikaların tarihi önemi olduğu, bu antikaların müzelerde saklanması gerektiği, bulunan antikaların İstanbul'da kurulu müzeye konulması gerektiği, bulunan antikalarından çift olanlardan birinin devlete verildiği ancak antikanın çift olarak bulunmasının zor olduğu ve bu usulün amaca hizmet etmediği, müzahanenin daha iyi bir vaziyete gelebilmesi için yeni kaidelere ihtiyaç olduğu, Nizamname hazırlanması ve masrafların karşılanması için Maarif Nezareti bütçesine para konulması yönünde irade sadır olduğu belirtilmektedir (Mumcu, 1696, s. 68). Nizamnamede;

1'inci madde; Osmanlı topraklarında Maarif Nezaretinden izin almaksızın antika aranmayacağı,

2'inci madde; bulunan antikaların yurtdışına çıkarılamayacağını ancak yurt içinde satılabileceğini ve devletin şuf'a hakkı olduğu,

3'üncü madde; kişinin şahsi mülkünde bulunan antikanın o kişinin malı olacağı,

4'üncü madde; 2. maddeye sikkelerle ilgili bir istisna getirildiği,

5'inci madde; antikanın sadece yer altında aranacağı, arazinin üzerinde bulunan eserlerden ve onların eklentilerinden bir şey koparmanın yasak olduğu ve bu yasağı ihlal edenlerin cezalandırılacağı,

6'ıncı madde; yabancı bir devletin resmen antika aramak için başvurması halinde sadece Padişahın izin verebileceği,

7'inci madde; bir yerde antika olduğunu bilip de bunu ispat edebileceklere, eserleri çıkarmaları için masraflarının karşılanacağı

hususlarını hüküm altına almıştır. Bu hükümler pek modern olmadığı gibi koruma için de yetersizdir. Eski eserlerin yurtdışına çıkarılması yasaklanmışken sikkeler bu yasaktan muaf tutulmuştur. 5'inci maddedeki hüküm yeterli olmasa da taşınmaz eski eserler de koruma altına alınmıştır (Mumcu, 1696, s. 69). Kanunda eski eserin tanımının yapılmamış olması bir eksiklik olduğu gibi sadece yıkılamayacak eserlerin kazı ile bağlantılı olarak yıkılamayacağından bahsedilmesi ve diğer taşınmaz eserleri kapsamaması kanunun bir başka eksikliğidir (Çal, 1997, s. 392-393).

İkinci Âsâr-ı Atîka Nizamnamesi (07.04.1874):

1869 yılında çıkarılan ilk Âsâr-ı Atîka Nizamnamesi'nin yetersiz kalması sonucunda yeni bir nizamname hazırlanması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. 7 Nisan 1874 tarihinde çıkarılan, 4 bölüm ve 36 maddeden oluşan nizamname birçok konuda ilkleri içermekle birlikte bunlardan en önemlisi ilk kez *“Eski çağlardan (zamanlardan) kalan her türlü sanatlı eşya eski eserdir.”* denilerek bir eski eser tanımlaması yapılmasıdır. 1874 Nizamnamesinde 3 ayrı madde taşınmaz eski eserlerden bahsederken 6'ncı madde ile bazı eski eser binaların gerektiğinde muhafız eliyle korunabileceğini hüküm altına almaktadır. Eski eser binanın tanımının yapılmamış olması ise bir eksikliktir. 14'üncü madde ile mabet, tekke, medrese, kabir ve su yollarında kazı yapılamayacağı, 35'inci madde ile anıt eser binalara zarar verenlerin cezalandırılacağı belirtilmektedir. Nizamnamenin 36 maddesinin 4'ü dışındaki tüm tanımlar kazı ile ilgilidir. Nizamname, 1869 Nizamnamesine kıyasla daha detaylı olmasına rağmen sadece kazılardan çıkarılan eski eserlerle ilgilenmesi bakımından daha çok kazı yönetmeliği vasfı taşır (Madran, 2002, s. 24). Çıkarılan bu nizamname ile ilgili olarak;

- Sığ da olsa eski eserin tanımının yapıldığı,
- “Eski Zamanlar” kavramı kullanılarak Türk-İslam öncesi devirlerden bahsedildiği yani henüz kendi mirasımızın koruma kapsamında görülmediği,
- Genelde arkeolojik anlam ifade eden nesnelerden ve hususlardan bahsedildiği,
- Henüz keşfedilmemiş eski eserlerin devletin malı olduğu hükmünün korunduğu ve bu hükmün halihazırda bile devam ettiği,

- Kazı yapılması için nasıl ruhsat alınacağı ve ruhsatların hangi kurumlar tarafından düzenleneceği,
 - Kazı yaparken zarar doğması halinde cezai sorumluluklar olacağı,
 - Kazıdan çıkan eserlerin nasıl paylaşılacağı ve kıymet takdirinin nasıl yapılacağı,
 - Taşınmaz eski eserlerin devletçe korunmasının ilk kez yasalaştığı
- yorumları yapılabilir (Madran, 2002, s. 24-25).

1874 Nizamnamesinin 3'üncü maddesi ile 1869 tarihli nizamnameye göre bir geri adım atıldığı anlaşılmaktadır. 1869 Nizamnamesinde yurtdışına eski eser çıkarmak yasaklanmışken, 1874 Nizamnamesinde kazıdan çıkarılan eserlerin üçte biri kazıyı yapana, üçte biri devlete, üçte biri toprak sahibine bırakılması ve kazı sahibine bırakılan kısmın yurtdışına çıkarılabiliyor olması kanunu ilk amacından saptırmıştır. Çal (1997), atılan bu geri adımın Osmanlı topraklarından eski eser kaçırmayı dış politika haline getiren Avrupalıların baskısı sonucu olduğunu düşünür. Çal, devletin o dönem çok daha önemli konularla uğraştığını belirterek, devletin siyasi baskılara göğüs gerebilmesi durumunda nizamnamenin 5'inci maddesinin işletilerek, eski eserin bedelinin ödenmesi sureti ile yurt içinde kalabileceğini belirtmiştir (Çal, 1997, s. 392).

Nizamnamenin 32'inci maddesinde, bulunan bir eski eserin müzece talep edilmesi ve Maarif Nezaretinden izin alınması halinde yurtdışına çıkarılabileceği öngörülmüştür. Buradan da anlaşılabileceği üzere eski eserlerin yurtdışına çıkarılması oldukça subjektif ve istismara açık bir madde ile kurala bağlanmıştır (Madran, 2002, s. 25).

1874 Nizamnamesi birçok hususta eleştirilebilir ancak her şeye rağmen 1869 Nizamnamesi karşısında önemli ilerleme olduğu tartışmasızdır (Mumcu, 1969, s. 72).

Üçüncü Âsâr-ı Atfika Nizamnamesi (21.02.1884):

1881 yılında Osman Hamdi Bey (1842-1910) Müze-i Hümayun müdürlüğüne getirilmiştir. Bu atama, arkeoloji, sanat tarihi ve eski eser hukuku alanlarında bir milat sayılmaktadır. Mumcu (1969); Osman Hamdi Bey'in İstanbul Arkeoloji Müzesi'ni mütevazı bir haldeyken dünyanın en önemli müzelerinden biri haline getirdiğini

belirterek hem Türk Eski Eser Hukuku'nu hem de Modern Türk Müzeciliğini kuran kişinin de kendisi olduğunu savunur (Mumcu, 1969, s. 72).

Osman Hamdi Bey, müze müdürü olmasından sonra, çeşitli mecralarda özellikle 3'üncü maddesi sıklıkla eleştirilen 1874 tarihli Âsâr-ı Atîka Nizamnamesini değiştirmiştir (Çal, 1997, s. 393). 21 Şubat 1884 tarihinde yayınlanan bu nizamname ile Türk Eski Eser Hukuku'nun da temeli atılmıştır (Mumcu, 1969, s. 73). Nizamnamenin içeriğine bakıldığında;

- 5 bölüm ve 37 maddeden oluştuğu,
 - Eski eser tanımının ayrıntılı şekilde yapıldığı,
 - Kazılardan çıkarılacak eski eserlerin kayıtsız şartsız devletin malı olduğu,
 - Eski eserlerin arama şartlarının ağırlaştırılarak, yurtdışına çıkışlarının tamamen yasaklandığı,
 - Eski yapılar üzerindeki her türlü değişikliğin yasaklandığı ve devletin bu taşınmazların asli halini devam ettirmesinde sorumlu olduğu, evlerin de eski eser kapsamına alındığı,
 - İçerisinde eski eser aranacak arazinin sahibinin rıza göstermemesi durumunda arazinin kamulaştırılabileceği,
 - Sahipli arazide bulunan eski eserlerin paylaşımının devlete bırakıldığı ve malike bırakılacak eski eserler üzerinde devletin şuf'a hakkı olduğu
- tespitlerinde bulunulabilir (Mumcu, 1969, s. 73; Çal, 1997, s. 393).

Osman Hamdi Bey'in yönetiminde, Nizamname uygulanmaya çalışılmış ve birçok önemli kazı yapılarak bulunan sanat eserleri yabancıların eline geçmeden müzeye konulmuştur (Mumcu, 1969, s. 74).

Dördüncü Âsâr-ı Atîka Nizamnamesi (24.02.1906):

1884 Nizamnamesinin uygulamasında bazı eksiklikler tespit eden Osman Hamdi Bey, mevcut nizamnamenin ana esaslarını değiştirmeyen ancak çeşitli tanımlamaların daha kapsamlı yapıldığı yeni Nizamnameyi 24 Nisan 1906 tarihinde yürürlüğe sokmuştur. Bu Nizamname bazı değişikliklerle 1973 yılına kadar kullanılmıştır.

Önceki nizamnamelerde âsâr-ı atîka tanımı daha çok Türk-İslam devri öncesi eserler için kullanılmıştır. İlerleyen zamanlarda Türk-İslam dönemi eserlerinin eski eser sayılıp sayılmaması tartışma konusu olmaktan çıkarılması için 1906 Nizamnamesine, tüm taşınır veya taşınmaz eski eserlerin devlet malı olduğu hükmü ilave edilmiştir (Çal, 1997, s. 393).

Her ne kadar nizamnamelerin literatürümüzde bugünkü karşılığı “tüzük” olsa da Anayasa Mahkemesi 06.07.1965 Tarih, 1965/16 Esas ve 1965/41 K. sayılı kararıyla Asarı Atika Nizamnamesini kanun değerinde görmüş ve dosyaya konu ihtilafı bu kapsamda değerlendirmiştir. 1921 yılında yeni bir Asarı Atika Nizamnamesi çıkarılmaya çalışılsa da tasarı halinde kalmıştır.

Ebniye-i Emiriye ve Vakfiye İnşaat ve Tamirat Hakkında Nizamname (19.07.1877):

19.07.1877 yılında yayınlan bu nizamname kamu ve vakıf eserlerinin inşası ve tamiratları için kullanılmıştır. 23 maddesi olan nizamnamede; yapıların ve onarımların ilk keşiflerinin hazırlanma yöntemleri, hazırlayanların özellikleri, ihale yöntemleri, ikinci keşif hazırlama yöntemleri, ihaleye yetkili makamların belirlenmesi gibi hususları içerir. Bu Nizamname, 19.08.1923 tarihinde yapılan küçük bir değişiklik, Bayındırlık İşleri Genel Şartnamesinin yürürlüğe girdiği 20 Haziran 1936 tarihine dek kullanılmıştır (Madran, 1996, s. 62).

Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi (28.07.1912):

Taşınmaz eski eserlerin korunması ile ilgili olarak Âsâr-ı Atîka Nizamnamelerinin yetersiz kalmasından dolayı bu eksiklik, 28 Temmuz 1912 tarihinde yayınlanan Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi ile giderilmeye çalışılmıştır. 1936 yılına kadar yürürlükte kalan ve 8 maddeden oluşan nizamname incelendiğinde;

- Âsâr-ı Atîka Nizamnamesindeki tanımların teyit edildiği
- Eski eserlerin hiçbir şekilde tahrip edilemeyeceği, tahrip edenlerin Âsâr-ı Atîka Nizamnamesinin 8. Maddesine göre cezalandırılacağı
- İdare tarafından yıkılma lüzumu görülen binaların bir komisyon marifetiyle gerekli tespitlerden sonra ancak yıkılabileceği, yıkılmadan önce gerekli fotoğraflamaların ve tespitlerin yapılması gerektiği

- Yıkımdan çıkarılacak nitelikli parçaların müzeye konulabileceği (Mumcu, 1969, s. 76)

hususlarının işlendiği görülmektedir.

1908 yılında meşrutiyetin ilanından sonra yükselen Türkçülük düşüncesi hem yeni bir mimari tarz geliştirmiş hem de eski anıtlarımızın hürmet görmesini sağlamıştır (Arık, 1953, s. 34). Muhafaza-i Abidat Nizamnamesinin yapılmasındaki bir sebep de bahse konu dönemde yükselen Türkçülük düşüncesiyle birlikte gelişen Neo-Klasik akımdır. Nizamname ile taşınmazların yıkılmaları engellenmiş, hiç değilse yıkılma işi uzun bürokratik işlemlere tabi tutularak bir nebze caydırıcılık yaratılmaya çalışılmıştır. 31.01.1915 tarihinde Nizamnameye eklenen, yıkılan eski eserlerin arsalarının belediyelere veya mahalli idarelere bırakılması hükmünün, eski eserlerin tahrip edilmesi sürecini hızlandırdığı değerlendirilmektedir (Çal, 1990, 20-21).

3.3.1.2.3. Örgütsel Yapı:

Hassa Mimarlar Ocağı

Tanzimat öncesi dönemde koruma ile ilgili her ne kadar yasal bir düzenleme olmasa da sahada yetkili bir örgütlenme ve bir çalışma sistemi bulunmaktadır. Bu konudaki ana örgüt, 16'ncı yüzyıldan beri varlığı bilinen, saraya bağlı bir merkez örgüt olan Hassa Mimarlarıdır. 19'uncu yüzyıla kadar hizmet veren bu örgüt özellikle devlet ve vakıf yapılarının bakım onarımından da sorumlu olan kuruluştur. Bu örgütün görevleri;

- Devlete ait inşaatların yapımı ve onarımı
- Vakıflarla ilgili inşaat ve tamirat
- Azınlıklara ait ibadethanelerin tamirat keşiflerinin hazırlanması
- İstanbul'daki inşaat ve şehircilik hizmetleri
- Askeri hizmetleri
- İnşaat usta ve amelelerinin yevmiyelerinin tespiti
- Yapı malzemelerinin vasıflarının ve fiyatlarının tespiti

olmakla birlikte Hassa Mimarlar Ocağı her şeyden önce bir okuldur. Bu örgütün kadrosu 13 ile 43 kişi arasında değişmiştir. Böylesine dar bir kadro ile imparatorluk

ölçeğindeki yapım ve onarım hizmetlerini yürütmeleri maddeten olası değildir. Bu nedenle, İmparatorluk ölçeğinde eyalet ve şehir mimarlıkları oluşturulmuştur (Madran, 2002, S. 5-6). 1831 yılına gelindiğinde Hassa Mimarları Ocağı kaldırılırken, Şehreminlik ve Mimarbaşılık hizmetleri “Ebniye-i Hassa Müdürlüğü” adı altında birleştirilmiştir (Turan, 1963, s. 178).

Muhafaza-i Âsâr-ı Atîka Encümeni Daimisi:

İmparatorluğun son on yılında kentlerin yeniden şekillenmesi ve yeni kamu binalarının yapılması sürecinde kültür varlıklarının tahribi ve yok edilmesi ciddi bir boyut kazanmıştır. Bu sebeple Dahiliye Nezareti tüm valiliklere 22 Mart 1917 tarihinde “*Asar-ı Atika ve Milliye'nin Muhafazasına İtina Edilmesine Dair Dahiliye Nezareti Tezkeresi*” isimli bir genelge göndermiştir. Bu genelgede;

- Yerel yöneticilerin, hastane, okul, kışla, surlar gibi kamu yapılarının yapılması amacıyla tarihi değeri olan yapıları yıktırdığı,
- Fazla harap olmamış türbe, cami ve medrese gibi kutsal yapıların tarihi ve mimari değerleri göz önüne alınmaksızın yıkıldığı,
- Arkeolojik kazılarda bulunan antikaların çıkarılması için yapılara zarar verildiği,
- Âsâr-ı Atîka ve Muhafaza-i Abidat Nizamnamelerinin hükümlerinin uygulanmadığı,
- Tüm bu yıkımların, ilgili memurların kendi görüşleri doğrultusunda yapıldığı

hususları saptanmıştır. Genelgenin ikinci kısmında tahribatın devam etmesi halinde ülkenin övünç kaynağı olan eski eserlerin tamamen yok olacağı, yurtdışında eski eserlerin sürekli korunduğu belirtilerek tüm yetkililerden eski eserlerin korunması ile ilgili nizamı riayet etmeleri istenilmiştir (Madran, 2002, S. 69).

Müze-i Hümayun, kuruluşundan beri eski eserleri koruma bağlamında büyük gayret sarf etmiştir ancak bu gayretler taşınmaz eski eserler bağlamında yetersiz kalmaya başlamıştır. Müze Müdürü Halil Edhem Bey, dönemin imar, yenileme ve onarım faaliyetlerinin yıkıma dönüşmüş olması nedeniyle gerekli tedbirlerin alınması için sürekli devlet yetkililerini ikna etmek için çalışmıştır. Halil Edhem Bey'in

girişimleri netice vermiş ve 9 Mayıs 1917 tarihindeki Maarif Nezareti Tezkeresi ile Halil Edhem Bey'den encümen üyesi olacak kişilerin isimleri istenilmiştir. Meclisi Vükela'nın 30 Mayıs 1917 tarih ve 19 sayılı kararıyla kurulan Encümen'in amacı, İstanbul'daki, milletin tarihsel ve kültürel gelişimi sonucu bakiye kalan devlete ve/veya şahıslara ait eski eser vasıflı taşınmazların, tarihi abidelerin tespiti ve muhafazasıdır. Encümende, Şehremaneti ve Evkaf Nezaretinden yetkili ve hakikaten mesleklerinde bilgi sahipleri kimselerin bulunması, verilen kararların icra ve tatbik kabiliyetlerini kolaylaştırmıştır. Encümen gündemine gelen her eserin tarihi ve mimari kıymetleri ölçülür, mevcut literatürlere ve vakfiyelere bakılır, yerinde inceleme yapıldıktan sonra mevcut mevzuat hükümlerime uyulmak suretiyle kararlar alınırdı. Encümen dosyalarından, bazı konularda çalışmaların akamete uğradığı bazı konularda ise tam bir başarı elde ederek önemli eserlerimizin korunabildiği anlaşılmaktadır (Ogan, 1947, S. 17-18). Encümen, 1924'te çıkarılan bir nizamnâme ile görevini Cumhuriyet Dönemi'nde de sürdürmüştür (Ersen, 2014, s. 5).

Vakıf Müessesesi:

Türk-İslam medeniyetinde, kültür varlıklarının yapılması ve yaşatılması hususunda en önemli organizasyon vakıf müessesesidir. Vakıf Müessesesi çalışmanın ilerleyen kısımlarında detaylı olarak işlenecektir.

3.3.2. Cumhuriyet Dönemi Kültür Varlıkları Politikaları

Tanzimat'tan önceki dönemde, din kaynaklı tavırlar, geleneksel refleksler, yapıların kullanım değerleri ve vakıf kültürünün temeli olan sonsuza kadar yaşama ve sair olgulardan beslenen koruma kültürü, Tanzimat sonrası dönemde bu olgulara ilaveten yasal ve kurumsal anlamda devlet aygıtının da konusu olmuştur. Mevzuat bağlamında, 19'uncu yüzyılda hemen hemen Avrupa'yla çağdaş bir gelişme gösterilse dahi, bu konuda eğitim veren müesseselerin olmaması toplumsal bilinçlenmeyi geciktirmiştir. Cumhuriyet dönemine kadar koruma mevzuat ve mekanizmasının gelişimi Mumcu'nun tabiri ile sayıları oldukça kısıtlı *bazı hamiyetli aydınların* (Mumcu, 1969, s. 76) eliyle gerçekleşmiştir. İstanbul'un işgal altında olduğu, Anadolu'da milli mücadelenin devam ettiği 1921 yılında dahi mecliste yeni bir koruma nizamnamesi yapılmaya çalışılması devlet tarafından bu konunun benimsenmiş olduğunun açık bir göstergesidir.

Korumacılık ve müzecilik alanlarında Osmanlı'dan Cumhuriyet'e yasal ve yönetsel olarak;

- Âsâr-ı Atîka Nizamnamesi
- Ebniye-i Emiriye ve Vakfiye İnşaat ve Tamirâtı Hakkında Nizamname
- Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi
- Müze-i Hümayun
- Âsâr-ı Atîka Encümen-i Daimisi
- Evkaf-ı Hümayun Nezaretî ve bu Nezaretin İnşaat ve Tamirat Umum

Müdürlüğü

kalmıştır (Madran, 2002, s. 95-96).

Batıda olduğu gibi Türkiye'de de kültür varlığı kavramı ve bu varlıkların korunması meselesi her dönemde sürekli bir gelişme ve değişme göstermiştir. Batıda, özellikle dünya savaşlarından sonra tahrip olan eski eserlerin durumu bu konuda bir tavır almayı gerektirmiş ve muhtelif aralıklarla uluslararası konferanslar düzenlenmiş ve misyon sahibi uluslararası organizasyonlar bu konularda evrensel sözleşmeler yayınlamışlardır. Uygarlık beşiği olan, yeraltında ve yerüstünde birçok esere ev sahipliği yapan Türkiye de tüm bu gelişmelere kayıtsız kalmamış hem mevzuat hem de uygulama adına paralel sayılabilecek bir gelişme sergilemiştir.

3.3.2.1. 1920-1950 Arası Dönem:

Büyük Millet Meclisi'nin 23.04.1920'de kurulmasıyla yeni bir vasıf kazanan Anadolu hareketi, koruma ve müzecilik alanında önceki kısımlarda alıntılanan yasal ve yönetsel teşekkülleri Cumhuriyet döneminde de uzun süre kullanmıştır (Madran, 1996, s. 62). Osmanlı'dan bakiye kalan yasal ve yönetsel yapı daha çok İstanbul özelinde aktif olmakla birlikte bu yapıya ilaveten birçok yeni kurum ve kural oluşturulması zorunluluk haline gelmiştir. Millet Meclisi, kuruluşundan hemen sonra “*Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin Suret-i İntihabına Dair Kanun*” çıkarılarak bu kanunun birinci maddesinde, korumayla alakalı iki kurum olan Şeri'ye ve Evkaf Vekaleti ile Maarif Vekaleti kurulmuştur (Madran, 2002, s. 96).

10 Mayıs 1920 tarihinde Maarif Vekaleti bünyesinde “Türk Âsâr-ı Atîkası Müdürlüğü” kurulmuştur. Genel itibari ile müzecilik faaliyetlerini yürütmeye vazifeli

olan bu kurum sonrasında “Hars Müdürlüğü” adını almıştır (Madran, 2002, s. 95-96). Müdürlüğün vazifeleri arasında; eski eserleri korumak ve teftiş etmek, kütüphaneleri korumak, tarihi anıtları tespit etmek ve Türk kültürüne ait belgeleri toplamak olarak belirlenmiştir (Arık, 1953, s. 7).

Milli mücadele döneminde gerek müzecilik gerekse koruma alanında bir etkinlik görülmemektedir. Savaşın hemen sonundaki ilk girişim ise 5 Kasım 1922’de çıkarılan ve tüm vilayetlere tebliğ edilen “*Müzeler ve Âsâr-ı Atîka Hakkında Talimat*” isimli genelgedir (Önder, 1989, s. 64). Bu genelgeye göre;

- Eski eserlerin korunmasında; merkezde Hars Dairesi, taşrada Maarif Müdürlükleri sorumludur.
- Müzelerde bilim insanlarının yararlanması için birer kütüphane oluşturulacaktır.
- Müzeler, uzman katılımı ile koleksiyonların envanterlerini çıkaracaktır.
- Müze memurları, ulusal ve geleneksel sanatların canlandırılması için çalışmalar yapacaktır.
- Arkeolojik kazı ve sondaj çalışması yapacak olan bilim insanları Hars Dairesinden izin alacaktır.
- Eski eserlerin bulundukları alanların kullanım biçimleri, eski eserlerin ithali, ihracı vb. işlemlerde Âsâr-ı Atîka hükümleri geçerli olacaktır (Madran, 2002, s. 97).

Milli Eğitim Bakanlığınca, eğitim ve kültür sorunlarında faaliyette bulunmak üzere bir “Heyet-i İlmiye” kurulmuştur. 15 Temmuz 1923’te Ankara’da toplanan bu heyetin üzerinde çalıştıkları konulardan bazıları; Ankara’da milli bir müze kurulması, Türk Etnografya Müzesi açılması, mevcut Âsâr-ı Atîka Nizamnamesinin tekraren gözden geçirilmesi konularıdır. Hükümet 14 Ağustos 1922 yılında BMM’de okunan programında, Hars Müdürlüğünün güçlendirilerek vatanın çeşitli yerlerinde tetkiklere başlaması, uygun yerlerde yeni müzeler kurularak milli kültürün birleştirilmesi ve araştırılması gibi çalışmalar yapılacağını belirtmiştir (Önder, 1989, s. 64-65).

Kurtuluş Savaşı’nın sonlanması ve Cumhuriyetin ilan edilmesi ile birlikte kültürel çalışmalar yapısal ve yönetsel olarak muhtelif değişikliklerle geliştirilerek devam ettirilmiştir.

Akçura (1972); “*Osmanlı İmparatorluğu devrinde yaşayan gelenekler ve geleneksel kullanışlarla korunan yapılar Cumhuriyet devrinde bu geleneklerden kopma kararları içinde, koruyucusuz kaldılar. Böylece bu heyecan devri, bütün iyi niyete rağmen, pek çok eski eserin tahrip edildiği devir oldu.*” (Akçura, 1972, s. 40) diyerek Cumhuriyetin ilanından sonraki kültürel değişimin eski eserlere olumsuz yansımalarından bahsetmiştir.

Muhafaza-i Âsâr-ı Atîka Encümeni Daimisi hakkındaki tüzük 1924’te yenilenerek “*İstanbul’da Müteşekkil Muhafaza-i Âsâr-ı Atîka Encümeninin Teşkilat ve Vazifelerine Dair Talimatname*” ismiyle onaylanmıştır. 17 maddelik bu talimatnameye göre Encümenin;

- İstanbul sınırlarında bulunan eski eserlerin ve anıtların belgelenmesi bu eserlere ilişkin yayınların hazırlanması,
- Âsâr-ı Atîka Nizamnamesinin 5. maddesinde tanımlanan eski eserlerin onarımı, yıkılması, taşınması ve sair konularda yapılan müracaatların incelenmesi ve karara bağlanması,
- Korunması gerekli abide ve saraylara ilişkin Nizamname hükümlerinin uygulanmasının denetlenmesi ve bu eserlerin bozulması ve yok olmasına karşı önlemler alınması

şeklinde üç ana görevi bulunmaktaydı. Kadrosunda; 1 başkan, 4 üye, Âsâr-ı Atîka Müzeleri Mimarı bulunması ve bu üyelerin tarih, eski eser, güzel sanatlar, mimarlık ve eski eserler konusunda bilgili olmaları şarttır. Encümen üyeliği süreklidir ve ancak kişinin kendi istifasıyla kadro boşalabilir. Sonralarda “Eski Eserleri Koruma Encümeni” olarak isimlendirilen bu teşekkül her ne kadar İstanbul sınırlarında çalışma yapmış olsa da yapısal özellikleri ile 1951 yılında kurulacak olan GEEAYK’ya altlık oluşturmuştur (Madran, 2002, s. 99).

Cumhuriyetle birlikte, eski kurumların tasfiye ve yeniden şekillendirilmeleriyle taşınmaz kültür varlıklarımız da muhtelif devlet kurumlarına devrolarak devletleşmiştir.

- 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Tehvid-i Tedrisat Kanunu ile tüm medrese ve mektepler Maarif Vekaletine,

- 5 Mart 1924 tarih ve 431 sayılı Hilafetin İlgasına ve Hanedanı Osmanîyenin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına Mütâallik Kanun'un 9'uncu maddesi ile saraylar ve kasırlar Milli Emlak Dairesine,
- 13 Aralık 1925 tarihinde yayınlanan 677 sayılı Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile bir Takım Ünvanların Men ve İlgasına Dair Kanun'la türbeler Maarif Vekaletine
- 28 Nisan 1926 tarih ve 831 sayılı kanunun 2'inci maddesine göre sular ve çeşmeler, 12 Ağustos 1928 tarihli nizamnamenin 7'inci maddesi gereği anıt sayılan sebil, çeşme ve şadırvanlar belediyelere,
- 2 Haziran 1929 tarih ve 1525 sayılı Şose ve Köprüler Kanunu ile ana yollar üzerindeki eski köprüler Nafia Vekaletine,
- 14 Haziran 1930 tarih ve 1580 sayılı Belediyeler Kanunu'nun 159'uncu maddesi gereği yıkılmış kale ve kulelerin yıkıntı ve arsaları varsa gelirleri ile birlikte belediyelere,
- 1 Temmuz 1931 tarihinde yürürlüğe giren Mezarlıklar Nizamnamesi ile mezarlıklar belediyelere

devredilmiştir (Madran, 2002, s. 100-102). İbadetlerin devam ettiği camiler Evkaf İdaresinde kalmıştır. Bu şekilde, muhafazası devlete devredilmiş binlerce yapı ve anıtın muhafazası da devlete devredilmiştir. Ancak devrolunan kurumların eski eser konusunda kültürleri ve kurumsal bir yapıları olmaması birçok eserin mahvına sebebiyet vermiştir (Arık, 1953, s. 6-7).

Atatürk, Konya'daki gezisinde Selçuklu ve Osmanlı mimari eserlerini gezmiş bazılarının harap bazılarının ise askeri depo olarak kullanıldığını gözlemlemiştir. Ertesi gün çağırılmaları üzerine Konya'ya gelen Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Tevfik Bıyıklıoğlu ve Afet İnan da eserleri yerinde görerek bir an önce onarımlarının yapılması gerektiğini Atatürk'e bildirmişlerdir. Bunun üzerine Atatürk, 19 Şubat 1931 tarihinde "*Acele ve Mühimdir*" kodlu aşağıdaki telgrafı Başvekil İsmet İnönü'ye göndermiştir. (Önder, 1989, s. 70)

“Son tetkik seyahatimde, muhtelif yerlerdeki müzeleri, eski sanat ve medeniyet eserlerini de gözden geçirdim.

1. İstanbul'dan başka, Bursa, İzmir, Antalya, Adana ve Konya'da mevcut müzeleri gördüm. Bunlarda, şimdiye kadar bulunabilen bazı eserler muhafaza olunmakta ve kısmen de ecnebi mütehassısların yardımı ile tasnif edilmektedir. Ancak, memleketimizin hemen her tarafında emsalsiz defineler halinde yatmakta olan kadim medeniyet eserlerinin, ileride tarafımızdan meydana çıkarılacak olanların ilmi bir surette muhafaza ve tasnifleri ve geçen devirlerin sürekli ihmali yüzünden pek harap hale gelmiş olan abidelerin muhafazaları için müze müdürlüklerinde ve hafriyat illerinde kullanılmak üzere arkeoloji mütehassıslarına kâfi lüzum vardır. Bunun için, Maarifçe harice tahsile gönderilecek talebeden bir kısmının bu şubeye tahsisinin muvafık olacağı fikrindeyim.

2. Konya'da asırlarca devam etmiş ihmaller sebebiyle büyük bir harabiyet içinde bulunmalarına rağmen, sekiz asır evvelki Türk medeniyetinin hakiki şaheserleri kıymetli bazı mebani vardır. Bunlardan bilhassa Karatay Medresesi, Alaaddin Camii, Sahipata Medrese, Cami ve Türbesi, Sırçalı Mescid ve İnce Minare, derhal ve müstacelen tamire muhtaç bir haldedir. Bu tamirin gecikmesi, bu abidelerin kamilen inhirasını mucip olacağından, evvela asker işgalinde bulunanların tahliyesinin ve kaffesinin mütehassıs zevat nezaretiyle tamirinin temin buyrulmasını rica ederim.” (Mustafa Kemal Atatürk) (Önder, 1989, s. 70-71)

Konumuzla ilgili pek çok kaynak, 19 Şubat 1931 tarihli bu telgrafı, koruma konusunda yeni bir dönemin başlangıcı olarak tanımlamaktadır. Telgraftan hemen sonra, 1 Nisan 1931 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla, Başbakanlık Müsteşarı başkanlığında, İçişleri Bakanlığı, Vakıflar Umum Müdürü, Antikiteler ve Müzeler Müdürü ile, Etnografya Müzesi Müdürü'nden oluşan bir komisyon kurulmuştur.

Oluşturulan komisyon;

- Anıtların bazı yasal düzenlemelerle farklı farklı kurumlara bırakıldığı, bu kurumların yeterli ödenekleri olmadığı gibi ödeneği olsa dahi onarım yapabilecek teknik yeterlilikleri olmaması nedeniyle eski eserlerin ihmal edildikleri,
- Belediyelerin ve Özel İdarelerin, şehirleşme çalışmalarıyla birlikte, anıtların ve anıtları korumanın önemiyle ilgili yeterli bilince sahip olmamalarından kaynaklı olarak, yol yapmak, eski eserin arsasını satmak ve sair nedenlerle eski eserleri yıkmak istedikleri

saptamalarında bulunarak koruma hususlarının iyileştirilmesi için bazı öneriler geliştirmiştir. Bu öneriler;

- Anıtların korunmasının merkezi bir yönetime kavuşturulması için iki kuruma ihtiyaç olduğu tespit edilerek; kurulması planlanan Abideleri Muhafaza Heyeti'nin onarımların planlamasını yapması, var olan Müzeler Müdürlüğünün ise uygulamayı gerçekleştirmesi,
- Anıtların tescil edilmesi,
- Eski eserlerin muhafazası için yeteri kadar maddi kaynaklara gereksinim olduğu, bu amaçla her yıl, Vakıflar Umum Müdürlüğü bütçesine 200.000 TL, genel bütçeye ise 100.000 TL ödenek konulması ve bununla birlikte İl Özel İdare bütçelerinin %0.5'inin anıtların muhafazası için kullanılması,
- Vakıflar Umum Müdürlüğünün tarihi değeri olan eserlerin korunmasını en önemli görev sayması ve bu konuya yeterli kaynak ayrılmadığı sürece, diğer hizmetleri için harcama yapılmaması gerektiği,
- Milli Savunma Bakanlığı tarafından kullanılan eski eserlerin boşaltılması,
- Maarif Vekilliğinin, eski eserlerin değerlerini ve korunmalarının yararlarını tüm vatandaşlara anlatmak için çalışmalar yapması gerektiği

şeklinde. Komisyonun bu raporuna istinaden Maarif Vekilliği, uygulanması için bir iş programı hazırlamıştır. Bu programa göre;

1. Kültür Bakanlığının, 1933 yılı bütçesine 50.000 TL ödenek konması ve bu ödeneğin;

- Abidelerin onarımı ve tanzimleri,
- Abidelerin tescil edilmeleri,
- Abidelerin rölöve, stampaj, mulaj ve fotoğraflarının hazırlanması,
- Bilimsel yayınlar yapılması,
- Abidelerin ziyareti için turist kuruluşlarıyla ortak çalışma yapılması,
- Yabancı uzmanların onarım amacıyla yapacakları gezilerin giderleri

faaliyetleri için kullanılması planlanmıştır.

2. Türkiye, eski eserlerle ilgili kurumsal olarak, merkezleri Ankara, İstanbul, İzmir ve Elâzığ olmak üzere dört bölgeye ayrılmıştır. Bölgelerin her birinde; iki mimar, bir arkeolog, bir fotoğrafçı ve bir ressamdan oluşan bilimsel ve teknik bir heyetin bulunması, bu heyetin yerel müzelerle birlikte çalışması planlanmıştır.

3. Anıtlar Koruma Komisyonu kurulmuştur. Anıtlar Koruma Komisyonu, 1933 yılında Cumhuriyet'in ilk büyük planlı çalışmalarını başlatmıştır. Bu komisyonun vazifeleri, İstanbul'da çalışmalarına devam eden ve Osmanlı'dan kalan Eski Eserleri Koruma Encümeni ile benzerlik gösterse bile farklı olarak tüm ülke genelinde görev yapmaktadır. Anıtlar Koruma Komisyonu; yasal düzenlemeler, rölöve, onarım, belgeleme ve yayın olarak beş bölüme ayrılan bir program hazırlamıştır.

4. Ülkenin arkeoloji haritalarının çıkarılması için, üniversite ve yerel eğitim kurumlarında vazifeli coğrafya uzmanlarından destek alınması kararlaştırılmıştır (Madran, 1996, s. 105-109).

Komisyonun metodu incelendiğinde; anıtları koruma teşkilatlarını 1834 yılında kurmayı başarmış Fransa gibi ülkelere paralellik gösterdiği anlaşılmaktadır. Güçlendirmek, korumak, aslını bozmadan yaşatmak ve aslına uygun malzemeyle tamamlama prensipleri benimsenmiştir (Arık, 1953, s. 35). Abideleri Koruma Komisyonu'nun 1933 yılında yaptığı işlerin listesine göz atıldığında, Atatürk'ün telgrafta söz ettiği abidelerle ilgili işlemlerin başlatıldığı anlaşılmaktadır. 1934 yılında, vilayetlere gönderilen ve orada doldurulan fişlerle 3500 anıtın resimli fişleri hazırlanmış ve İstanbul'daki anıtlardan yaklaşık 700 tanesinin tescili yapılmış ayrıca fotoğraf atölyesinde 1300 negatif klişe sınıflandırılmıştır. Bahse konu onarım, tanzim

ve araştırma çalışmalarının büyük çoğunluğunu Selçuklu ve Osmanlı eserleri oluşturmuştur (Karaduman, 2004, s. 296).

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e bakiye kalan Müze-i Hümayun, 10 Haziran 1933 yılında çıkarılan 2287 sayılı Maarif Vekaletinin Merkez Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun'da Müzeler Müdürlüğü olarak isimlendirilmiş ve görevi de; "... tarihi ve bedii kıymeti haiz eserlere mahsus müzelerin, idare, tesis ve idameleri, tarihi abidelerin muhafaza ve tamir işleriyle iştigal, arkeolojik hafriyat için vakti müracaatların tetkik ve hafriyata nezaret etmek" (Madran, 2002, s. 115) olarak tanımlanmıştır. Bu kanunla birlikte, bu tarihe kadar İstanbul'da bulunan organizasyon merkezi Ankara'ya getirilmiştir. Müzeler Müdürlüğü, 10 Haziran 1935 tarihinde 2773 Sayılı Kanun ile kurulan Kültür Bakanlığı yapılanması içerisinde "Öntükler ve Müzeler Direktörlüğü" ismini alsa da 22 Eylül 1941 tarihli ve 4113 sayılı Kanunla ismi "Antikite ve Müzeler Müdürlüğü" olarak değiştirilerek Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır (Madran, 2002, s. 115-116).

Cumhuriyetin ilanı sonrasındaki örgütlenme sarayların ve kasırların yönetiminde de değişikliğe gitmiştir. 5 Mart 1924 tarih ve 431 sayılı kanunla Milli Emlak Dairesine bağlanan bu taşınmazlar için 12 Mayıs 1924 tarihinde "*Milli Saraylar Müdüriyeti Teşkilatına Dair Talimatname*" yayınlanmış ve Maliye Bakanlığı bünyesinde "Milli Saraylar Müdürlüğü" kurulmuştur. Dolmabahçe, Beylerbeyi Sarayları ile Aynalıkavak ve Tophane Kasırları tümüyle, Yıldız Sarayı ise geçici olarak bu müdürlüğe bağlanmıştır. Bu yapılar dışında kalan saray ve kasırlar kullanılacak hale getirilene kadar İstanbul İl Milli Emlak Müdürlüğüne bırakılmıştır. 24 Temmuz 1930 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile İhlamur, Küçükusu ve Yalova Kasırları da Milli Emlak Müdürlüğüne bağlanmıştır. Milli Emlak Müdürlüğünde kurulu bu örgütlenme, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı'nın 12 Mart 1934 tarihli kararı ile Milli Saraylar ismi ile TBMM'ye bağlanmıştır (Madran, 2002, s. 117).

Eski eserlerin korunması hususunda en önemli ve ilk adımlardan biri de eserlerin envanterlerinin hazırlanmasıdır. Osmanlının son dönemlerinde müzecilik kapsamında taşınır eski eserler için yapılan envanter hazırlama çalışmaları Cumhuriyetle birlikte taşınmaz eski eserler için de başlamıştır. Eski eserlerin envanterlerinin çıkarılmasının, 1930'lu yılların ilk kapsamlı ve örgütlü faaliyeti olduğu

söylenbilir. Envanter hazırlanması konusunda ilk kez 1922 tarihinde Hars Dairesi tarafından bir genelge yayınlandığından yukarıda bahsedilmiştir. 24 Temmuz 1931 tarihinde ise Maarif Vekaletince İl Maarif Müdürlüklerine gönderilen 8555 sayılı “*Abidelerin Tesciline Ait Fişlerin Ne Suretle Doldurulacağına İlişkin Genelge*” ile yapılacaklar sıralanmıştır:

- Taşınmaz eski eserler için envanter fişleri oluşturulacak, her fişte bir anıtlarla ilgili bilgiler yer alacak ve bu fişler beş ay içinde doldurularak bakanlığa gönderilecektir.
- Taşınmaz eski eserler ve anıtlar iki bölüme ayrılmıştır. İlk bölümlerde çeşitli dönemlerden kalan anıtsal nitelikli yapılar (cami, çeşme, medrese, türbe, hipodrom, su kemerleri, mezar odaları, dikili taşlar vb.), ikinci bölümde ise kişilerin, şirketlerin ya da derneklerin uhdesinde olan eski eserler yer almaktadır.
- Fişlerde; anıtın meşhur ismi, yeri, üzerindeki kitabenin ya da vakfiyenin sureti, krokisi, planı ve fotoğrafları, genel tanıtımı ve yapının tarihi ile ilgili bilgiler bulunacaktır.
- Belgeleme için müze müdür ve memurları, ilköğretim müfettişleri, tarih öğretmenleri ve Âsâr-ı Atîka Muhipleri Derneklerinin üyelerinden yararlanılacaktır. (Madran, 2002, s. 117-118).

1933 yılına gelindiğinde 3500 anıtın fişinin hazırlandığı ve bu fişlerden edinilen bilgiyle Maarif Vekaletinin “*Acilen Tamiri İktiza Eden Tarihi Binalar Listesi*” yayınladığı görülmektedir. Yayınlanan bu listede 250'den fazla anıtsal yapı bulunmaktadır. Yine listedeki iş bölümüne bakıldığında Evkaf İdaresinin sadece içinde ibadetin devam ettiği camilerin onarımından sorumlu olduğu, kalan anıtların onarımından ise Maarif Vekaletinin sorumlu olduğu anlaşılmaktadır. Eski eserlerin listelerinin çıkarılması ve fişlerinin hazırlanmasıyla birlikte projelendirilmelerine de önem verildiği görülmektedir. Anıtları Koruma Komisyonu, eski eserlerin projelendirilmesinin önemini ve bu hizmetin gecikmeksizin yerine getirilmesinin nedenlerini şu şekilde sıralamıştır:

- Mimari tarihimizin en detaylı şekilde tespit edilmesi, gelişim evrelerinin tanımlanması ve süsleme sanatlarının karakterlerinin ortaya çıkartılması,

- Cumhuriyet dönemi mimarisinin oluşturulması için fikir verici belgelerin oluşturulması,
- Eski eserlerin değerli ve değersiz olanlarının ayırımına yönelik bir sınıflandırma yapılması,
- Eski eserlerin yapıldıklarından sonraki dönemlerde yapılan yanlış onarımların tespiti ve doğru restorasyon projelerinin elde edilmesi,
- Rölöve bürosu kurulması,
- Türk sanatının yayınlarla dünyaya tanıtılması

Bu genelgeden sonra başlayan çalışmalar neticesinde, rölöve hizmetleri kurumsallaşmaya başlamış Bakanlar Kurulu'nun 15 Haziran 1936 gün ve 2/5326 sayılı kararıyla, Antikite ve Müzeler Umum Müdürlüğü'ne bağlı bir “Rölöve Bürosu” kurulmuş ve aktif olarak çalışmaya başlamıştır (Madran, 2002, s. 118-119).

Devlet kendi bünyesinde gerekli yasal düzenlemeleri yapıp yetkin kadrolar yetiştirmeye çalışırken bir taraftan da toplumsal bilinçlenme adına da faaliyetlerde bulunmuştur. 12 Nisan 1931 yılında kurulan Türk Tarihi Tetkik Cemiyetinin 12 maddeden oluşan Nizamnamesine göre cemiyetin ana görevi “*Türk tarihini tetkik ve elde edilen neticeleri neşir ve tamim etmektir*” (Madran, 2002, s. 120-121). Türk Tarih Kurumu, Tanzimat’a kadar İslâm, Tanzimat’ta ise Fransız tarih anlayışından etkilenen Osmanlı tarih anlayışı yerine, bilimsel bir Türk Tarihi ortaya koymak için ülkenin kendi tarihi kaynaklarına yönelmiştir (Akçura, 1972, s. 40). 1935 yılında Türk Tarih Kurumu ismini alan teşekkül 1935 yılında “*Antikite ve Tarihi Eserlerden Derslerde Nasıl İstifade Edileceği Hakkında Andıç*” başlığıyla tüm okullarda uygulanması düşünülen bir program hazırlamıştır. Bu program hazırlanırken, ülkedeki eski eserleri korumanın et etkin yolunun, milletin tüm fertlerine küçük yaşlardan itibaren tarihi esere karşı ilgi uyandırmak ve bunun milli bir vazife olduğunu anlatmak olduğu belirtilerek bu sebeple her okulun kendi öğrencisini bu duyguyu en temelli ve kuvvetli bir şekilde almış olarak yetiştirmesi gerektiği vurgulanmıştır. Cumhuriyetin, bağımsızlık iddiasını kültür alanında da devam ettirmek, Türk kimliğini öne çıkartmak ve iddia olunduğunun aksine Türklerin uygar bir toplum olduğunu anlatabilmek için hemen her alanda Türk medeniyetini arama çalışmaları için en eğitici kaynaklardan birisi de kültür varlıkları olmuştur (Madran, 2002, s. 149-151).

Yerel yönetimlerin eski eserlerin korunması ile ilişkileri Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra başlar. Belediyelere iki ayrı yasal düzenleme ile bu konuda vazifelendirme yapılmıştır. Bunlardan ilki 1580 Sayılı Belediyeler Kanunu'nun 15'inci maddesinde bulunan, özel kişilerin mülkiyetinde bulunan, tarihi ve bedii değeri olan kültür varlıklarının onarılması için yapı sahiplerine bildirimde bulunulması, onarımın sahiplerce yapılmaması durumunda belediyeler tarafından yapılarak bedelin sahibine rücu edilmesi, onarılamayacak eserlerin ise belediyece yıkılıp yeniden yapılmasıdır. İkinci yasal düzenleme ise Cumhuriyet'in ilk kapsamlı imar kanunu olan 10 Haziran 1933 tarih ve 2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunu'dur. İmar planlarının oluşturulması, uygulanması ve yapı esaslarıyla ilgili hükümler içeren bu yasada eski eserlerle ilgili hükümler de yer almaktadır. Kanunda, yapılacak olan haritalarla ilgili kriterler verilirken korunması gereken eski eserlerin yerlerinin eklenmesi gerektiği belirtilmiştir. Yine aynı kanunda muhafazası gerekli olan “*abide ve mabetlerin*” her tarafında 10 metrelik boşluk bırakılması gerektiği öngörülmüştür. Ancak bu kısıt sadece anıtlar ve dini yapılar için geçerli olmakla birlikte, bu tarihte geleneksel konutların koruma kapsamında olmadığı anlaşılmaktadır (Madran, 2002, s. 157-158).

Cumhuriyetin ilanından sonra girişilen imar hareketleri anıtsal yapıların tamamen veya kısmen ortadan kaldırılmasına varan uygulamalara sebebiyet vermiştir. Yerel yönetimlerin, eski eserlere karşı “bilgisizlik, ilgisizlik ve bilinçsizlik” kaynaklı yanlış ve tahripkâr tavırları merkezi yönetim tarafından sıklıkla uyarı ve denetleme konusu yapılmıştır. Mesela, tüm bakanlıklara ve vilayetlere gönderilen Başvekil İsmet İnönü imzalı, 30 Ekim 1935 tarih ve 6/5548 sayılı genelgede devletin eski eserler konusunda maddi destekte bulunduğu ancak buna rağmen “... *imar mefhumunu yanlış anlayan bazı memurların, bu hususta ufak bir ihtisası olmadığı halde görüşleri bakımından ehemmiyetsiz sandıkları çok sayıda milli eserimizi yıkmakta ve yıktırmakta oldukları* ...” belirtilmektedir ki genelgeden de anlaşılacağı üzere tahribin en önemli sebeplerinden birinin yerel yönetimler bünyesinde bu hususta eğitimli kadrolar olmadığı söylenilebilir (Madran, 2002, s. 159-160). Akçura'nın;

“İstanbul'da ise, Eski Eserleri Koruma Encümeni çabalarını sürdürmekte, en çok da sorumsuz imar çabaları ile uğraşmaktaydı. “Yıktıktan sonra imar” veya “her tip eserden yalnız bir örnek koruma”

gibi tutumları önlemeye çalıştığı, raporlarından izlenebilmektedir.”

(Akçura, 1972, s. 41)

ifadesinden de anlaşılacağı üzere merkezi teşkilatlarla yerel yönetimler arasında hep bir mücadele söz konusu olmuştur.

Maarif Vekaleti, Nafia Vekaleti, Vakıflar Umum Müdürlüğü ve Türkiye Büyük Millet Meclisi gibi kurumlar eski eser onarımları için çeşitli miktarlarda ödenek ayırmışlardır (Madran, 1996, s. 82-83). Ancak ayrılan ödenek yetersiz olduğu gibi tamamının da koruma için kullanılıp kullanılmadığı da bilinmemektedir. Cumhuriyetin ilk otuz yılı geçildiğinde, koruma ile ilgili birçok yapısal, yönetsel ve yasal gelişim sağlanmış, az sayıda yetişmiş insan tarafından oldukça geniş kapsamlı, objektif, aktif ve geleceğe dönük bir korumacılık anlayışı ortaya koyularak mevcut kurumların bu yönde çalışmaları istenilmiştir. Bu konuda oluşturulan komisyonlar ve muhtelif teşekküller doğru yöntemler saptamış olsa da bu önerileri destekleyecek kamuoyu ve uygulayacak idari ve hukuki kuramlar yeterli olmadığından istenilenler yapılamamıştır (Akçura, 1972, s. 41). Yasal anlamda Avrupa ile paralellik gösteren yapılanmanın, Türkiye gibi sanat eserlerinin oldukça fazla olduğu bir ülkede finans anlamında da desteklenmesi gerekir ki bahse konu dönemde devletin kaynaklarının oldukça sınırlı olması bu konuda eksik kalınmasını beraberinde getirmiştir.

3.3.2.2. 1950-1983 Arası Dönem:

1950'lerden sonra İstanbul başta olmak üzere ülkenin her bölgesinde yeniden başlayan imar faaliyetleri hem tarihi eserlere hem şehir dokusuna zarar verme potansiyeli içermiştir. Bu imar çalışmaları devam ederken ortaya çıkabilecek imar ve eski eserler sorunlarını çözmek üzere (Akçura, 1972, s. 41) 2 Temmuz 1951 tarihinde, 8 maddeden oluşan 5805 sayılı “*Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun*” ile Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) kurulmuştur. (URL-12)

Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olmasına rağmen bağımsız çalışan bu kurulun üyeleri; arkeoloji, estetik, mimarlık, sanat tarihi, şehircilik ve tarih alanlarında uzmanlaşmış kişilerden seçilmiştir. Üniversiteler, Güzel Sanatlar Akademisi, Bayındırlık, İçişleri, Milli Eğitim Bakanlıkları ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Kurula

birer üye seçerken ve bu üyeler de toplanarak dört üye daha seçerler. Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü, Kurulun doğal üyeleridir. Bu biçimde oluşmuş Kurul, üçte iki çoğunlukla toplanır ve hazır üyelerin salt çoğunluğu ile karar verir. Üyelik, süresizdir; yalnız ölüm, istifa ve art arda üç toplantıya mazeretsiz olarak gelmeme durumlarında sona erer. Kurul, üçte iki çoğunlukla üyelik sıfatını kaldırabilir (Mumcu, 1971, s. 56).

GEEAYK'nın görevleri:

- Yurt genelinde, korunması gereken mimari ve tarihsel özellikleri olan anıtların ve diğer taşınmaz eski eserlerin korunması için yapılacak restorasyonlarda uyulması gereken ilke ve esasları belirlemek. Belirlenen ilke ve esasların uygulanmasını izlemek ve denetlemek.
- Anıtlar ve taşınmaz eski eserlerle ilgili olarak, kendisine yapılacak başvurulara ve kurumca tespit edilen tüm konu ve ihtilaflarda bilimsel katkı sunmak.

GEEAYK, taşınmaz eski eserlerin korunmasında en yetkili kuruluştur. Kanunun 5'inci maddesine göre; kamu kurumları ve bütün özel ve tüzel kişiler kurul kararlarına uymak zorundadır. Kurul kararları neticede idari işlem olması sebebi ile dava konusu edilebilse dahi uygulanması zorunludur. Böylelikle Kurul, büyük yetkilerle donatıldığı gibi herhangi bir makama da bağlı değildir. Kanun koyucu verdiği bu yetkiyle, ülkedeki tüm taşınmaz eski eserlerin korunmasını sağlamak istediği gibi Kurul da bu yetkilerle pek çok taşınmaz eski eserin korunmasını sağlamıştır (Mumcu, 1971, s. 56-57).

Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu;

- Korunması gereken yapıların tespit, tescil ve envanterlemesini yapmıştır.
- Korunmaya değer gördüğü ahşap evleri ve sitleri de kapsama dahil etmiştir.
- Koruma ve restorasyon konularında çözüm ve kriterler oluşturmuştur.
- Koruma için gerekli kanunlar, yönetmelikler ve teşkilat yapısı önermiştir.

- Restoratör mimar yetiştirmeyi teşvik etmiş ve eğitmiştir.
- Restorasyon projesi hazırlama ve dosyalama usulleri geliştirmiştir.
- 1951'den 1976'ya kadar 8500'ün üzerinde konu hakkında karar almıştır.
- Kararlarla ilgili yurt genelinde bir arşiv oluşturmuştur.
- Çok önemli prensip kararları almıştır (Akozan, 1977, s. 23).

Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu, 1956 yılına kadar, Yapı ve Yollar Kanununun kısıtlı hükümleri ile çalışırken aynı yıl çıkarılan İmar Kanunu ve kanunun uygulama yönetmeliği ile Kurulun yetki ve sorumlulukları artırılmıştır. Kanunla birlikte Kurul, eski eserlerin hem müstakil ölçekte hem de şehir planları ölçeğinde korunması için kararlar alabilen en yetkili kurum olmuştur (Akçura, 1972, s. 41). 1964 yılında Venedik Kongresi'nin düzenlenmesi ve 1965 yılında Uluslararası ICOMOS'un kurulmasının hemen ardından GEEAYK, bir kararla Venedik Tüzüğü'nü benimsemiş ve benimsenen bu tüzük 1968 yılında Vakıflar Dergisi'nde yayımlanarak gündemimize girmiştir (Erder, 1968, s. 112).

1961 Anayasasının “Öğrenimin Sağlanması” başlıklı 50. maddesindeki; “Devlet, tarih ve kültür değeri olan eser ve anıtların korunmasını sağlar.” (URL-13) hükmüyle oluşturulan yeni bir anlayışla, Devlet koruma konusunda kendisini yükümlü tutmuştur. Böylece, eski eserlerin korunması, temelini artık Anayasanın içinde bulmuştur (Mumcu, 1971, s. 41).

27 Mayıs 1960 sonrası Milli Birlik Komitesi, milli eğitimi plana bağlamak üzere bir Milli Eğitim Planlama Kurulu oluşturmaya karar vermiş ve bu kurul 29 Ocak 1961 günü çalışmalarına başlamıştır. Kuruldaki komisyonlardan biri de “Eski Eserler ve Müzeler Komitesi”ydi. Bu komisyonun hazırladığı raporun ekinde Eski Eser Kanun Tasarısı da yer almaktadır. Bahse konu bu tasarı 25 Nisan 1973 tarihinde yayınlanan 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu'nun ilk taslağıdır (Umar & Çilingiroğlu, 1990, s. 7-8). 1710 sayılı EEK'nın tasarısı gerekçesinde;

“... Ancak bu hizmetin hakkıyla görülebilmesi için bu konularla ilgili mevzuatın değiştirilmesine ve bugünün gerçeklerine uygun yeni hükümler getirilmesine ihtiyaç vardır. Çünkü, yurdumuzun toprak üstü, su ve toprak altı arkeoloji, tarih ve sanat değerleri ile ilgili ve halen

yürürlükte bulunan Asarı Atika Nizamnamesi 2. Meşrutiyetin ilânından üç yıl önce 1906 (Hicrî 1322) tarihinde hazırlanmıştır. Bu nizamname, arkeoloji ve tarih bilimleri bakımından çok gelişmiş olan zamanımız icap ve ihtiyaçlarına uymamakla beraber turizm davasının da tamamen meçhul bulunduğu bir zamanda hazırlanmıştır. Bu bakımdan Nizamname ata yadigârı ve geçmiş medeniyetlerin en belirli belgeleri niteliğinden tarihî anıtların korunmalarının ve onarılmalarını sağlamayacak kadar eskidir. Toprak üstünde, su ve toprak altında bulunan eserleri tahrip ve yok edenlere karşı alınacak cezaî tedbirleri müessir kılmaktan çok uzaktır. Eski eserlerin yurt dışına kaçırılmasına engel olamamaktadır. Bu gerçekler uygulamanın vermiş olduğu sonuçlarla sabittir. Asarı Atika Nizamnamesinden ayrı olarak daha sonraki tarihlerde yayınlanan kanunlarda eski eserlerimizle ilgili bazı hükümler dağınık ve aynı zamanda ihtiyaca karşılık vermekten uzaktır. Mevzuat bakımından mevcut boşluk ve ihtiyaçlar dikkate alınarak, yurdumuzun tarihî ve tabîî anıtlarının bakım, koruma, onarım ve kamulaştırma tarzları ile taşınır eski eserler, kazı ve defîne aranması, eski eser ticareti, koleksiyonculuk ve eski eser kaçakçılığı faaliyetlerini ve bunlarla ilgili mükâfat ve cezaî hükümleri içine alan bu tasarı hazırlanmıştır” (URL- 14)

denilerek ülkenin eski eser zenginliklerine sahip olduğu ve bu zenginliklerin korunmasından bahsederek üç bölümden ve 55 maddeden oluşan kanun yasalaştırılmıştır. Koruma konusunda modern gelişmeleri yansıtan bir yapıya sahip olan bu kanun, tarihi çevrenin doku bütünlüğüyle korunmasına olanak veren ilk yasa olarak koruma tarihimizde önemli bir aşama oluşturmaktadır. Bu kanunun sağladığı imkanlardan yararlanan Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu, 1973-1982 yılları arasında 417 sit alanı, 3442 anıtsal yapı ve 6815 sivil mimari örneğini tescil etmiştir (Ahunbay, 2004, s. 136).

55 maddeden oluşan 1973 tarihli 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu’nda;

- Eski eser tanımını yaparken, zaman sınırı ve eserlerin ait olduğu alanlar bakımından 1906 tarihli Âsâr-ı Atîka Nizamnamesini tekrarlanmıştır.

- 1906 Âsâr-ı Atîka Nizamnamesinde bahsedilmeyen su altındaki eserler kapsam içine alınmış eski eserlere örnekler çoğaltılmıştır.
- Önceki kanunlarda “keşfedilmemiş olma” niteliği ile belirtilen eserler burada “yer altındaki eserler” diye daha açık bir ifade ile yer almıştır.
- Anıt, külliye, etnografya eseri, doğal sit, arkeolojik sit, tarihi sit gibi kavramlar kanunda ilk kez tanımlanmıştır. Bu kavramlar büyük alanların korunmasını gerektirdiğinden gündelik hayatı etkilemiştir (Çal, 2003, s. 237).
- Taşınır, taşınmaz ve henüz keşfedilmemiş her türlü eski eser devlet malı sayılmıştır.
- Eski eserlerin kullanım şeklinin değiştirilmesi GEEAYK’nın bilgisi ve Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün iznine bağlanmıştır.
- Tescil yetkisinin GEEAYK’ya ait olduğu ve tescilin yapılış şekli kanunda tanımlanmıştır.
- İmar planlarının hazırlanmasında Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünün görüşünün alınacağı, mevcut planlarda GEEAYK kararı ile Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünün değişiklik teklifinde bulunabileceği hüküm altına alınmıştır.
- Sahiplerince tamir edilmeyen eski eserlerin kamulaştırılması öngörülmüştür.

1710 Sayılı EEK, dönemine kadar yayınlanmış tüm mevzuatı birleştirmekle birlikte eserleri tek yapı ölçeğinden ziyade çevresiyle birlikte korumayı hedeflemesi ve sit alanı kavramını mevzuata sokması önemli yeniliklerdendir (Çal, 1990, s. 59-65).

3.3.2.3. 1983-2004 Arası Dönem:

1710 Sayılı EEK ile 1973 yılından itibaren konutlar da eski eser olarak tescil edilmeye başlanılmış ve şehirlerde sit alanları ilan edilmiştir. Kültür varlıklarının genellikle şehir merkezlerinde olduğu ve arazilerinin değerli olduğu da birlikte değerlendirildiğinde, bu eserlerin tescillenmesi ve etraflarının sit alanı oluşu pek çok kısıtlamayı beraberinde getirmiştir. Bu sebeple korumacılık eskisinden farklı olarak toplumun günlük hayatına da etki etmeye başlamıştır. Alsaç (1984), bahse konu dönemde, getirilen kısıtlamaların koruma amaçlı imar planlarıyla çözülebileceğini

belirterek, yerel yönetimlerin, vatandaş koruma kurullarıyla karşı karşıya getirdiğini savunmuştur (Alsaç, 1984, s. 10).

1710 Sayılı EEK ile özellikle tabiat varlıklarına getirilen sınırlamalardan dolayı özel mülkiyete konu olan taşınmazlar üzerindeki uygulamalar sürekli şikâyet konusu olmuştur. 9 Kasım 1982 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe giren Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın "*Tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması*" başlıklı 63'üncü maddesindeki;

"Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır. Bu varlıklar ve değerlerden özel mülkiyet konusu olanlara getirilecek sınırlamalar ve bu nedenle hak sahiplerine yapılacak yardımlar ve tanınacak muafiyetler kanunla düzenlenir." (T.C. Anayasası, Md.63) (URL-44)

hükmünden de anlaşılacağı üzere biriken şikayetler anayasa metnine kadar yansımıştır. Gerek, EEK'daki çelişkiler, aksaklıklar ve sakıncalı hükümler (Umar & Çilingiroğlu, 1990, s. 9) gerekse 16 Kasım 1972 günü Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin kabul edilmesi ile gelişen ve değişen kültür varlığı anlayışından dolayı 1710 Sayılı Eski Eserler Kanunu uzun ömürlü olamamıştır.

2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 23 Temmuz 1983'te Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. 7 bölüm ve 78 maddeden oluşan kanunun yayınlanması ile birlikte, 28.02.1960 tarih ve 7463 sayılı "*Hususi Şahıslara Ait Eski Eserlerde Tarihî Abidelerin İstimlâki Hakkında Kanun*", 25.04.1973 tarih ve 1710 sayılı "*Eski Eserler Kanunu*", 2.07.1951 tarih ve 5805 sayılı "*Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun*" ile 18.06.1973 tarih ve 1741 sayılı "*Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair 2 Temmuz 1951 tarihli ve 5605 sayılı Kanunda Bazı Değişiklikler Yapılması Hakkında Kanun*" yürürlükten kaldırılmıştır (URL-15). Bir başka ifade ile 2863 Sayılı Kanun'la birlikte o döneme kadar kültür varlıkları ile ilgili yapılmış tüm mevzuat hükümleri bir araya toplanmaya çalışılmıştır.

Kanun metni incelendiğinde;

- “Eski Eserler” kavramı yerine “Kültür Varlıkları” kavramının kullanıldığı,
- Korunması gereken tüm kültür varlıklarının, taşınır veya taşınmaz ayrımı yapmaksızın devlet malı sayıldığı, ancak mazbut ve mülhak vakıf mallarının bu hükmün dışında tutulduğu,
- 19’uncu yüzyıla kadar yapılan her türlü taşınmazın eski eser kabul edildiği, daha sonraki dönemde yapılan taşınmazların eski eser olduğuna dair tespitin Kültür ve Turizm Bakanlığınca yapılacağı,
- Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunda büyük olaylara sahne olmuş binalar ve alanlar ve Mustafa Kemal Atatürk tarafından kullanılmış evler herhangi bir tescile gerek olmaksızın kültür varlığı sayılacağı,
- Tescilli eski eserlerin koruma alanlarının tespiti ve bu alanlarda yapılacak inşaatlarla ilgili karar yetkisinin Bölge Kurullarına verildiği,
- Tescilli taşınmazların her türlü vergiden muaf tutulduğu,
- Eski Eserlerin yurtdışına çıkarılma yasağının, sergi amaçlı olan geçici süreli çıkışlar için kaldırıldığı,
- Kültür ve Tabiat Yüksek Kurulunun kanun kapsamına alındığı ve GEEAYK kaldırılarak yerine bölge kurulları oluşturulduğu,
- Koruma Kurullarının görevleri ve yapısının tanımlandığı,
- Eski eser tahribine ceza tanımları yapıldığı gibi, eski eser bulup haber verenlere ikramiye verileceği

hususlarını içerdiği anlaşılmaktadır. 17 Haziran 1987 tarih ve 3386 sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkındaki Kanun’la;

- Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu adının Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu şeklinde değiştirildiği,
- Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kuruluna ait olan tescil yetkisinin Koruma Kurullarına devredildiği ve Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları almakla vazifelendirildiği,

- Koruma İmar Planlarında, Bölge Koruma Kurulunun değişiklik teklifinin bir ay içinde Belediye Meclisi'nce görüşülmezse teklifin kesinleşeceği,
- Koruma Yüksek Kurulu'nun üye yapısının yeniden tanımlandığı,
- KTVKYK'nın taşınmaz kültür varlıklarının tescilini yapmak, kaldırmak, gruplandırmak, koruma amacı imar planlarını incelemek gibi yetkilerinin Koruma Kurullarına devredileceği

gibi hususlarla muhtelif değişikliklere gidilmiştir (Çal, 1990, s. 67-73).

3.3.2.4. 2004 Sonrası Dönem:

2000'li yılların başında, planlama ve korumada, kamu kurumlarına aktif rol verildiği ve akademik camianın uygulamaya bilimsel katılımı devam ettiği gibi belediyeler de kentlerin korunmasında çeşitli misyonlar üstlenmiştir.

Kültür varlıklarının korunması konusu, 14.07.2004 tarihinde çıkarılan 5226 Sayılı Kanun'la daha sağlam temellere oturtulmaya çalışılmıştır (Kejanlı vd., 2007, s. 195). *“Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”* ile birlikte, evrensel koruma yaklaşımına uygun bir mevzuat oluşturma gayreti içinde hareket edilmiştir. 5226 Sayılı Kanun ile yapılan düzenlemelerle, *“Katılımcı Alan Yönetimi Modeli”* benimsenerek ilave kaynaklar sağlandığı gibi yeni örgütlenme yapıları da oluşturularak uygulamada görev alacak kişi ve kurumların sorumlulukları belirlenmiştir (Alanyurt, 2009, s. 28). Özellikle, taşınmazlarda koruma amacıyla yapılan, tadilat ve restorasyon uygulamalarının denetiminin; kamu kurum ve kuruluşları, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Belediye ve Valiliklerce yapılabilmesinin kanunlaştırılması eski eser korumacılığında yeni bir dönemi beraberinde getirmiştir. Kanunla birlikte, adı geçen kurumlar bünyesinde, alanında uzman kişilerce oluşturulan bürolar kurulması öngörülmüş ve bu bürolara uygulama ve denetleme yetkisi verilmiştir. Kanunda yapılan bu değişiklikten yaklaşık bir yıl sonra 01.06.2005 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan *“Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları İle Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik”* ile Koruma Kurullarının bir kısım yetkisi bazı kurumlara devredilmiş ve bu durum eski eserlerin korunması ve yaşatılması için yapılan uygulamaların daha efektif hale gelmesini sağlamıştır.

5226 Sayılı Kanun’la, tescilli kültür varlıkları ile ilgili mal ve hizmet alımları, 4734 Sayılı Kamu İhale Kanunu’ndaki istisnalar sınıfına eklenildiği gibi yine aynı kanunla tescilli taşınmazlarla ilgili 4708 Sayılı Yapı Denetimi Hakkındaki Kanun hükümlerinin uygulanmayacağı da yasalaştırılmıştır.

5226 Sayılı Kanun ile benimsenen “*Katılımcı Alan Yönetimi Modeli*” sonrasında yine bu kanunun getirdiği yeniliklere paralel olarak; 11.06.2005 tarih ve 25842 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan “*Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Yapı Esasları ve Denetimine Dair Yönetmelik*” (URL-16) ve “*Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları İle Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik*” (URL-17), 16.06.2005 tarih ve 5366 sayılı “*Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun*” (URL-18), 26.07.2005 tarih ve 25887 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan “*Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulanması, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik*” (URL-19) yürürlüğe koyulmuştur. Sancakdar (2012); konunun giderek daha önemli hale geldiğini, mevzuatın dağınık olduğu ve sistematik bütünlük bulunmadığını belirterek bu dağınıklığın giderilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir (Sancakdar, 2012, s. 82-83).

10.07.2004 tarihinde 25531 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Büyükşehir Belediyesi Kanunu’nun “7.o.” maddesinde geçen; “*Kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlamak, bu amaçla bakım ve onarımını yapmak, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa etmek.*” (URL-20) hükmüyle Büyükşehir Belediyelerine, yine aynı maddenin devamında “*... kültür ve tabiat varlıkları ve tarihî dokuyu korumak; kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin geliştirilmesine ilişkin hizmetler yapmak ...*” (URL-20) hükmüyle kültür ve tabiat varlıklarının korunması konusunda, Büyükşehir Belediye sınırlarında bulunan ilçe belediyelerine yetki verilmiştir. 13.07.2005 Tarihinde 25874 Sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 5393 Sayılı Belediye Kanunu’nun 14.b. maddesinde “*... kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlayabilir; bu amaçla bakım ve onarımını yapabilir, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa edebilir*

...” (URL-21) hükmü ve yine aynı kanunun 73. maddesindeki “... *eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek, kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak veya deprem riskine karşı tedbirler almak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir.*” (URL-21) hükmü ile kültür ve tabiat varlıklarını koruma konusunda tüm belediyeler yetkilendirilmiştir. 5226 Sayılı Kanun’la belediyelere verilen bu görevlerin maddi finansmanı için de yine aynı kanunda çeşitli yöntemler tanımlanmıştır.

2000’li yıllarla birlikte yayınlanmaya başlayan ve yukarıda bahsedilen kanun, kanun değişiklikleri ve yönetmelikler incelendiğinde; tamamının birbirine yakın tarihlerde ve birbirlerini tamamlayıcı nitelikte olduğu anlaşılmaktadır. 2004 yılına gelindiğinde kültür varlıklarının korunması ile ilgili yasal ve yönetsel anlamda farklı bir paradigma oluşturulduğu ve ilerleyen yıllarda sınırlı düzenlemelerle uygulamanın daha efektif hale getirildiği çıkarımında bulunulabilir. Özellikle, personel istihdam yapısı, karar alma ve uygulama hızı ve sair konular bağlamında merkeze bağlı teşkilatlara nispeten daha efektif çalışma kabiliyetine sahip olan Belediyelerin koruma mekanizmasına dahil edilmesi korunması gerekli olan eski eserlere müdahale etme kapasitesini artırmıştır.

Bahse konu dönemde Vakıflar Genel Müdürlüğünde de yasal ve yönetsel anlamda birçok değişiklik yapılmış olup çalışmanın ilerleyen bölümlerinde detaylı şekilde aktarılacaktır.

3.4. Kültür Varlıklarının Korunmasında Uluslararası Organizasyon ve Sözleşmeler

İnsanlığın ortak mirası olan kültür varlıklarının korunması, örgütsel ve hukuksal anlamda önem verilen uluslararası bir konudur. Kültür varlıklarının korunması ve gelecek nesillere aktarımı için uluslararası faaliyetleri bulunan organizasyonlar olduğu gibi, birçok ülkenin tarafı olduğu uluslararası sözleşmeler de mevcuttur. Kültür varlıklarının korunmasını daha geniş bir kapsam içinde yürütmek, bütün dünya uluslarının vücuda getirdikleri yapıtları uluslararası ölçüde herkese sevdirmek, tahriplerini, elbirliği ile önlemek için, özellikle 20’inci yüzyılda büyük çaba harcanmıştır (Mumcu, 1971, s. 73-74).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 90'ıncı maddesine göre usulüne uygun yürürlüğe girmiş uluslararası sözleşmeler kanun hükmünde olduğu gibi Anayasa'ya aykırılığı iddia edilemez. Dolayısıyla ilgili makamlarca onaylanıp Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren sözleşme hükümlerine uymak anayasal ve yasal bir zorunluluktur (Sancakdar, 2012, s. 93).

3.4.1 Uluslararası Organizasyonlar:

3.4.1.1 UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü):

16 Kasım 1945 yılında kurulan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), amacını, insanlığın zihninde barışı eğitim, doğa bilimleri, sosyal ve beşeri bilimler, kültür ve bilgi ve iletişim aracılığıyla inşa etmek olarak tanımlamaktadır (URL-22). Organizasyon, kültür varlıklarının korunmasına yönelik olarak, tehdit altında olan anıt ve sitlere uzman desteği ve maddi yardım sunmaktadır (Ahunbay, 2004, s. 134). UNESCO düzenlediği konferanslarla konuyla ilgili uluslararası sözleşmelerin de öncüsü olmuştur.

- Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Hakkında Sözleşme
- Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Varlıklarının Korunmasına Dair Sözleşme
- Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme
- Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi

bu sözleşmelerden bazılarıdır (URL-23).

3.4.1.2 ICCROM (Kültürel Varlıkların Onarımı ve Korunmasıyla İlgili Uluslararası Araştırma Merkezi):

1956 yılında, UNESCO'nun Delhi'de yapılan Genel Konferansı'nda, İkinci Dünya Savaşı'nda oluşan tahribatı gidermek için Avrupa ülkelerinin kültürel varlıklarını onarım gayretleri sonucu ortaya çıkan ihtilaflı konuların çözümüne yardımcı olmak amacıyla; tamamlanmış veya devam eden onarımların incelenmesi ve yöntemler geliştirilmesi için uluslararası bir merkezin kurulması önerilmiştir. Bu kuruluş için en geniş olanakları sağlamayı vadeden İtalya Devleti ile imzalanan bir

sözleşme ile, Kültürel Varlıkların Onarımı ve Korunmasıyla İlgili Uluslararası Araştırma Merkezi'nin, 1959 yılında Roma'da kurulmasına karar verilmiştir. ICCROM uluslararası bir kamu kuruluşudur ve üyeleri ülkelerdir. Kurumun faaliyetleri arasında;

- Koruma uygulamalarına teknik ve mali yardımda bulunmak,
- Uluslararası belgeleri ve yayınları toplamak,
- Çeşitli konularda eğitim düzenleyerek uzmanlar yetiştirmek

bulunmaktadır (Erder, 2010, s. 44).

3.4.1.3 ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi):

Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS); korumanın çeşitli alanlarında bilgi üretmekte, bu konuda yaşanan gelişmeleri yayın ve organizasyonlarla duyurma çalışmaları yapmaktadır. Venedik Tüzüğü'nün hazırlanmasından hemen sonra tüzüğü imzalayan 25 ülkenin katılımıyla Varşova'da kurulan ICOMOS, alanında uzmanlardan oluşan bir örgüttür (Ahunbay, 2004, s. 134). Mimari eserlerin korunmasıyla ilgili kural, uygulama, yönetsel ve bilimsel tekniklerin geliştirilmesi alanında çalışan bu kuruluşun;

- Dünyadaki alanında uzman kişileri bir araya getirerek, bir mesleki diyalog ve fikir alışverişi ortamı oluşturmak,
- Koruma ilke, teknik ve siyasetleri ile ilgili bilgileri toplamak, değerlendirmek ve yaymak,
- Koruma alanında profesyonel belgeleme merkezlerinin kurulması için ulusal ve uluslararası kurumlarla iş birliği yapmak,
- Mimari mirasın korunmasını ve geliştirilmesini amaçlayan uluslararası sözleşmelerin kabul edilmesi ve ülke mevzuatlarına sokulması için çalışmak,
- Koruma uzmanları için eğitim faaliyetleri düzenlenmesine destek vermek,
- Alanında kabul görmüş kişilerin ve uzmanların bilgi ve tecrübelerini, uluslararası topluluğun hizmetine sunmak

gibi amaçları vardır.

ICOMOS, mimari koruma ve restorasyon ile ilgili bazı ülkelerde bizzat faaliyetlerde bulunduğu gibi bazı ülkelerdeki faaliyetlere de dışarıdan destek vermektedir. Yarı sivil bir toplum kuruluşu olarak faaliyet gösteren organizasyonun akademik anlamda güçlü bir yapısı vardır. ICOMOS, üye 84 ülkenin ulusal komiteleriyle koruma alanında faaliyet göstermektedir (URL-24). Organizasyon, üyelerini seçerken, ilkeli davranmakta ve mevcut yönetmeliklere uygun kriterlere göre üye seçimi yapmaktadır. Üyeleri, kültürel varlıkların korunması ile ilgili çeşitli alanlarda uzman olan veya uzmanlar tarafından önerilmiş kişilerden oluşmaktadır (Erder, 2010, s. 44).

ICOMOS, Türkiye’de, 1974 yılında yayımlanan bir yönetmelikle Kültür Bakanlığı’na bağlı, yarı resmi bir konsey olarak kurulmuştur. Bu yönetmelik zamanla değişikliklere uğramış ve 1992 yılında yapılan son değişiklikle bugün de kullanılan halini almıştır. ICOMOS’un Türkiye’deki kuruluş yapısı ve yönetmeliği yarı resmi olmakla birlikte, 1992 sonrasındaki üyeleri ve faaliyetleri açısından özerk bir yapıya sahip olmuştur (URL-24).

3.4.1.4 COE (Avrupa Konseyi):

Koruma alanında uluslararası ölçekte örgütlenen Avrupa Konseyi (COE), 19 Aralık 1954 tarihinde kabul ettiği Avrupa Kültürel Sözleşmesi’nin birinci maddesiyle Avrupa’nın kültürel varlıklarını koruyucu önlemleri almak ve üye ülkelerin ulusal katkılarını geliştirme kararını almıştır. Konsey, Avrupa’nın mimari mirasını korumak için 1975 yılında “*Geçmişimiz İçin Bir Gelecek*” parolasıyla çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir. Düzenlenen bu etkinliklerle, kamuoyu, hükümet ve yerel yönetimlerin dikkati, koruma konusuna çekildiği gibi, ilgililere sorumlulukları da hatırlatılmıştır (Ahunbay, 2004, s. 135).

3.4.2 Uluslararası Sözleşmeler:

3.4.2.1 Atina Tüzüğü (1931):

21-30 Ekim 1931 tarihleri arasında Atina’da anıtsal eski eserlerin tanımı ve korunmaları üzerine bir kongre toplanmıştır. Kongrede; mimari anıtların tanımı yapılmış, anıt eserlerin korunmaları üzerinde durulmuş ve tarihsel çevrenin de bu

konunun içinde bulunduğu kabul edilmiştir (Mumcu, 1971, s. 74). Bir diğer ifadeyle anıt eserlerin etraflarıyla birlikte ele alınması gerektiği fikri benimsenmiştir.

“Tarihi Anıtların Korunması ile İlgili Mimar ve Teknisyenlerin I. Uluslararası Konferansı” sonunda şu ilkeler belirlenmiştir:

- Yapıların yaşamlarını sürdürebilmeleri için estetik ve tarihi kimliklerine uygun şekilde kullanılmaları önerilmektedir.
- Özel mülkiyetteki kültür varlıklarının korunması için, kamu otoritesinin koruyucu önlemler alabilecek yetkilere sahip olması gerekmektedir.
- Tarihi anıtlar çevreleriyle birlikte ele alınmalı ve bazı yapı grupları ve pitoresk oluşumlar korunmalıdır.
- Tarihi anıtların onarımında modern tekniğin sunduğu imkanlar akıllıca kullanılmalıdır.
- Arkeolojik alanlarda bulunan özgün parçaların yerine konulabilmesi için gerekli önlemler alınmalıdır (Ahunbay, 2004, s. 19).

3.4.2.2. Venedik Tüzüğü (1964):

Kültür varlıklarının korunması ve onarımlarıyla ilgili prensipler üzerinde karara varmak ve bunları uluslararası bir zemine yerleştirmek için Venedik’te toplanan “II. Uluslararası Tarihi Anıtlar ve Mimar ve teknisyenleri Kongresi”nin aldığı kararlara Venedik Tüzüğü denilmiştir (Erder, 1977, s. 167). 25-31 Mayıs 1964 tarihleri arasında toplanan kongre 1931 yılında kabul edilen Atina Tüzüğü maddelerinin geçen sürede belli sorunları çözemediği görüşüyle, eksik kaldığı düşünülen hususları tespit etmiş ve yeni bir ilkeler bütünü oluşturma gayretiyle hareket etmiştir. 16 maddeden oluşan bu tüzük incelendiğinde aşağıdaki çıkarımlarda bulunabiliriz:

- Tarihi Anıt kavramı yeniden tanımlanarak, anıtlar çevreleriyle birlikte ele alınmıştır.
- Yalnızca büyük sanat eserlerinin değil, zamanla birlikte kültürel anlam kazanmış mütevazı yapıların da anıt kapsamına alınması benimsenmiştir.
- Savaş sonrası yeniden inşa edilen yapıların, sanat eserleri olduğu kadar tarihi belge olarak da muhafaza edilmesi gerektiği benimsenmiştir.

- Kazı, onarım ve sair her türlü uygulamanın düzenli olarak çizimlendirilmesi, fotoğraflanması, düzenli olarak belgelenmesi ve arşivlendirilmesi benimsenmiştir (Ahunbay, 2004, s. 18).

1964 tarihinde Venedik'te imzalanan ve GEEAYK'ca da benimsemiş bu tüzükle, taşınmaz anıtsal eski eserlerin özellikle restorasyon ilkeleri üzerinde durulmuş, sağlam ve ileri hamleler yapılmıştır (Mumcu, 1971, s. 74).

3.4.2.3. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme (1972):

Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) Genel Konferansı, 17 Ekim-21 Kasım 1972 tarihleri arasında Paris'te gerçekleştirdiği 17'inci oturumu kapsamında, 16 Kasım 1972 günü Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi'ni kabul etmiştir. Kabul edilen bu sözleşmede; kültürel ve doğal mirasın, sadece bulunduğu ülkenin değil tüm insanlığın ortak mirası olduğunu vurgulayarak bu varlıkların bozulmaması, yok olmaması ve muhafaza edilmesinin bütün milletlerarası camianın ortak ödevi olduğunu vurgulamıştır. Ülke olarak, 14.04.1982 tarih ve 2658 Sayılı Kanun'la katılmamızın uygun bulunduğu bu sözleşme, 23.05.1982 tarihinde 8/4788 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla onaylanmış ve 14.02.1983 tarih ve 17959 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (URL-25).

Sözleşmede kültürel ve doğal mirasın tanımları ve kapsamaları detaylandırılarak sözleşmeye taraf her devlete bu kapsama giren varlıkları saptama, doğrudan veya dolaylı olarak zarar verebilecek girişimlere karşı önlem alma yükümlülüğü öngörülmüştür. Sözleşme tarafı olan devletler topraklarındaki kültürel ve doğal mirasın korunması ve sergilenmesi amacıyla etkili ve aktif tedbirlerin alınmasını sağlamak için şu çabaları gösterecektir:

- Kültürel ve doğal mirasın işlevlendirilerek korunmasını sağlayacak genel bir politika oluşturmak.
- Kültürel ve doğal mirasın korunması ve sergilenmesi için, ülkelerinde kurumsal yapıyı kurmak ve yeteri kadar görevli ve ekipmanı bulundurmak.
- Kültürel ve doğal mirası tehdit edebilecek unsurlarla etkin müdahale edilebilecek yöntemleri bilimsel ve teknik açıdan geliştirmek.

- Kültürel ve doğal mirasın tespit edilmesi, korunması, sergilenmesi ve yenileştirilmesi için gereken yasal, yönetsel, teknik ve mali önlemleri almak.
- Kültürel ve doğal mirasın korunması ve teşhiri konularında eğitim verebilen ulusal veya yerel merkezlerin kurulmasını ve geliştirilmesi desteklemek ve bu kapsamdaki bilimsel çalışmaları teşvik etmek (Sancakdar, 2012, s. 93-94).

3.4.2.4. Avrupa Mimari Mirasın Korunması Sözleşmesi (1985):

Avrupa Konseyi  ye devletleri tarafından 03.10.1985 tarihinde Granada’da imzalanan bu sözleşme 18.05.1989 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanarak 22.07.1989 tarih ve 20229 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (URL-26).

Sözleşmenin başında “Mimari Miras” kavramının tanımlanması yapılmış, tarihsel varlıkların envanterlerinin oluşturulması  ng r lm ş, tarafların mimari mirası koruma konusunda taahhütleri alınmış ve tamamlayıcı tedbir olarak mimari mirasın bulundukları yerlerdeki yönetimlerce mali anlamda desteklenmesi kararlaştırılmıştır. Entegre koruma politikalarının da öngörüldüğü sözleşmede “Avrupa Mirası” kavramıyla tüm Avrupa’nın koordinasyonu da  ng r lm ştir (Sancakdar, 2012, s. 95-96).

3.4.2.5. Silahlı Bir  atışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme (1954):

14.05.1954 tarihinde İngilizce, İşpanyolca, Fransızca ve Rusça olarak düzenlenen sözleşme, konferansa katılan devletlerce imzalanmış ve katılmak isteyen devletlere açık tutulmuştur (URL-27). Sözleşme, 02.04.1965 tarih ve 563 sayılı uygun bulma yasası ile Türkiye’de de kabul edilmiştir (Sancakdar, 2012, s. 103). Döneminde, eski eserlerin, hukuk sistemlerince bir bütün olarak korunabilmesi bağlamında önemli örneklerden biri olan sözleşmede, mimarlık ve tarih değeri taşıyan anıtların, taşınır eski eserlerin sergilendiği müze ve depoların savaş hallerinde korunması için önlemler alınması  ng r lm ştir (Mumcu, 1971, s. 74).

3.4.2.6. Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (1969):

06.05.1969 tarihinde İngiltere ve Fransızca dillerinde olmak üzere Londra’da imzalanmıştır. Sözleşme, Avrupa Konseyinin ve Avrupa Kültür Sözleşmesi’ne taraf olan diğer ülkelerin katılımına açık tutulmuştur (URL-28). Arkeolojik mirasın uygarlıkların geçmişinin anlaşılabilmesi için temel bir öge olduğu, bunların arkeolojik mirası koruma mesuliyetinin yalnızca ilgili devlete ait olmadığı, bu kalıntıları koruma sorumluluğunun tüm Avrupa ülkelerine ait olduğu belirtilmiştir. Kaçak kazılardan çalındığı şüphe edilen her türlü eserin sözleşme tarafı devletlere bildirilmesi, yasadışı veya resmi kazılardan çalındığından şüphe edilen arkeolojik miras öğelerinin satışının engellenmesi ve dolaşımının önlenmesi için tedbirler alınması öngörülmüştür (Sancakdar, 2012, s. 95-96).

4. KÜLTÜR VARLIKLARININ KORUMASINDA VAKIF MÜESSESESİ VE VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

4.1. Vakıf Kavramı ve Vakıf Müessesesi

Dünya hayatında, kişinin sahip olduğu mal ve imkanlar ne kadar geniş olsa dahi ömrü sınırlıdır. İnsan yaşarken, çevresinde saygı ile anılacak bir statüye ulaşmak istediği gibi öldükten sonra ise Allah'ın rızasını kazanmış olmak istemektedir. En genel anlamda insan, mutluluğu ve sonsuzluğu aramaktadır. İhtiyaç halindeki canlının ihtiyacını karşılamamanın hem ihtiyacı karşılanana hem de karşılayana kazandırdığı karşılıklı bir mutluluk vardır (Öztürk, 1995, s. 20).

“Durmak, durdurmak, alıkoymak” anlamlarına gelen vakıf kelimesi terim olarak; *“bir malın maliki tarafından dini, içtimai ve hayri bir gayeye ebediyen tahsisi”* şeklinde özetlenebilecek hukuki bir işlemle kurulan (Günay, 2012, s. 475) ve uzun çağlardan beri İslam coğrafyasında önemli bir yeri olan, sosyal ve ekonomik hayat üzerinde derin tesirler yapmış dini-hukuki bir müesseseyi ifade eder (Köprülü, 2019, s. 458). Vakıf kavramı, Türk Dil Kurumu güncel sözlüğünde *“Bir hizmetin gelecekte yapılması için belli şartlarla ve resmî bir yolla ayrılarak bir topluluk veya bir kimse tarafından bırakılan mülk, para”* (Türkçe Sözlük, 2023) şeklinde tanımlanmaktadır.

Vakıf; bir maldan doğacak faydanın insanlığa tahsis edilmesi, mülkiyetinin ise durdurularak mülk edinilmesinin veya mülk olarak verilmesinin men edilmesidir (Ertem, 1999, s. 111). Bir kişi, mülkiyetinde olan menkul veya gayrimenkul mallardan bir kısmını veya tamamını, Allah'ın rızasını kazanma amacıyla, insanların herhangi bir ihtiyacını karşılamak için sonsuza kadar tahsis ederse, malını vakfetmiş, yani bir vakıf müessesesi kurmuş olur (Yediyıldız, 1988, s. 404). İslam hukukuna göre tüzel kişilik (hükmi şahsiyet) olan vakıf, üç ana unsurdan oluşmaktadır:

- Vakfeden,
- Vakfedilen şey,
- Vakfın menfaatleri kendilerine tahsis olunanlar.

Vakıf müessesesinin bu unsurların üçünü de aynı anda taşıması gerekir. Vakfın, bu üç temel unsurun yanında başka hukuki özellikleri de vardır. Bunların en önemlisi vakfın

sürekliliği ve ebediliğidir. Vakıf, temlik ve temellük edilemeyeceği gibi vakfetme iradesinden de vazgeçilememektedir (Ertem, 1999, s. 112-113).

İslam medeniyetinde büyük bir gelişme göstererek, sosyal ve ekonomik hayatta sürekli bir rol oynayan vakıf müessesesinin varlığını tesadüflere bağlamak mümkün değildir. Vakıf müessesesinin, menşei ve dayanaklarının tespiti için dini, ahlaki, ekonomik, sosyal ve siyasi tüm etkenleri bir arada değerlendirmek gerekir. Roma hukukundan sonra üzerinde en fazla çalışma yapılmış hukuk sistemi olan İslam hukukunun önde gelenleri, ilk imamlardan bu yana vakıf konusu üzerinde önemle durmuş ve bir sistematik oluşturma çabasında olmuşlardır. Bunun yanı sıra, 19'uncu ve 20'inci yüzyılda Avrupa devletlerinin İslam coğrafyasını işgal etmesinden kaynaklı olarak vakıf müessesesini anlama zorunluluğu, bu konunun Avrupalılar tarafından tetkik edilmesini beraberinde getirmiştir (Köprülü, 2019, 459-461).

Vakıflar, İslamiyet öncesi dönemki Türklerde, Yunan, Roma, Bizans ve Cermenlerde, İbrani kavimlerinde ve Hristiyanlıkta ilkel de olsa bulunmaktadır. Fakat bu müessese, İslamiyet'te çok kapsamlı bir uygulama alanı bularak daha olgun bir vaziyete ulaşmıştır (Köprülü, 1951, s. 479).

Köprülü; İslam Vakıflarının menşei hakkında öne sürülen fikirleri aşağıdaki şekilde sıralamıştır;

İdealist Kuram: Vakıfların, tamamıyla hayır yapma menşeli İslam'la doğmuş bir müessese olduğunu savunur.

Aksülamel Kuramı: Vakıfların, İslamiyet'in koyduğu veraset sistemine alternatif olarak oluşturulduğunu savunur.

Devlet Menfaati Kuramı: Vakıfların, Peygamberin vefatı sonrası, ele geçirilmiş malların kişilere geçmesini önlemek için kurulduğunu savunur.

Roma Hukuku Kaynaklı Olduğu Kuramı: Vakıfların, Roma hukuku ve bu hukukun geçerli olduğu dönemdeki müesseselerle benzeştiğini ve bu dönemden kalma olduğunu savunur.

Bizans Hukuku Kaynaklı Olduğu Kuramı: Vakıfların, Bizans hukuku ve bu hukuka dayanılarak oluşturulan kurumlarla benzeştiğini iddia eden kuramdır.

Köprülü (2019), vakıf müessesesinin, doğrudan doğruya İslam dininin dini ve ahlaki esaslarından doğmadığını ve sadece İslam’a özel bir müessese olmadığını belirterek Bizans devrine ait bulunan vakfiyelerin incelendiğinde İslam vakıflarıyla açık benzeş taşıdığını savunmuştur. Köprülü’ye göre Müslümanlar, Halifeler zamanında Irak’ta, Suriye’de ve Mısır’da, Sasani ve Bizans müesseseleriyle temas ederek vakfın ilk örneklerini de buralardaki dini müesseselerde görmüşlerdir (Köprülü, 2019, s. 466-477).

İslam toplumlarında, Vakıf müessesesinin hukuki esasları ilk olarak Abbasiler devrinde tespit edilmiş ve sonrasında bu müessese tüm İslam coğrafyasına yayılmıştır. Bir diğer ifadeyle, vakıf müessesesi İslam’la birlikte Maveraünnehir’den Atlantik kıyılarına kadar her tarafta türlü faaliyetleriyle varlığını göstermiştir. Abbasiler devrinde İslam camiasının parçalara ayrılması ve nihayetinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu’nun kurulmasıyla doğu Müslümanlığı Türk hakimiyetine girmiş ve bu durum vakıf müessesesinin daha da gelişmesine sebep olmuştur (Köprülü, 2019, s. 483-485).

4.2. Vakıflarla İlgili Muhtelif Tanımlar

Mazbut Vakıf; 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’nun 3’üncü maddesinde “*Bu Kanun uyarınca Genel Müdürlükçe yönetilecek ve temsil edilecek vakıflar ile mülga 743 sayılı Türk Kanunu Medenisinin yürürlük tarihinden önce kurulmuş ve 2762 sayılı Vakıflar Kanunu gereğince Vakıflar Genel Müdürlüğünce yönetilen vakıfları*” (URL-29) şeklinde tanımlanmakta iken; mülga 2762 sayılı Vakıflar Kanunu’nun 1’inci maddesinde “*4 birinciteşrin 1926 tarihinden önce vücut bulmuş vakıflardan A - Bu kanundan önce zaptedilmiş bulunan vakıflar, B - Bu kanundan önce idaresi zaptedilmiş olan vakıflar, C - Mütevelliliği bir makama şartedilmiş olan vakıflar, Ç - Kanunen veya fiilen hayrî bir hizmeti kalmamış olan vakıflar, D - Mütevelliliği vakfedenlerin ferilerinden başkalarına şartedilmiş vakıflar, Vakıflar Umum Müdürlüğünce idare olunur. Bunların hepsine birden (Mazbut vakıflar) denir*” (URL-30) şeklinde tanımlanmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü kayıtlarına göre; Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerinden günümüze kadar ulaşabilmiş ancak yöneticisi kalmamış vakıf sayısı yaklaşık 52.000 adettir (URL-31).

Mülhak Vakıf; 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’nun 3’üncü maddesinde “*Mülga 743 sayılı Türk Kanunu Medenisinin yürürlük tarihinden önce kurulmuş ve yönetimi vakfedenlerin soyundan gelenlere şart edilmiş vakıfları*” (URL-29) şeklinde tanımlanmaktadır. 17.02.1926 tarihinde yürürlüğe giren 743 sayılı Mülga Türk Medeni Kanunu’ndan önce kurulmuş, vakfedenlerin soyundan gelenler tarafından yönetilen ve denetimi Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılan 254 adet mülhak vakıf vardır (URL-32).

Vakfiye; 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’nun 3’üncü maddesinde “*Mazbut, mülhak ve cemaat vakıflarının malvarlığını, vakıf şartlarını ve vakfedenin isteklerini içeren belgeleri*” (URL-29) şeklinde tanımlanmaktadır. Bir hanedanın yıkılışıyla yeni bir hanedanın devlet kurması yahut herhangi bir devletin hakimiyetinden diğer bir devletin hakimiyetine geçmesi gibi siyasi değişikliklerde de vakıflar teminat arz etmiştir. Birbirine varis olan bütün Müslüman devletler vakıflara ve vakfiyelere hürmet etmek zorunluluğuyla hareket etmişlerdir (Köprülü, 2019, s. 484).

Vakıf Senedi; 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’nun 3’üncü maddesinde “*Mülga 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi ile 22/11/2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre kurulan vakıfların, malvarlığını ve vakıf şartlarını içeren belgeyi*” (URL-29) şeklinde tanımlanmaktadır. Tanımlamadan da anlaşılacağı üzere mülga 743 Sayılı Türk Medeni Kanunu’ndan önceki dönemde kurulan vakıflardaki “Vakfiye” kavramı yeni vakıflarda “Vakıf Senedi” olarak tanımlanmıştır.

4.3. Türklerde Vakıf:

Tarihi araştırmalar vakıf müessesesinin eski Türk kavimlerinde de olduğunu göstermektedir (Köprülü, 1951, s. 488). Türkler, her ne kadar göçebe bir toplum olsa dahi bünyesinde bir takım sosyal ve kültürel müesseselerin doğması kabul edilebilir bir durumdur. Türklerde yardımlaşma teşkilatlarının çok eski dönemlerde olduğunu, bu teşkilatlanmanın kaynağını ise kendi kültür ve geleneksel yapısından aldığı bilinmektedir (Caferoğlu, 1942, s. 185). Orta Asya’da Türklerin yaşadığı coğrafyada egemen Buda Dininin yapısının vakıf nizamına uygun olduğu ve bu dine mensup olan Türklerin bugünkü anladığımız şekliyle olmasa dahi vakfa benzer müesseseler kurduğu ele geçen çeşitli vakfiyelerden anlaşılmaktadır. Kunter (1938), milattan sonra 12-13’üncü yüzyıllarda Türkistan’ın Turfan bölgesinde yapılan kazılarda Buda Dinine

mensup Uygur vakfiyeleri bulunduğunu söylerken, Köprülü (1951), bu vakfiyelerden, bölgede bir vakıf teşekkülü olduğu anlaşılabileceği ancak kurumsal anlamda gelişimini tamamlayamamış olduğunu belirtmektedir (Köprülü, 1951, s. 492).

Türk toplumunda vakıf müessesesi, İslamiyet öncesi ve sonrası dönemde hukuki açıdan önemli farklılıklar göstermektedir. İslamiyet sonrası Türklerin vakıf anlayışıyla mevcutta olan vakıf anlayışı karşılıklı etkileşim göstermiştir. Onuncu yüzyılın ikinci yarısında Türklerle birlikte yayılma kabiliyeti gösteren vakıf müessesesi sosyal hayatın her alanına nüfuz etmiştir (Ertem, 1999, s. 120). Anadolu’da Selçuklular, Beylikler devri ve özellikle Osmanlı İmparatorluğu’nun yerleşme ve gelişmesi, vakıf müessesesine yeni bir güç vermiştir. Büyük mali imkanlara sahip olan Selçuklu hükümdarları, prensleri ve devlet adamları vakıf kurma hususunda birbirleriyle yarışmış ve bu durum neticesinde vücuda gelen birçok dini ve hayri müesseselerle birlikte vakıf sermayesi müthiş şekilde artmıştır (Köprülü, 2019, s. 485-486).

İslam devletleri arasında yaşanan harpler zaman zaman vakıf işlerinin bozulmasına sebep olsa da Türk-İslam devletlerinin genel olarak benimsedikleri muhafazakâr ve geleneksel siyaset, eski düzenin tekrardan kurulmasını temin etmiştir. Moğol istilasını ile gelişimi duran ve büyük kayba uğrayan vakıflar, kimi Moğol prenslerinin İslam’ı seçmesiyle tekrardan güç kazanmaya başlamıştır (Köprülü, 2019, s. 486).

Vakıf müessesesi, Osmanlı devletinde de geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Osmanlı devletindeki cemiyetçilik, hayır müesseseleri kurmak, sosyal yardım, sanatsal düşünce, temizlik ve bunlarla ilgili toplum menfaatine hizmet eden müesseseler vakıflarla temin edilmiştir. Başta devletin başı olan Padişah, ailesi ve soyu olmak üzere, devlet görevlilerinin de içinde bulunduğu birçok kişi, vakıf kurarak, ibadethaneler, kütüphaneler, medreseler, hanlar, hamamlar, sebiller, kervansaraylar, hastaneler gibi sosyal yardım ve sağlık kurumları, köprüler ve yollar gibi altyapı tesisleri meydana getirmişlerdir. Bundan da anlaşılabileceği üzere vakıf müessesesi, Osmanlı İmparatorluğunda, eski devletlerde olduğu gibi sadece dini alanda kalmamış, devletin faaliyet alanına giren ve sosyal içerikli birçok kamu hizmetinin düzenli ve kesintisiz bir şekilde görülmelerini sağlayan bir müessese mahiyetini almıştır (Köprülü, 1951, s. 495-496).

Osmanlı Devleti döneminde vakıflar; din, eğitim, sağlık ve şehircilik hizmetleri gibi faaliyetlerde bulunurken toplumsal alanda da sosyal çatışmaları engelleme, gelir dağılımını dengeleme, sosyal ilişkileri düzenleme, istihdam oluşturma, yabancılaşmayı önleme, sosyal bütünleşmeyi sağlama gibi misyonları ifa etmiştir (Ertem, 1999, 121-126). Anadolu’da ve Rumeli’de geniş Hristiyan beldelerini fetheden Osmanlı Devleti, bu toprakların bir kısmını kamu hizmeti yapan vakıflara tahsis ederek, Türk kültürünün fethedilen topraklarda yerleşmesini ve şehir hayatının geliştirilmesini sağlamıştır (Köprülü, 2019, s. 511). İslamiyet sonrasındaki Türk vakıflarının tüm bu işlevlerine bakıldığında, vakıf müessesesinin milli ve içtimai bir yapılanma olduğu anlaşılmaktadır (Kunter, 1938, s. 104-105).

Vakıflar umumiyetle kendilerince bir idari sisteme sahip olsa dahi genel kontrolleri prensip olarak devlet tarafından yapılmıştır. Türk Devletinin, idari, mali, siyasi ve kültürel bütün müesseselerinin baş denetleyicisi kadılar olmakla birlikte İmparatorluk coğrafyasında vakıfların denetimi de kadılar tarafından takip edilmiştir (Yediyıldız, 1983, s. 179-180). Her ne kadar vakıf denetimleri kadılar tarafından yapılsa da vakıf kurumundaki muhtelif bozulmalardan da kaynaklı olarak 13 Ekim 1826 tarihinde Evkaf-ı Hümayun Nezareti kurulmuş ve vakıf müessesesi merkezi idarenin denetimi altına alınmıştır. Bu denetim, 2 Mayıs 1920 ve 3 Mart 1924 tarihleri arasında Şeriye ve Evkaf Vekaleti ismiyle sonrasında ise Evkaf Umum Müdürlüğü yani bugünkü adıyla Vakıflar Genel Müdürlüğü adı altında devam etmiştir (Ertem, 1999, s. 136-138).

17 Şubat 1927 tarihinde kabul edilen 743 Sayılı Türk Medeni Kanunu’nun 73’üncü maddesinde “*vakıf*” kavramı terkedilerek “*tesis*” kelimesi kullanılmaya başlanılmıştır. Türkçemizdeki “*vakıf*” kelimesi, hukuki anlamının sembolü halinde olması ve yüzlerce yıllık gelenekten kaynaklı olarak manevi bir anlam da içermesinden dolayı (Akgündüz, 2013, s. 82) “*tesis*” kavramı kalıcı olmamış, 13 Temmuz 1967 tarihinde ilgili kanun maddesinde yapılan değişiklikle tekrardan “*vakıf*” terimi kullanılmaya başlanmıştır.

4.4. Koruma Konusunda Vakıfların Rolü

Türk-İslam toplumunda vakıflar, insanlığa hizmet yolunda daima sanat ve kültürle birlikte hareket etmiştir. Vakıflar; güzel sanatlar, estetik ve kültürün yayılması hususunda da büyük bir rol üstlenmiş ve son derece önemli hizmetler yapmışlardır. Türk dünyasının her yerinde görülen kıymetli abidelerin hemen hemen tamamı vakıf müessesesinin Türklüğe ve aynı zamanda tüm insanlığa hediye etmiş olduğu maddi eserlerdir (Kunter, 1938, s. 104-105). Vakıflar, 13'üncü yüzyıldan itibaren mimari eserlerimizin vücuda gelmesinde önemli rol oynadıkları gibi mimarlara ilham ve yön vermiştir. Kamu hizmeti için vakfedilen taşınmazların ayakta kalabilmelerinin ve hatta bugünlere ulaşabilmesinde vakıf malı oluşlarının etkisi büyüktür (Bakırer, 2006, s. 113).

Türk toplumunda vakıflar, sadece yoksullara destek olmak gibi dar bir çerçevede kalmamış, aynı zamanda fikir, kültür, irfan ve imar gibi müesseselerde de derin izler bırakmıştır (Kazıcı, 1985, s. 9). Günümüzde sosyal devlet anlayışının gereği olarak devlet eliyle veya desteğiyle yürütülen birçok hizmetin, geçmiş dönemlerde vakıf müesseselerinin iradi olarak yüklendiği misyonlarla ifa edildiği yukarıda da izah edilmişti. Amme hizmetleri mahiyetinde olan; yollar, köprüler, bayındırlık işleri, hastaneler, sosyal yardımlaşma işleri, medreseler ve kütüphaneler, okutanların ve okuyanların maişetini temin gibi kültür işleri gibi birçok sosyal vazife doğrudan doğruya vakıflar eliyle ifa edilmiştir (Köprülü, 2019, s. 410). Vakıflar, bu misyonları ifa edebilmek için çeşitli taşınmaz eserler meydana getirmiş ve bu eserleri belli işlere özgüleyerek sürekli bu amaç için kullanmışlardır. Kamu hizmeti yapılan bu yapılar geçen zamanla birlikte korunması gerekli kültür varlıkları olarak tarihi ve kültürel bir anlam taşır hale gelmiştir.

İslam hukukunun kabul görmüş temsilcileri tarafından “*menfaati insanlara ait olur veçhiyle bir aynı, Allah'ın mülkü hükmünde olmak üzere temlik ve temellükten haps ve men etmek*” (Kazıcı, 1985, s. 27) olarak tanımlanan vakıflar, Türk Medeni Kanunu'nun 101'inci maddesinde “*Vakıflar, gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleriyle oluşan tüzel kişiliğe sahip mal topluluklarıdır*” (URL-34) şeklinde tanımlanmıştır. Gerek geleneksel tanımlamalar gerekse de mer'i mevzuat hükümleri incelendiğinde; vakfetmek için ortada bir mülkiyetin varlığı ve bu mülkiyetin sürekli/sonsuz kadar belli bir amaca ayrıldığını

belirten bir irade beyanının varlığının zorunlu olduğu anlaşılmaktadır. “*Belli bir malın, kamu yararına sonsuza kadar tahsisi*” olarak da tanımlanan vakıf, kültür varlıklarımızın gerek oluşması gerekse ayakta kalabilmeleri için oluşturduğu kaynaklarla, evrensel onarım tarihinin en etkili kuruluşlarının başında gelir (Madran, 1996, s. 60).

Vakfın kuruluş belgeleri olan vakfiyelerde yer alan çeşitli hükümler, onarıma ve bakıma verilen önemin göstergeleridir (Madran, 1996, s. 60). Vakfedilmiş taşınmazların onarılması ve yaşatılması hususu, daha vakıf kurulurken garanti altına alınmış ve vakıf gelirlerinin bir kısmı taşınmazların bakım ve onarımına ayrılmıştır (Çal, 1990, s. 354). Vakfiyelerde, vakfın gelir kaynakları etraflı şekilde tespit edildikten sonra, vakıf giderleri arasına binaların sürekli tamir ve bakımını öngören şartlar da koyulmuştur. Vakfiyelere ilave edilen bu şartlar ve şartların değişmezliği için alınan önlemler sayesinde vakıf malı, orijinal özelliklerinin bir kısmını kaybetmeler dahi, zamanımıza kadar gelebilmişlerdir (Bakırer, 2006, s. 113).

Vakıf eserlerin tamirinden anlaşılan, eserin asli halinin korunması ve harap olmasına mâni olunması olmakla birlikte vakfiyelerde tamiratla ilgili bir husus belirtilmemişse veya aksine bir hüküm olsa dahi bu hükme itibar edilmez, mütevellinin tek başına karar verebileceği en önemli konuların başında vakıf eserin tamiri gelirdi. Geliri olan vakıflarda, gelirin harcanılması gereken en öncelikli yer, müteveli aylıklarından sonra vakıf eserin bakım ve onarımıdır (Akgündüz, 2013, s. 404-405). Buna aykırı olarak yargı kararı verilemediği gibi sultanın emri dahi yerine getirilmeyebilirdi (Öztürk, 1995, s. 190). Vakfiyelerin bazılarında;

- Tamirat işlerine harcanacak para miktarı,
- Görevlendirilecek mimar sayısı,
- Tamiratlarda vazife alacak sanatkarların unvanları

belirtilirken bazı vakfiyelerde ise devamlı hizmet kadrolarının tanımlandığı gözlenmektedir (Bakırer, 2006, s. 116-118). Vakıf marifetiyle yapılacak bir onarım süreci incelenecek olursa; kuralları belirlenmiş, hiyerarşik bir yapıya sahip, her safhası kolaylıkla izlenebilen, sade fakat görkemli bir sistemin bulunduğu anlaşılmaktadır. Onarım talebinde bulunulması ile başlayan bu süreç, yerel şer'i makamlarca onarım kararının alınması, merkez organlarca bu kararın onaylanması ve bu karara bağlı keşif,

onarım raporu ve projelerinin hazırlanmasıyla devam etmektedir (Madran, 1996, s. 60).

Toplumun ihtiyaçlarını karşılayan kamusal nitelikli hayrat yapıların onarım masraflarının vakıf gelirlerinden karşılanması öncelikli olmakla birlikte gelirin yetersiz kaldığı ya da olmadığı durumlarda ek kaynak olarak; mütevellinin kaynakları, kullanıcı ya da kiracı katkıları, vakıf personeli/yöre halkı/hayırsever katkıları ve devlet katkıları kullanılmıştır (Akar, 2010, s. 107).

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde onarımlar giderek hız ve etkisini yitirmiştir. Bunun en önemli nedenlerinden biri çok yoğun, yıpratıcı ve arkası gelmeyen savaşlar olduğu söylenebilir (Madran, 1996, s. 64). Savaş sonrası toprak kayıplarıyla birlikte vakıf kaynaklarının bir kısmı sınırların dışında kalmış ve gelir kaynakları azalmıştır. Geliri azalan ve giderlerini karşılayamayan vakıfların kendilerini devam ettirememesi sonucunda hem tüzel kişilikleri hem de sahip oldukları bazı taşınmazlar günümüze kadar ulaşamamıştır (Kahraman, 2006, s. XI).

4.4.1. Evkaf-ı Hümayun Nezareti Dönemi

Vakıf müessesesi, Tanzimat'a doğru gidilirken oldukça radikal değişikliklere uğrayan ilk kurum olmuştur (Madran, 2002, s. 10). Osmanlı Devleti'nin klasik döneminde, vakıfların denetimi, vakıfların tayin ettikleri nazırlar, devletçe atanan müfettişler ve kazada bulunan kadılar tarafından yapılmış, kimi kadılar ise sadece vakıflar ile ilgili davalara bakmakla görevlendirilmiştir. Vakıf sisteminin gelişmesi ve genişlemesiyle birlikte vakıfların denetimi yönünde daha geniş ve merkezi bir idari yapılanmaya gidilmesi zorunlu hale gelmiştir (Öztürk, 1995, s. 65-66). Vakıf müessesesinin denetim, gözetim ve yönetim işleri, 13 Ekim 1826 tarihinde kurulan Evkaf-ı Hümayun Nezaretine bağlanmıştır. Nezaretin kurulmasıyla birlikte vakıf müessesesi merkezi idarenin denetimi altına alınmıştır (Ertem, 1999, s.136).

Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin kurulması iç ve dış birçok sebebe dayanmaktadır. Bu sebeplerden bazıları;

- Dağınık vaziyette olan vakıf yönetiminin merkezileştirilmesi gereği,
- Vakıflarda yaygınlaşan yolsuzlukların önüne geçme çabası,
- Devlet kurumlarını batı tarzında merkezileşme çalışmaları,

- Vakıfların maddi imkanlarından devletin diğer birimlerinin de yararlanması fikri,
- Dini çevrelerin gücünün kırılarak batılı dostları memnun etme gayesi

şeklinde sıralanabilir (Öztürk, 1995, s. 69). Nezaretin kurulmasından sonra büyük vakıflar başta olmak üzere bir çok vakıf mazbut hale getirilmiştir. Hanedan vakıflarından başlayan mazbutlaşma zamanla diğer vakıflara da yayılmış bunun sonucunda vakıfların gelirleri bir havuzda toplanmıştır (Kahraman, 2006, s. IX). Bu düzenleme; geliri kalmamış olan vakıf yapılarının, geliri olan vakıfların paralarıyla onarılmasını sağlamış ancak maliye hazinesinde toplanan vakıf gelirlerinin başka alanlarda harcanabilmesi vakıf taşınmazlarının onarımlarını aksatmıştır (Madran, 2002, s. 81). Yönetimi Nezarete devredilmeyen vakıflarda ise onarım konusunda, vakıf mütevellisinin harcama yetkisi 500 kuruşla sınırlandırılmış, 2500 kuruşa kadar harcama yetkisi Evkaf Müdürlüklerine verilmişken bu değerin üzerinde bir bedele mal olacak onarımlar ise Evkaf Nezaretinin olurluna bağlanmıştır. Geliri olmayan bazı vakıf eserlerinin onarımının, Padişah talebiyle Nezarete yaptırıldığı da bilinmektedir (Madran, 2002, s. 9-10). Vakıfların merkeziyetçi bir yapıya kavuşmasıyla birlikte onarım işlerinde ihale yöntemi de kullanılmıştır.⁶

Kuruluşunda; Kesedarlık, Zimmet Halifelîği, Sergi Halifelîği diye üç adet memurluktan ibaret olan Nezarete, işlerin daha hızlı yürütülebilmesi için Nisan 1832’de Tahrirat Başkitabeti, Gedikler Kitabeti ve Ruznamecilik diye üç adet daha memuriyet kurulmuştur. Bu üç memurluktan biri olan Ruznamecilik’in görevleri arasında cami ve imaret gibi hayrat eserlerin tamirleri ve döşenmeleri bulunmaktadır. 1835 yılının temmuz ayında Rumeli ve Anadolu vilayetlerinde “Taşra Evkaf Müdürlükleri” kurulmuştur (Kahraman, 2006, s. 6-7). Tanzimat’la birlikte gelişen kurumsallaşma hareketi Evkaf Nezareti’nde de etkisini göstermiş ve onarım konusuyla ilgili birimler oluşturularak görevlendirmeler yapılmış, 1847 yılında yapım ve onarım hizmetlerini tek elden yürütmek amacıyla Nezaret bünyesinde “Bina Eminliğı Müdürlüğü” kurulmuştur (Madran, 2002, s. 13). 1863 yılında yayınlanan ve taşra teşkilatının müdürlüklerinin görev ve yetkilerini düzenleyen nizamnamede vakıf

⁶ Bursa’da Hayrettin Paşa Camisinin 1862-1863 yılı onarımıyla ilgili İstanbul’a gönderilen bir belgede 49169 kuruş olarak belirlenen keşif bedelinden daha düşük teklif verilmesi halinde onarım işinin bu kişilere verileceğı, istekli olmadığı takdirde ise uygulamanın yerel meclis ve Evkaf Müdürü aracılığıyla yapılacağı belirtilmektedir. (Madran, 2002, s. 35)

eserlerinin onarımı ile ilgili maddeler bulunmakta ve bu maddelerde onarımla ilgili parasal ve yetkisel tanımlamalar yapılmaktadır (Kahraman, 2006, s. 7-9). 1911 tarihli Bütçe Kitabına göre Nezaret bünyesinde “*Tamirat ve İnşaat Kalemi*” bulunduğu ve bu kalemin kendi içerisinde; *İnşaat ve Tamirat Müdüriyeti*, *Merkez Hey’et-i Fenniye-i Miyahiye*, *Taşra Hey’et-i Fenniye-i İnşaiyeleri* ismiyle üç ayrı birimden oluştuğu anlaşılmaktadır. Teşkilatlanmanın içerisinde mimar, mühendis ve teknik elemanlar bulunmakla birlikte bu kişiler, keşif evrakları düzenleme ve yapılacak onarımları işin başında bulunarak işe nezaret etme ile vazifelendirilmiştir. Taşra teşkilatında kurulu olan inşaat heyetleri de yine aynı şekilde padişah ve hayır sahipleri tarafından yapılan vakıf bina ve hayratı muhafaza etmek, bakım ve onarımını yapmakla vazifelendirilmiştir (Kahraman, 2006, s. 13-16). 1912 yılında yayınlanan Evkaf Nezareti Teşkilatı Nizamnamesine göre, “*Tahsisat-ı Hayriye Kalemi*” bünyesinde “*İnşaat ve Tamirat Müdiriyet-i Umumiyesi*” diye bir müdürlük bulunduğu ve müdürlüğün yapılacak inşaatların proje ve keşiflerini düzenlemek, inşaatları yapmak veya ihale ile yaptırmak gibi vazifeleri vardır (Kahraman, 2006, s. 19). Aynı dönem içerisinde; 1858 tarihli “*Maarif-i Hazain-i Şahande Rüyet Olunan Bil-cümle Ebniye Hakkında Nizamname*” ile Evkaf Nezareti tarafından yönetilen vakıf taşınmazlarının onarım giderlerinin Hazine tarafından karşılanacağı, 1877 yılında çıkarılan “*Ebniye-i Emiriye ve Vakfiye İnşaat ve Tamiratı Hakkında Nizamname*”⁷ ile de onarım işlerinin süreçlerinin nasıl yönetileceği tanımlanmıştır. Hem Evkaf Nizamnamesi hem de anılan iki nizamname ile onarım uygulamalarının parasal ve yönetsel yönleri düzenlenmiştir. 1912 yılında yürürlüğe giren “*Cami-i Şerife vesair Müessesatı Hayriyenin Tahtında veya Fevkinde veya Harim Müştemilatında Bulunan Mahallerin İstimlaki Hakkında Kanun*” ile kamu yararı olması kaydıyla, hayır taşınmazlarının içinde ya da etrafında yapılmış yasadışı yapılar Evkaf Nezareti tarafından kamulaştırılıp yıkılabilmektedir (Madran, 2002, s. 36-39).

Yukarıda, onarım ve onarımın yapısal örgütlenmesi ile ilgili kronolojik olarak sıralanan gelişmelerin arasına bir parantez açılması gerekmektedir. Şöyle ki; Evkaf Nezareti, eski eserlerin korunması ve onarımı için yeni bir hamle gerçekleştirmek için

⁷ Ebniye-i Emiriye ve Vakfiye İnşaat ve Tamirat Hakkında Nizamname: 19.7.1293 (1877) yılında yayınlanmış, 19.8.1339 (1923) tarihinde küçük bir değişiklik yapılmış ve 'Bayındırlık İşleri Genel Şartnamesi'nin yürürlüğe girdiği 20.6.1936 tarihine kadar, kamu ve vakıf yapılarının inşaat ve onarımları için kullanılmıştır. (Madran, 1996, s. 62)

dönemin en önemli mimarlarından Harbiye Nezareti Başmimarı Kemalettin Bey’e 1908 yılında bir rapor hazırlatmıştır. “*Evkafı Hümayun Tamiratının Sureti İcrası Hakkında Mimar Kemalettin Beyefendi Tarafından Nezarete Takdim Olunan Layiha*” ismiyle hazırlanan raporun giriş kısmında Türk mimarisinin görkem ve önemine değinilerek, eserlerin kendine özgü önlemlerle korunması gerektiği belirtilmiş ve;

- Korumanın örgütlenmesi ve örgütlenme içerisinde uzmanların bulunmasının, oluşturulacak olan koruma programının ön koşulu olduğu tespiti yapılarak eski eserlere yapılacak her müdahalenin uzmanlar eliyle yapılması gerektiği,
- Yapılara sürekli bakım programlarının uygulanarak gelecekte ortaya çıkabilecek esaslı onarım masraflarının önlenmesi ve ekonomik ömürlerinin uzatılmasını sağlayacağı,
- Yeni yapılaşmaların, abidelerin yanında bilinçsizce yapılan yakışıksız yapılar olduğu,
- Eski eserler için koruma ve uygulama prensiplerinin belirlenmesi gerektiği

hususlarında tespitler yapılmıştır.

Mimar Kemalettin Bey’in raporundan da etkilenerek 1909 yılında “*İnşaat ve Tamirat Müdürlüğü*” kurulmuş ve müdür olarak da Mimar Kemalettin Bey atanmıştır. Bu müdürlük, Osmanlı Devleti’nin son bulmasına kadar olan dönemde Ayasofya, Fatih, Sultanahmet ve Yeni Cami gibi büyük yapılarda onarımlar gerçekleştirmiştir (Madran, 2002, s. 51-56).

Osmanlı Devleti’ndeki mevcut vakıf eserlerin oldukça eski yapılar olması, Devletin savaşlarda yaşadığı kayıplar ve onarım alanına ayrılan gelirlerin azalması gibi durumlar bu eserlerin harap olmasına neden olmuştur. Her biri ayrı tüzel kişiliğe sahip olan ve bağımsız bütçeleri bulunan vakıfların gelirlerinin Evkaf Nezareti vasıtasıyla devlet hazinesine aktarılması neticesinde yeni eserler yapılamadığı gibi harap olan vakıf eserlerinin onarımlarının Evkaf Nezaretince karşılanması da oldukça güçleşmiştir (Ertem, 1999, s.137-138). 1911 yılında “*Harap Mebani-i Vakfiyye Ve Vakıf Arsaların Nakde Tahvili Hakkında Kanun*” ile harap olmuş vakıf taşınmazlarının satılmasının yasal hale gelmesinden de anlaşılacağı üzere, yaşanan bu zorlu dönemin öncelikleri sıralamasında kültür varlıklarının korunması hayli geride kalmıştır.

4.4.2. Vakıflar Genel Müdürlüğü Dönemi

23 Nisan 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi'nin kurulmasından hemen sonra, Evkaf-ı Hümayun Nezaretinin vazifelerini yerine getirmesi için 2 Mayıs 1920 tarihinde Şer-iye ve Evkaf Vekaleti kurulmuştur. Kurulan bu Vekalet, 3 Mart 1924 tarihinde 429 Sayılı Kanun'un 2'inci maddesi ile kaldırılarak yine aynı kanunun 7'inci maddesi ile katma bütçeli ve doğrudan Başbakan'a (özgün adıyla Başvekil) bağlı Evkaf Umum Müdürlüğü yani bugünkü ismiyle Vakıflar Genel Müdürlüğü kurulmuştur (Çal, 1990, s. 95).

Cumhuriyetin ilk on yılında siyasi irade, yaptığı yasalarla vakıf malı olan taşınmazların bir kısmını satış yoluyla nakde çevirirken bir kısmını da devir yoluyla başka idarelere devretmiştir. 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı "*Tevhid-i Tedrisat Kanunu*" ile tüm medrese ve medrese arsaları Maarif Vekaletine devrolunmuş devamı süreçte ise Maarif vekaleti, yeni okullar yapabilmek için "*tarihi ve bedii kıymeti olmayan*" taşınmazların satılmasını talep etmiş neticesinde bazı taşınmazlar da satılmıştır. 1925 tarihinde çıkarılan 677 sayılı "*Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile bir Takım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun*" ile tekke, zaviye ve türbeler kapatılmış, bu kanuna istinaden yapılan uygulamalarda bu evsftaki bir kısım vakıf taşınmazı satılırken bir kısmı da Maarif Vekaletine devredilmiştir. 28 Nisan 1926 tarih ve 831 sayılı "*Sular Hakkında Kanun*" gereğince anıt sayılan sebil çeşme ve şadırvanlar belediyelere devredilmiştir. 3 Nisan 1930 tarih ve 1580 sayılı "*Belediye Kanunu*" ve 1 Temmuz 1931 tarihinde yürürlüğe giren "*Mezarlıklar Nizamnamesi*" ile vakıflara ait tapulu tapusuz tüm mezarlıklar Belediyelere devrolunmuştur (Madran, 2002, s. 100-102). Şüphesiz bu uygulamalar Cumhuriyet devrimleri ile birlikte başlayan yeni kurumsallaşma sürecinin etkin bir şekilde yürütülmesi için yapılmış uygulamalardır. Ancak, vakıf taşınmazlarının 1826 yılında kurulan ve kuruluşu itibari ile yapısal ve yönetsel anlamda vakıf kültür varlıklarının onarımını üstlenmiş ve elinde yetişmiş kadrosu bulunan Vakıflar Genel Müdürlüğünün elinden alınmış olması bu eserlerin korunamaması gibi büyük bir sorunu da beraberinde getirmiştir. Bahse konu dönemde vakıf kültür varlıklarının devredildiği kurumların bünyesinde koruma ile ilgili yeterli personel olmamakla birlikte kurumsal anlamda da eski eserlerin korunması adına kendilerine verilmiş yetki ve sorumlulukları da bulunmamaktaydı.

Nitelikleri ve gördükleri kamu hizmeti nedeniyle, yönetim karmaşasından ve devirlerden en az etkilenen camiler olmuştur (Madran, 2002, s. 101). Kurumun tüzel kişiliğin statüsü değişmesi üzerine 1922 yılında başlatılan onarımlar 1924 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğünce devralınmış ve devam ettirilmiştir (Madran, 2002, s. 99). 1924 yılı bütçesinde “*Abidat-ı Diniyenin Tamir ve İhyası ve Dördüncü Vakıf Hanın İnşaatı*”⁸ ile “*Fevkalade İmarat ve İnşaat*” adlarıyla iki adet ödenek ayrıldığından da anlaşılacağı üzere hem abidelerin onarımı hem de yeni eserlerin yapılması Genel Müdürlüğün gündemindedir (Madran, 1996, s. 67).

1922-1932 arasında geçen sürede 8 adet caminin onarımı Vakıflar Genel Müdürlüğü uhdesinde yapılmıştır (Çal, 1990, s. 192) İlk olarak Mimar Kemalettin Bey’in yönetiminde Ayasofya Cami onarılmıştır. Devamında; İstanbul’da Sultan Ahmet Cami ve çeşmesi, Ortaköy, Beylerbeyi Cami; Edirne’de Selimiye, Ulu Cami, Üçşerefeli, Muradiye; Kırklareli’nde Cedid Alipaşa; Antalya’da Ömer Paşa; Manisa’da Muradiye camileri ve Konya’da Mevlana Türbesi onarılmıştır. Bahse konu on yıl içerisinde Vakıflar Genel Müdürlüğünce 3814 hayrat taşınmaz üzerinde muhtelif büyüklükte onarım faaliyeti yapılmıştır. 1930-1935 yılları arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü 40 adet cami ve Mimar Sinan Türbesi’ni onarmıştır. 1935 sonrasında onarım konusunda belli ilkeler kabul edilmiş ve daha planlı hareket edilmeye başlanılmıştır. Vakıf kültür varlıklarının onarımının çoğunlukla camiler özelinde yapıldığı bu dönemde mali kaynak olarak, bazı hayrat eserlerin satışı ve bu satışlardan gelen paralar teminat gösterilmek sureti ile Vakıf Paralar Müdürlüğünden alınan borçlar kullanılmıştır (Öztürk, 1995, s.202-205). Onarım hizmetlerinin görülebilmesi için 1926 yılı bütçe kanun tasarısıyla “*İnşaat ve Tamirat Müdüriyeti*” kurulmuş ve müdürlük 1930 yılındaki bütçe kanunu ile “*İnşaat Müdürlüğü*” adını almıştır (Öztürk, 1995, s. 193).

1935 yılı vakıf eserleri ile ilgili çelişkili uygulamaların yapıldığı bir yıl olmuştur. Bu yıl yürürlüğe giren 2845 sayılı “*Cami ve Mescitlerin Tasnifine ve Tasnif Harici Kalacak Cami ve Mescit Hademesine Verilecek Muassasat Hakkındaki Yasa*” ile cami ve mescitlerin belirli kriterlere göre sınıflandırılması ve bu sınıflandırma dışında kalacak taşınmazların satışı öngörülmüştür. Bu sınıflandırmaya göre; herhangi

⁸ Mimar Kemalettin Bey’in eseri olan Dördüncü Vakıf Han, Sirkeci adıyla anılan bölgede otel olarak kullanılmaktadır. Taşınmaz ROKK yöntemi ile ihya edilmiştir.

bir cami veya mescidin sınıflamanın dışında kalmaması için, beş vakit ibadet edilmesi, cemaatinin olması, en yakının camiden en az 500 metre uzaklıkta olması, onarıma ihtiyacı olmaması, imar durumunda sorun olmaması gibi şartlar aranmaktadır. Taşınmazın, tarihi ve mimari değere sahip olması da bir kriter olarak belirlenmiş olsa da bunun kararını verecek komisyonlarda bu konuda uzman kişilerin olmaması, bazen karar vericinin tek kişi olması ve benzeri durumlar yanlış neticeleri de beraberinde getirmiştir. Vakıf kültür varlıklarının yok olmasına sebep olan bu ve benzeri durumlardan dolayı devletin en üst kademedeki önlem alma çabaları olmuştur. Başbakanlık makamı; 3 Ekim 1935 tarihinde bakanlıklara ve valiliklere gönderdiği genelge ile bazı vilayetlerde hükümet temsilcilerinin ve yerel yöneticilerin vakıf eserlerine karşı kanunlara aykırı ve tahripkâr harekette bulunduklarını, yıkılmak üzere olduğu iddiasıyla sağlam yapıların yıkıldığı belirterek, Türklüğün abidelerine ve yadigarlarına karşı saygı gösterilmesini istemektedir. Ancak, Başbakan'ın 10 Nisan 1936 tarihinde bakanlıklar ve valiliklere gönderdiği genelgeden, vakıf kültür varlıklarına karşı takınılan olumsuz tavırların devam ettiği anlaşılmaktadır. Bahse konu genelgede; *“Bundan sonra, sınıflama dışı da olsa, Vakıflar Umum Müdürlüğü'nün oluru alınmadan hiçbir vakıf kökenli yapının ... hiçbir nedenle işgaline ve yıkılmasına yol açılmayacaktır.”* denilerek ilgili makamlar tekraren uyarılmıştır (Madran, 1996, s. 77).

Vakıflar Genel Müdürlüğünün kendine ait ilk kanunu 2762 Sayılı Vakıflar Kanunu'dur (URL-35). 5 Haziran 1935 tarihinde kabul edilip 1936 yılının hemen başında yürürlüğe giren 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'na kadar olan dönemde Vakıflar Genel Müdürlüğü bütçe kanunlarına konulan maddelerle yönetilmiştir. Kanun metninde vakıf taşınmazları ve bu taşınmazların korunmasını direkt veya dolaylı yollarla temin eden hükümler de bulunmaktadır. Kanunla birlikte;

- 4 Ekim 1926 tarihinden önce oluşmuş tüm mazbut vakıfların yönetimi ve mülhak vakıfların denetimi Genel Müdürlüğe verilerek vakıf kökenli yapıların sevk ve idaresi tek elde toplanmıştır.
- Genel Müdürlük, mimari veya tarihi değeri olan eserlerin muhafazası, imarı ve gayelerine göre yaşatılması ile vazifelendirilmiştir. Bu hükümle birlikte, eski vakıf hukukunda yer bulmayan, bir vakfın gelirinin başka bir vakfa harcanabilmesi için vakıflar arasında gelir ve mal aktarımı hususu uygulamaya konulmuştur.

- Satışlardan elde edilecek gelirlerle, yeni akarlar satın alınması veya mevcut taşınmazların onarımının yapılması öngörülmüştür.
- Mimari ve tarihi değeri olan taşınmazların satılamayacağı öngörülmüştür. Ancak kanunun çıkarıldığı ve devamı dönemde mimari ve tarihi değeri olduğu henüz tevsik edilmemiş taşınmazların satışını önleyecek bir hüküm olmaması birçok kültür varlığının elden çıkarak yok olmasına sebep olmuştur (Madran, 2002, s. 110-111).
- Vakıf mallarının mukataaya ve icareteyne bağlanması kanunla birlikte kaldırılmıştır. Kiracısına mülkiyet sahibi olmaya yakın bir hak tanıyarak hem vakıf gelirlerinin azalmasına hem de İdarenin taşınmaz üzerindeki tasarrufunun kısıtlanmasına sebep olan bu uygulamalar kaldırılarak vakıf taşınmazları rayiç bedelden kiralanarak vakıf gelirleri artırılabilmiştir. Ancak kanunun mukataalı ve icareteynli taşınmazları kullanımında bulunduran kişilere bir bedel karşılığında devredilmesini öngörmesi birçok vakıf taşınmazının özel mülkiyete geçmesine sebebiyet vermiştir (Akar, 2011, s. 5-6).

Kanunun uygulamaya yönelik esasları ise 1 Ağustos 1936 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan Vakıflar Yönetmeliği (özgün adıyla Vakıflar Nizamnamesi) ile detaylandırılmıştır (URL-36). Yönetmelikte, mimari veya tarihi değeri olan vakıf taşınmazlarının muhafazası, imarı ve amaçlarına göre yaşatılması amacının temini için “*Vakıf Mallarının Korunması ve Gayelerine Göre Yaşatılması*” başlığıyla dört maddeye (14, 15, 16 ve 17. maddeler) yer verilmiştir. Yönetmelikle birlikte Genel Müdürlüğe, tamiratlar için gerekli paranın tahsis edilebilmesi için, vakıf taşınmazlarının envanterinin çıkarılması ve bu taşınmazların her yıl incelenerek genel durumları ve tamire ihtiyaçlarını belirten raporlar düzenlenmesi talimatı verilmiştir. Böylece, 1933-1935 yılları arasında Anıtlar Koruma Komisyonu tarafından başlatılan ve envantere dayalı bir onarım programı oluşturmayı öngören yaklaşım, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından da benimsenmiştir (Madran, 1996, s. 78).

21 Mayıs 1936 tarihinde Genel Müdürlükçe “*Camilerin ve Bunlara Şumuli Olan Binaların Tamir ve İnşalarına ait Fenni Şartname*” hazırlanmıştır. Şartnameyi, Genel Müdürlükte görevli Fen Heyeti, Eski Eserleri Koruma Encümeni’nin de görüşlerini alarak oluşturmuştur. Şartnameyle birlikte, teknik açıdan restorasyon ilke kararları alınmışken yönetsel anlamda da onarım süreçlerinin kimler tarafından hangi

yöntemlerle yapılacağı tanımlanmıştır. Şartnamenin 10'uncu maddesinde yer alan tanımlama ile kurum dışından da keşif, projelendirme gibi hizmetler alınabileceği ve ödeme yapılabileceği belirtilmiştir ki bu tanımlama ile Eski Eserler özelinde kurum dışından hizmet alma işi ilk kez mevzuatta yer bulmuştur (Madran, 2002, s. 138-139).

17 Haziran 1938 tarihinde 3461 sayılı, "*Vakıflar Umum Müdürlüğü Teşkilatı Hakkındaki Kanun*" çıkarılmış ve bu kanunun 9'uncu maddesi ile inşaat ve onarımlara ilişkin keşif belgelerinin "Vakıf Fen Memurları" tarafından düzenlenmesini öngörmüş ve bu amaçla İnşaat Müdürlüğüne yeni kadrolar ihdas edilmiştir (Madran, 1996, s. 77).

1930-1940 yılları arasındaki dönemde Vakıflar Genel Müdürlüğü katma bütçeli bir kuruluştur ve her yıl kendisi için bir bütçe kanunu çıkarılmaktadır. Genel Müdürlüğün, bahse konu dönemde eski eserlerin korunmasına yaptığı yatırımın devlet bütçesi içerisindeki payı %0,06'dır. Müdahale edilen eski eserlerin tamamına yakını cami olmakla birlikte Vakıflar Genel Müdürlüğüne ayrılan ödeneklerin yeterli olmaması sebebi ile idare çok defa kanun çıkarılmak sureti ile kurum borçlandırılmıştır. İlave kaynaklar oluşturulabilmek için; 1936 tarihinde "*Vakıf Mallarının Taksitle Satılması ve Kiraya Verilmesi ve Satış Paralarının Kullanılması ve Emaneten İdare Edilen Mülhak Vakıflardan İdare ve Tahsil Masrafı Alınması Hakkında Kanun*", 1938 yılında "*Abidatın Tamiri ve İzmir Fuarında Vakıf Pavyonunun Tesis ve İdare Masrafları Hakkında Kanun*", 1939 yılında "*Abidelerin Esaslı Tamiri İçin Vakıf Paralar İdaresinden İstikraz Akdi Hakkında Kanun*" düzenlemeleri yapılmıştır (Madran, 2002, s. 133-134).

17 Şubat 1940 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilen "*Vakıflar Umum Müdürlüğünün Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkında Nizamname*" ile İnşaat Müdürlüğünün merkez ve taşradaki vazifeleri belirlenmiştir. Yönetmeliğin en önemli özelliği ise vakıf kültür varlıklarının büyük kısmının İstanbul'da olduğu gerçeğine istinaden İstanbul teşkilatı ve teşkilatın görevleri ayrı maddelerde tanımlanmasıdır. Vakıflar Genel Müdürlüğü bu tarihlerde yaptığı onarımların raporlarını düzenli yayınlayan ilk kuruluş olmuştur (Madran, 2002, s. 145-146).

Onarımlar, II. Dünya Savaşı sonuna kadar aynı yoğunlukta devam etmiş ancak onarım konusundaki ikinci planlı dönem 1950 yılından sonra başlamıştır. Burada belirtilmesi gerekir ki Tanzimat'la başlayan vakıf kültür varlıklarının korunması tavrı

gerek Meşrutiyet dönemlerinde gerekse Cumhuriyetin ilk döneminde belli bir gayretle sürdürülmüştür. Anılan dönemlerde birçok vakıf kültür varlığının yıkılıp yok olduğu da tartışmasızken bunun sebebinin ise genel anlamda mali kaynak ve kalifiye eleman eksikliği olduğu söylenilebilir (Öztürk, 1995, s. 205).

1952 yılında İstanbul Müdürlüğünde rölöve bürosu kurulmuş ve onarımı planlanan yapıların rölöve ve restorasyon projelerinin bizzat kurum bünyesinde hazırlanması yöntemi geliştirilmiştir. 1961 yılında ise aynı şekilde Ankara’da da rölöve büroları kurulmuştur (Şişman, 1985, s. 114).

10 Eylül 1957 tarihinde, 7044 Sayılı “*Aslında Vakıf Olan Tarihî ve Mimari Kıymeti Haiz Eski Eserlerin Vakıflar Umum Müdürlüğüne Devrine Dair Kanun*” yürürlüğe girmiştir (URL-37). 7044 Sayılı Kanun’un gerekçesinde (URL-38);

- Tarihi ve mimari değere sahip eski eserlerin pek çoğunun aslında Vakıf yoluyla yapıldığı ve bu eserlerin muhtelif gerekçelerle hazine belediye ve özel idarelerin mülkiyetine geçtiği,
- Bahse konu eski eserlerin yaşatılması ve korunmasının çok cepheli bir ihtisas işi olduğu ve malik mevkiindeki idarelerin bu işle iştigal eden müesseselerden olmadığı için eserlerin perişan bir duruma düşmüş oldukları,
- Malik mevkiindeki belediye, hazine ve özel idarelerin bu uzun ihtisas ve çalışma gerektiren işleri yapmak için imkanlarının sınırlı olduğu,
- Hiç olmazsa, vakıf yoluyla yapılan eserlerin bu konuda ihtisas sahibi olan Vakıflar Genel Müdürlüğü mülkiyetinde toplamanın faydalı olacağı

tespitleri yapılmıştır. Yapılan bu tespitlerden de anlaşılacağı üzere son iki yüzyılda muhtelif gerekçelerle vakıfların ellerinden çıkan taşınmazlar Vakıflar Genel Müdürlüğü bünyesinde toplanarak korunması ve yaşatılması amaçlanmıştır. Kanun metninde ise Vakıflar Genel Müdürlüğüne devrolan taşınmazların bakım ve onarımı için hazineden para aktarılması öngörülmüştür. 7044 Sayılı Kanun hem kültür varlıklarının korunması hem de Vakıflar Genel Müdürlüğünün gücünü artırması yönünde milat sayılabilecek önemli bir gelişme olmuştur.

1960 yılında kurulan Devlet Planlama Teşkilatı ile birlikte her kurum gibi Vakıflar Genel Müdürlüğünde de planlı iş yapma dönemine geçmiştir. Buna göre Vakıflar Genel Müdürlüğünün yapmayı planladığı restorasyon ve onarımlar artık 5'er yıllık planlar dahilinde hazırlanacaktır. 5 yıl için yapılan planlamada; bakım ve onarımı yapılacak eserler tespit edilecek, maliyetler çıkarılacak ve tüm bu planlama süresinde taşınmazların projelendirilme işlemleri tamamlanacaktır (Fuat, 1985, s. 114).

Vakıflar Genel Müdürlüğü ile ilgili olarak, 1957 yılında kabul edilen 7044 Sayılı Kanun'dan 2008 yılına kadar mevzuat anlamında kayda değer bir yenilik olmamış, eski eserlerin onarımı ve onarımlar için kaynak oluşturulması yukarıda sıraladığımız kanun, bakanlar kurulu kararları ve yönetmeliklerle devam ettirilmiştir.

20 Şubat 2008 tarihinde kabul edilen Vakıflar Kanunu (URL-39), Vakıflar Genel Müdürlüğü özelinde yapılmış olan tüm kanun ve kanun hükmünde kararnameleri kaldırmış ve mevzuatı tek metinde toplamıştır. Vakıf kültür varlıklarının onarılması ve yaşatılması ile ilgili birçok husus kanunda yer bulmuş ve vakıf eserlerinin sahipsizlikten kurtarılması için önemli düzenlemeler yapılmıştır. Kanun metni incelendiğinde;

- Kanunun hemen girişinde, “Amaç” başlıklı 1’inci maddesinde; “... yurtiçi ve yurt dışındaki taşınır ve taşınmaz vakıf kültür varlıklarının tescili, muhafazası, onarımı ve yaşatılması, vakıf varlıklarının ekonomik şekilde işletilmesi ve değerlendirilmesinin sağlanmasına ilişkin usul ve esasların belirlenmesi ...” (URL-39) denilerek vakıf kültür varlıklarının korunması hususu en öncelikli amaç olarak belirlenmiştir.

- Hayrat taşınmazların, vakfiyelerinde yazılı hizmetlerde kullanılmak üzere, onarım ve restorasyonunun yapılması karşılığında kamu kurumlarına, vakıflara ve kamu yararına çalışan derneklere tahsis edilebileceği öngörülmüştür. Bu şekilde taşınmazlar vakıf hukukuna uygun şekilde kullanılırken korunması da sağlanmıştır. (VK, Md.16)

- Koruma imar planları hazırlanırken vakıf kültür varlıkları ile ilgili hususlarda Vakıflar Genel Müdürlüğünün görüşünün alınması ve kurumlarca yapılan

imar planlarının askıya çıkmadan önce Vakıflar Genel Müdürlüğüne bildirimde bulunulması zorunlu kılınmıştır. (VK, Md.22)

- Kiraya verilen veya tahsis edilen vakıf taşınmazlarının sigortalanması zorunlu tutulmuştur. (VK, Md.24)

- Yurtiçi ve yurt dışındaki vakıf kültür varlıklarının tespiti, envanterlenmesi, tescili, korunması, elden çıkmış vakıf kültür varlıkları ve koruma alanlarının kamulaştırılması, onarılması ve gerektiğinde yeniden inşası konusunda Genel Müdürlük yetkilendirilmiştir. Yine aynı maddede geliri olmayan veya yetersiz olan vakıfların sahip olduğu kültür varlıklarının onarılması ve yaşatılması için diğer vakıflardan ödenek aktarımı konusunda Vakıflar Meclisine yetki verilmiştir. (VK, Md.28)

- Vakıf kültür varlıklarının korunması hususunda Genel Müdürlükle birlikte ilgili kamu kurum ve kuruluşları ve taşınmazların kullanıcıları vazifelendirilmiştir. Bu maddedeki “*ilgili kamu kurum ve kuruluşları*” tanımlamasıyla birlikte belediyeler, valilik, il özel idareleri gibi kurumlara vakıf kültür varlıklarını koruma vazifesi yüklenmesi koruma tarihi adına önemli bir gelişmedir. (VK, Md.29)

- Elden çıkmış vakıf kültür varlıklarının vakfına iadesi hususunda mülga 7044 Sayılı Kanun’daki amaç daha da genişletilerek korunmuştur. Bu madde ile daha önce vakıf olmasına rağmen el değiştirmiş ve halihazırda belediye, özel idare, hazine ve köy tüzel kişiliklerinin eline geçmiş taşınmazlar mazbut vakıflarına devredilmesi öngörülmüştür. (VK, Md.30)

- Kanunun “*Muafiyet ve İstisnalar*” başlıklı 77’inci maddesi ile Genel Müdürlüğe ve mazbut vakıflara ait taşınmazların devlet malı imtiyazlarından faydalanacağı belirtilerek bu taşınmazların haczedilemeyeceği, rehnedilemeyeceği, her türlü resim harç ve vergilerden istisna tutulacağı öngörülmüştür. Bu madde, yatırım yapılacak vakıf taşınmazları için de bir cazibe oluşturmuştur. Yine aynı maddede vakıf kültür varlıklarının Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama yapılabileceği ve vakıf kültür varlıklarının yaşatılması için yapılan sponsorluk giderlerinin tamamının vergi matrahından düşürülebileceği öngörülmüştür. (VK, Md.77)

15.07.2018 tarih ve 30479 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “*Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı*

Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”nin (URL-40) 49’uncu bölümünde Vakıflar Genel Müdürlüğünün kuruluş, teşkilat, görev ve yetkilerine ilişkin usul ve esaslar düzenlenmiştir. Yapılan bu düzenlemede vakıf kültür varlıklarının korunması ile ilgili;

- Yurtiçinde ve yurtdışında bulunan vakıf kültür varlıklarının onarım, inşaa ve ihyalarının yapılması (Md.693)
- Kurumun elde ettiği satış, taviz ve sair gelirlerin bir kısmının vakıf kültür varlıklarının onarım ve yapımına kullanılması (Md.697)
- Vakıf kültür varlıklarının korunması için gerekli tespit, envanter, projelendirme, kamulaştırma, ihale işlemlerinin yapılması (Md.708)

hususlarında yetki ve görevlendirme yapılmıştır.

Vakıfların, Evkaf-ı Hümayun Nezaretinden bu yana mevzuatı ve misyonu hemen hemen aynıdır. Vakıf kültür varlıklarının onarım ve vakıf taşınmazlarının etrafındaki taşınmazların kamulaştırılması gibi uygulamalar 19’uncu yüzyıldan bu yana devam ettirilmiştir. 20 Şubat 2008 tarihinde kabul edilen Vakıflar Kanunu gerek vakıf taşınmazları gerekse vakıf kültür varlıklarının korunması için önemli maddeler muhteva etmekle birlikte 1858 tarihinde yayınlanan Arazi Kanunnamesi’nde ayrı bir statüyle tanımlanan vakıf taşınmazları tekraren nispeten özerk bir statüye kavuşturulmuştur. Vakıf anlayışına ve vakıf hukukuna uygun olma gayretiyle yapılan bu düzenleme; vakıf kültür varlıklarının korunması hususunda ilgili tüm kamu kurumlarına ve hatta bu eserleri kullanan tüm vatandaşlara vakıf eserlerinin korunması konusunda vazife yükleme yönüyle ayrıca bir anlam kazanmıştır.

5. VAKIF KÜLTÜR VARLIKLARININ RESTORASYON VEYA ONARIM KARŞILIĞI KİRALAMA YÖNTEMİYLE KORUNMASI

Önceki bölümlerde detayıyla izah edildiği gibi, vakıfların hayır hizmetlerini yerine getirebilmesi için akar nitelikte eserler de yapılmış ve bu eserlerin gelirleriyle hayır hizmetleri devam ettirilmiştir. Bu sebeple vakıf müessesesi aracılığıyla yürütülen koruma faaliyetlerinin en önemli amaçlarından biri de yapının kullanılabilirliğinin devamını sağlamak olmuştur. Özellikle akar taşınmazlarda bu durumun temini, gelir akışını sağlamakla birlikte bu gelirle yapılması vakfedilen kamu hizmetinin devamını da sağlamıştır (Akar, 2010, s. 90).

Vakıflar Genel Müdürlüğü, sahibi olduğu veya temsil ettiği mazbut vakıflara ait gayrimenkulleri ilkesel ve geleneksel bir tavırla büyük ölçüde kiralama veya tahsis etme suretiyle değerlendirmektedir. Vakıf kültür varlıkları özelinde de bu tavır aynı olmakla birlikte bahse konu taşınmazların doğası gereği sürekli bakıma ihtiyaçları olması taşınmazların korunması konusunda çeşitli yöntemler geliştirilmesini zaruri kılmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğünün vakıf kültür varlıklarının korunması için kullandığı yöntemler:

- İdare bütçesiyle veya sponsorlukla yapılan onarım ve restorasyonlar
- Kamu kurumlarına, özel vakıflara ve kamu yararına çalışan derneklere restorasyonlarının yapılması karşılığında yapılan taşınmaz tahsisleri
- Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama yöntemi ile yapılan onarımlar

olarak tasnif edilebilir. Vakıf kültür varlıklarının sayılarının on binin üzerinde olduğu da düşünüldüğünde, idarenin kendi bütçesinden bu denli çok taşınmazı ihale etme sureti ile onarması, personel ve mesai külfeti açısından karşılanamayacağı gibi maddi olarak da altından kalkılamayacak bir yük oluşturmaktadır.

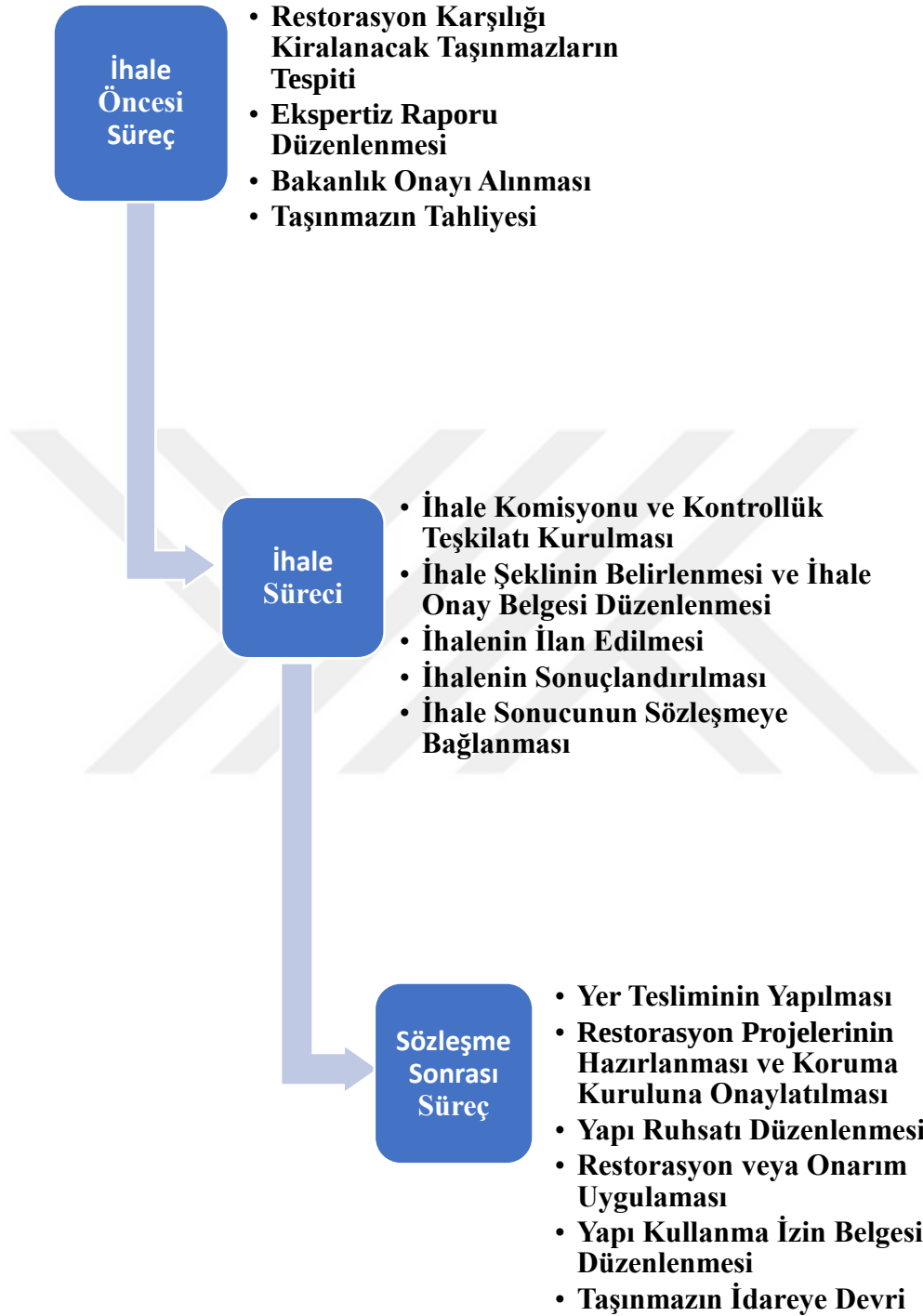
Vakıf eserlerinin yaşatılması için, vakıf hukukunda ve geleneğinde yeri olan ve Osmanlı döneminde de kabul görmüş uygulamalardan biri de “*marsad*” yani bugünkü ismi ile “Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama” yöntemidir. Anlamı itibari ile gözetleme ve bekleme yeri anlamına gelen bu kelime vakıf hukukunda ise uzun süreli kiralama sözleşmesinin bir çeşididir. Bu metoda göre, geliri olmayan ve

harap durumdaki vakıf taşınmazı, müteveli tarafından borçlanılmak sureti ile onarılacak ve bu borç karşılığında yine düşük bir bedel karşılığı borç alınan kişinin uzun süreli kullanımına sunulacaktır. Bu şekilde, onarıma vakıfça harcama yapılmadığı gibi düşük de olsa belirlenen süre içerisinde kira geliri de elde edilmiş olacaktır. Bu yöntemde, kiracı ölse dahi taşınmazı onarması sebebiyle kazandığı kullanım hakkı varislerine devrolunur. Bu yöntemde, müteveli ister borç almak sureti ile taşınmazı onarsın isterse de kiralayan kişi onarsın her iki durumda da kira süresi bittiği anda taşınmaz vakfın malı olarak kalmaktadır (Akgündüz, 2013, s. 499). Günümüze uyarlanarak yasallaştırılmış olan bu yöntemle, vakıf kültür varlıklarının harap olması önlenildiği gibi aslına uygun şekilde ve vakfın mülkiyetinde yaşatılması teminat altına alınmaktadır.

5.1. Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama Süreçleri

Vakıf geleneğimizdeki “marsad” metodu günümüzde de Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından geliştirilerek uygulanmaya devam etmektedir. Önceleri mevzuat anlamında net bir tanımlaması olmayan bu yöntemin, Vakıflar Kanunu’nun 77. maddesine dayanarak 10.09.2008 tarih ve 26993 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren “*Vakıf Kültür Varlıklarının Restorasyon Veya Onarım Karşılığı Kiraya Verilmesi İşlemlerinin Usul Ve Esasları Hakkında Yönetmelik*” (URL-41) ile uygulanma şekli ve sınırları belirlenmiştir.

Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama Süreçleri

Şekil 5.1. Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama Süreçleri (Yazarın Kendi Resimlemesidir)

5.1.1. İhale Öncesi Süreç

a) Restorasyon Karşılığı Kiralanacak Taşınmazların Tespiti

Vakıflar Genel Müdürlüğü teşkilat yapısında yatırım işleriyle ilgilenmek üzere kurulmuş Yatırım ve Emlak Daire Başkanlığı ve Bölge Müdürlükleri bünyesinde kurulu Yatırım ve Emlak Şube Müdürlükleri bulunmaktadır. Yatırım ve Emlak Şube Müdürlükleri; mimar, mühendis, şehir plancısı ve teknikerlerden oluşan yapısıyla idare taşınmazları ile ilgili aktif olarak tespitler yapmakta ve taşınmazları yatırım yönüyle değerlendirmektedir. Vakıf kültür varlıkları özelinde, tamamen yıkılmış, onarımı gereken veya mevcut haliyle kiraya verilemeyecek durumda olan taşınmazlar yatırım çalışmalarına konu edilmektedir.

Bir taşınmazın Restorasyon Karşılığı Kiraya verilebilmesi hususunda, yapılacak kiralama süresinin belirlenmesinde 20 yıla kadar Genel Müdür, 49 yıla kadar Vakıflar Meclisi yetkilidir.

“Vakıf kültür varlıklarının, restorasyon veya onarım karşılığı kiralama süresini belirlemeye yirmi yıla kadar Genel Müdür, kırk dokuz yıla kadar Vakıflar Meclisi yetkilidir.” (Usul ve Esaslar, Md.5) (URL-41)

b) Ekspertiz Raporu Düzenlenmesi

Yatırım kararının alınabilmesi için ilk olarak yapılması gereken; yatırımın maliyeti, yatırım amortisman süresi, taşınmazın hangi fonksiyonla değerlendirilirse en yüksek gelirin elde edilebileceği ve sair tespitlerin yapıldığı ekspertiz raporunun düzenlenmesidir.

“Ekspertiz raporu ve ekleri

MADDE 6 – (1) Ekspertiz raporunda; tapu, konum, imar ve mevcut durum bilgileri, Kurul kararı, restorasyon veya onarım bedeli ile asgari kira bedeli, sonuç ve kanaat, hazırlanış tarihi, hazırlayanların isim, unvan ve imzalarının bulunması zorunludur.

(2) İmar durum belgesi, tapu kaydı, tapu senedi, taşınmaz ve yakın çevresini gösteren haritalar, fotoğraf ve işin konusuna göre Bölge

Müdürlüğünce ihtiyaç duyulan diğer belgelerin ekspertiz raporuna eklenmesi zorunludur.

(3) Asgari kira bedeli, ekspertiz raporunu hazırlamak üzere Bölge Müdürlüğünce belirlenecek biri başkan en az üç kişiden oluşacak komisyon marifetiyle tespit edilir. Komisyon gereken durumlarda ilgili diğer kurumlardan uzman personel ve teknik yardım alabilir.” (Usul ve Esaslar, Md.6) (URL-41)

Hazırlanacak ekspertiz raporlarında aşağıda sıralı hususlar bulunmaktadır:

Taşınmazın Künyesi: Taşınmazın bulunduğu; il, ilçe, ada, parsel, mahalle, cadde, sokak, kapı numarası ve benzeri bilgilerin bulunduğu kısımdır.

Tapu Kaydı ve Bilgileri: Tapu senedi, tapu kayıtları, yüzölçümü, intifa, şerh bilgileri ve mülkiyet yapısında hukuki sorun olup olmadığı tespitlerinin yapıldığı kısımdır.

İmar Durumu: Taşınmazın; imar durumu, imar durum tarihi, imar planındaki fonksiyonu, TAKS (Taban Alanı Katsayısı), KAKS/E (Kat Alanı Katsayısı/Emsal), Hmax (Maksimum Bina Yüksekliği), çekme mesafeleri, ilgili plan notları ve benzeri bilgilerinin belirtildiği bölümdür.

Taşınmazın Geçmişi ve Halihazırdaki Durumu: Taşınmazın tarihi değeri, hangi dönemde yapıldığı ve özgün mimari bilgileri, hangi yapım teknikleri kullanılarak yapıldığı, komşu parsellerden kaynaklı herhangi bir tecavüz olup olmadığı, mevcut fiziki durumu ve üzerinde herhangi bir kullanıcı (kiracı veya işgalci) bulunup bulunmadığı tespitlerinin yapıldığı kısımdır.

Bölgesel Analiz: Taşınmazın konum bilgileri, çevre yapılar ve bölgesel altyapı bilgileri, sosyal ve kültürel yapı, doğal ve kültürel alanlar civar taşınmazların kullanım fonksiyonları, yakın konumdaki kamu kurumları ve kamu yatırımları ve sair bilgilerin bulunduğu bölgesel analizin yapıldığı bölümdür.

Taşınmazla İlgili Görseller: Arşiv taraması ve koruma kurulu kayıtlarından ulaşılan eski görseller, mevcut durumu gösterir fotoğraflar, çevre yapıların görselleri, uydu fotoğrafları ve uydu haritalarının verildiği kısımdır.

Koruma Kurul Geçmişi: Taşınmazın tescil fişi, taşınmazla ilgili daha önce kurul bünyesinde yapılmış çalışmalar ve alınmış kararlar ve karar numaraları, varsa geçmiş dönemde onaylanmış projelerin belirtildiği kısımdır.

Yatırıma Etki Edecek Olumlu ve Olumsuz Faktörler: Taşınmazın yatırıma alınması durumunda, maliyetleri artıracak veya azaltacak etkenler, imalat sürecini hızlandırabilecek veya yavaşlatabilecek etkenler, bölgesel ve çevresel durumdan kaynaklı etkenler, yatırım değerini artıran azaltan etkenlerin tespit edilip değerlendirildiği kısımdır.

Benzer Taşınmazların Kira Değerleri: Taşınmazın mahallinde konuyla ilgili kişilerle yüz yüze yapılan görüşmeler ve internet ortamından yapılan muadil taşınmazların güncel kira tespitlerinin raporda belirtildiği kısımdır.

Alternatif Fonksiyonlar: Taşınmazın değişik fonksiyonlarda değerlendirilmesi durumunda ne kadar kira geliri elde edilebileceği hesaplanarak en uygun yatırımın hangi fonksiyonda (konut, otel, yurt, kreş vb.) yapılabileceğinin değerlendirildiği kısımdır.

Maliyet Hesabı: Taşınmazın yapı sınıfı, toplam inşaat alanı, peyzaj alanı tespit edilerek her yıl Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığınca yayınlanan “*Mühendislik Hizmet Bedellerinin Hesabında Kullanılacak Yapı Yaklaşık Birim Maliyetleri*”ne göre yapılacak hesaplama. (Usul ve Esaslar, Md.10) (URL-41)

Gelir Hesabı: Taşınmazın imar planındaki fonksiyonu veya plan tadilatı yapılması sureti ile başka fonksiyonlarda değerlendirilmesi durumunda elde edilebilecek gelir tespit edilir. Gelir hesaplanırken; taşınmazın bitmiş haliyle getireceği yıllık kira bedelinden, genel giderler (vergi, genel yönetim giderleri vb.), İdareye ödenecek kira düşülerek yükleniciye kalacak bedelin hesaplandığı kısımdır.

Amortisman Hesabı: Taşınmazın alternatif fonksiyonlar verilerek hesap edilen en yüksek gelire ve yaklaşık maliyete göre yatırımın kendisini ne kadar zaman içerisinde amorti edeceğinin hesap edildiği bölümdür. Amortisman Süresi; toplam yapım maliyetinin, yüklenicinin yıllık net gelirine oranlanmasıyla bulunur.

Sonuç ve Kanaat Kısmı: Raporu hazırlayan teknik personel, yaptığı tüm tespitlerden sonra taşınmazın hangi fonksiyonla ihale edilmesi gerektiğini ve yatırımın kendini ne

kadar zamanda amorti edeceği tespitlerini yaparak hesap edilen sürenin sonuna eklenecek olan *kar etme süresini* İdarecilerin takdirine bırakarak raporu sonlandırır.

Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama yapılarak korunması planlanan taşınmazla ilgili hazırlanan ekspertiz raporu tüm sürecin en büyük altlık çalışması olmakla birlikte yatırım konusunda alınacak kararlar ve ihale sonrası yaşanabilecek herhangi bir değişiklikte (imar plan değişikliği, fonksiyon değişikliği, ilave kullanım alanı oluşturulması vb.) referans olarak bu rapor temel alınacak ve yapılacak tespitler (yeni kira bedelleri, sözleşme süresi değişikliği vb.) bu rapordaki bilgilerden referansla hesap edilecektir.

c) Bakanlık Onayı Alınması:

Ekspertiz Raporu düzenlenmesi akabinde konu Bölge Müdürlüğü'nce oluşturulan komisyonca değerlendirilir. Bölge Komisyonu, hesap edilen amortisman bedeline ilave bir kar etme süresi takdir ederek yatırım çalışmalarının başlaması için Genel Müdürlüğe sunar. Sözleşme süresi 20 yılın üzerinde ise talep Vakıflar Meclisi'ne sunulur. Genel Müdürlüğün veya Vakıflar Meclisi'nin uygun görüş vermesi durumunda 12 Eylül 2018 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 2018/8 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi (URL-42) gereği, yatırım talebi Kültür ve Turizm Bakanı'nın onayına sunulur. Onay alınması halinde, Genel Müdürlük, Bölge Müdürlüğüne ihalenin ve devamı işlemlerin yapılması için bildirimde bulunur.

d) Taşınmazın Tahliyesi:

Vakıf kültür varlıkları, halihazırda içerisinde kullanıcı bulunup bulunmadığına bakılmaksızın Restorasyon Karşılığı Onarım ihalesine hazırlık süreci başlatılabilir. Vakıflar Kanunu'nun 20. Maddesindeki;

“Yatırım karşılığı uzun süreli kiralamalar; tarımsal faaliyet yatırımı ile onarım, inşa veya restorasyon karşılığı kiralama modellerinden oluşur.

Genel Müdürlüğe veya mazbut vakıflara ait onarımı planlanan vakıf kültür varlıkları ile yatırım yapılacak taşınmazlar; kira süresinin bitiminden bir ay önce bildirim yapılmak kaydıyla, hiçbir hüküm ve karara bağlı olmaksızın Genel Müdürlüğün talebi üzerine kira süresi sonunda mülki amirlikçe tahliye edilir.” (VK, Md.20)

hükmü ile yatırım yapılacak vakıf taşınmazları için kira dönemi sonunda sözleşmelerin sonlandırılabilceğı ve gerektiğinde kolluk marifeti ile tahliye yapılabileceğı öngörölmüştür. Kanunun bu maddesi ile bazı kanunlardan kaynaklı olan kısıtların vakıf taşınmazları için kaldırılmış olması, kanun koyucu tarafından vakıf taşınmazları için sağlanmış özel bir imkan olarak değeriendirilebilir.

5.1.2. İhale Süreci:

a) İhale Komisyonu ve Kontrollük Teşkilatı Kurulması

Taşınmazın, Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama yöntemiyle ihale edilebilmesi için gerekli bakanlık oluru alınmasından sonra Bölge Müdürlüğü, Sanat Eserleri ve Yapı İşleri Şube Müdürlüğü personellerinden devamı işlemleri yürütecek bir kontrollük teşkilatı kurar. Kontrollük teşkilatı; İnşaat Mühendisi, Mimar, Elektrik Mühendisi ve Makine Mühendisinden oluşur. Bölge Müdürlüğü, en az iki kişininin işin ehli ve uzmanı olan beş kişilik ve aynı sayıda yedek üyeden oluşan ihale komisyonu kurar. Komisyon üyeleri, karar alınırken çekimser kalamazlar, muhalif kalan üye karşı oy gerekçesini yazmak zorundadır.

“İhale komisyonunun kurulması ve çalışma esasları

MADDE 12 – (1) İhale komisyonu Bölge Müdürü tarafından biri başkan olmak üzere en az beş asil ve beş yedek üyeden oluşturulur. Komisyonunda en az iki kişinin ihaleye konu işin ehli veya uzmanı, bir kişinin mali işlerden sorumlu olan veya bu işleri yapan Bölge Müdürlüğü personeli olması zorunludur.

(2) İhale komisyonunun Bölge Müdürlüğü personelinden oluşturulması gerekmekte olup ihaleyi yapan Bölge Müdürlüğünde yeterli sayı veya nitelikte personel bulunmaması halinde, diğer bölge müdürlükleri veya kamu kurum ve kuruluşlarından komisyona üye alınabilir.

(3) İhale komisyonu eksiksiz olarak toplanır ve kararlar çoğunlukla alınır. Komisyon üyeleri çekimser kalamazlar, muhalif kalan üye karşı oy gerekçesini kararın altına yazarak imzalamak zorundadır. Oylamada eşitlik oluşması halinde komisyon başkanının tercih ettiğı yönde karar verilir. Komisyon başkan ve üyeleri oy ve kararlarından sorumludurlar.

(4) İhale komisyonunun teşekkülüne onay verenler komisyonda başkan ya da üye sıfatıyla yer alamazlar. ” (Usul ve Esaslar, Md.12) (URL-41)

Teknik Şartnameler kontrollük teşkilatınca ihale öncesinde düzenlenir. İdarece kullanılan Tip İhale Şartnamesi, Tip Sözleşme ve benzeri ihale dosyası ekleri, ihalesi yapılacak taşınmaza göre düzenlenir ve kontrollük teşkilatınca imzalanır. Şartnamelerde; işin mahiyeti, teknik ve idari şartlar, taşınmazın tapu ve mahal bilgisi, kira bedelleri, muhammen bedel, teminat miktarları, işin süresi, işin gecikmesi halinde alınacak cezalar, istekliler aranan şartlar ve istenilen belgeler açıkça belirtilmelidir (Usul ve Esaslar, Md.9) (URL-41).

b) İhale Şeklinin Belirlenmesi ve İhale Onay Belgesi Düzenlenmesi

Usul ve Esaslarda, 4 ayrı yöntem öngörülmüştür;

- Açık teklif yöntemi
- Belli istekliler arasında davet usulü ihale yöntemi
- Doğrudan kiraya verme yöntemi
- Pazarlık yöntemi

Açık teklif yöntemi; genellikle kullanılan yöntem olmakla birlikte özel ve/veya tüzel kişilerin ihaleye katılım şartlarını taşıması durumunda katılabildiği ihale yöntemidir.

Belli istekliler arasında davet usulü ihale yöntemi; yatırım imkânı kısıtlı vakıf kültür varlıklarının kiralama ihaleleri için kullanılan yöntem olmakla birlikte, İdare tarafından belirlenen en az üç isteklinin ihaleye davet edilmesiyle gerçekleştirilen ihale yöntemidir.

Doğrudan kiraya verme yöntemi; Vakıflar Genel Müdürlüğünün veya mazbut vakıfların şirket ve iştiraklerine, kamu kurum ve kuruluşları ile sermayesinin yarısından fazlası bu kurum ve kuruluşlara ait olan şirketlerine ve iştiraklerine, meslek odalarına ve birliklere protokol yapılmak suretiyle ihale yapmaksızın doğrudan kiraya verilmesini öngören yöntemdir. Ayrıca ihale düzenlenmediği gibi karşılıklı imzalanan protokolle taşınmaz sayılan kurumlara kiralanabilir.

Pazarlık yöntemi; Yukarıda belirtilen yöntemlerden en az biri ile değerlendirilemeyen vakıf kültür varlıklarının restorasyon veya onarım karşılığı kiralamasına yönelik bir talep olması halinde bu yöntem uygulanır.

Yukarıda sayılan yöntemlerden son üçü özel durumlarda kullanılan yöntem olmakla birlikte asıl olan taşınmazın *açık teklif yöntemi* ile ihale edilmesidir. İhale yöntemi, ihale onay belgesinde belirtilmek zorundadır. İhaleyle ilgili asgari istenilenler ve ihale yönteminin belirtildiği İhale Onay Belgesi, Bölge Müdürlük makamınca onaylanarak devamı işlemlere geçilir. Açık teklif yönteminde sırasıyla;

- İhaleye gelen teklif zarfları alındı numarası verilerek kaydedilir
- İhale sırasında ilkin dış zarflar açılır ve eksik evrakı olan isteklinin iç zarfı açılmaksızın ihale yerinden çıkarılır
- Belgeleri tam olan isteklilerin iç zarfları açılarak ilk teklifleri tespit edilir
- İstekliler, ilk tekliflerde belirlenen geçerli en yüksek teklif üzerinden tutanaktaki sıra ile sözlü olarak artırımda bulunur, artırım yapmak istemeyen yüklenici bu durumu belirterek ihaleden çekilir.
- Komisyon oturumunda hazır bulunan isteklilerden formatı ve içeriği Bölge Müdürlüğünce hazırlanan yazılı son teklif mektuplarını alarak ihaleyi sonuçlandırır.
- Yazılı son teklifler itibarıyla en yüksek teklif veren istekli üzerine ihale yapılır. (Usul ve Esaslar. Md.25) (URL-41)

c) İhalenin İlan Edilmesi:

Bölge Müdürlük Makamından alınan ihale onayı sonrası mevzuatta tanımlandığı şekliyle ihale ilan olunur. İhale ilanı, gazetelerde ve Vakıflar Genel Müdürlüğünün internet sitesinde yayınlanır. İhale edilecek işin önemine göre bu ilanların yurt içi ve yurt dışında çıkan başka gazete veya platformlarda yayınlattılması mümkündür.

İlanda; işin içeriği, taşınmazın yeri, asgari kira bedelleri, şartnamenin temin şekli, ihale usulü, isteklilerde aranan şartlar ve belgeler, asgari istenilenler, muhammen bedel, geçici teminat bedeli ve teminat olarak kabul edilenler, ihalenin yapılacağı yer, tarih ve saat ilan olunur (Usul ve Esaslar, Md.14) (URL-41).

d) İhalenin Sonuçlandırılması:

İhalede katılımcılardan teklif alma işlemi tamamlandıktan sonra İhale Komisyonu; istekliler ve bilgilerini, alınan teklifleri, ihalenin hangi gerekçeler ile istekli üzerinde kaldığı hususlarını belirten İhale Komisyon Kararına sayı ve tarih verdikten sonra kararı Bölge Müdürü'nün onayına sunar. Bölge Müdürü, 7 gün içerisinde bu kararı onaylar veya iptal eder. Bölge Müdürü'nün kararı iptal etmesi halinde, iptalin gerekçesini yazılı olarak belirtmesi ve istekliye bildirilmesi gerekmektedir (Usul ve Esaslar, Md.30-31-32) (URL-41).

e) İhale Sonucunun Sözleşmeye Bağlanması:

İhale Komisyon Kararının Bölge Müdürlüğünce onaylanmasından 5 iş günü içerisinde ihale sonucu, üzerinde ihale yapılana bildirilir. İhale sonucu aynı şekilde Genel Müdürlüğe de bildirilir. İş üzerinde kalan istekli ve Bölge Müdürlüğü, ihale ilanının da eki olan sözleşmeyi ihalede kesinleşen teklifli ilave ederek karşılıklı imzalarlar (Usul ve Esaslar, Md.33) (URL-41).

5.1.3. Sözleşme Sonrası Süreç:

Taraflar arasında sözleşmenin imzalanmasından sonra sözleşmede tanımlanan edimlerin ifasına geçilmiş olur. Sözleşme ve Teknik Şartnamelerde belirtilen hususların, belirlenen sürelerde yerine getirilmesi gerekmektedir.

a) Yer Tesliminin Yapılması:

İdarece kullanılan tip sözleşmelerde Yüklenicinin sözleşmenin imzalanmasından sonraki 5 gün içerisinde tarafına yer tesliminin yapılmasını talep etmesi gerektiği aksi durumda ise 5'inci günün sonunda taşınmazın kendisine teslim edilmiş sayılacağı ve sözleşmede tanımlı sürelerin ve kira ödemelerinin başlatılacağı belirtilir. Yüklenicinin yer teslimini talep etmesi durumunda İdare taşınmazı boş ve işgalsiz bir şekilde Yükleniciye teslim etmekle mükelleftir. Taşınmazın çeşitli sebeplerle ihale öncesinde tahliye edilememesi durumunda İdare tahliye yapıp taşınmazı Yükleniciye teslim eder. Daha önce de belirtildiği, gibi tahliye konusunda Vakıflar Kanunu'nun 20'nci maddesi İdarenin bu konuda önünü açmış, tahliye hususunda mülki amirlikleri İdare talebine tahsis etmiştir.

b) Restorasyon Projelerinin Hazırlanması ve Koruma Kuruluna Onaylatılması

İhaleye konu taşınmazın geçmiş dönemde hazırlanmış ve ilgili koruma kurullarından onaylatılmış projeleri olabileceği gibi projelerin hiç olmadığı veya olsa dahi kullanılamayacak kadar işlevini yitirmiş olabileceği sıklıkla karşlaşılan durumlardandır. Tip sözleşmelerde taşınmazların 1 yıl içerisinde projelendirilmesi öngörülmektedir.

Yüklenici tarafından hazırlatılan tüm projeler (rölöve, restitüsyon, restorasyon vb.) telif ve yayın haklarıyla birlikte İdareye devrolunur. Bunun sebebi gelecekte taşınmazın tekrardan projelendirilmesi düşünüldüğünde telif hakkı konusunun İdare aleyhine bir durum teşkil etme ihtimalidir.

Hazırlanan tüm projeler ilgili koruma kuruluna ve yapı ruhsatı düzenlemekte amir olan belediye başkanlığına onaylatılır. İlgili yönetmelik, proje onaylatılması hususunda da Vakıflar Genel Müdürlüğüne imtiyaz tanımış ve İdarece hazırlatılan tüm projeleri belediye havalesi olmaksızın koruma kurullarına gönderilebilmesinin önü açılmıştır.

“Koruma bölge kurulunca değerlendirilmesi gerekli projeler, öncelikle imar mevzuatına uygunluğu açısından ilgili idarece en geç otuz gün içinde incelenir, uygun bulunanlar idarenin görüşleriyle birlikte koruma bölge kurulu müdürlüğüne gönderilir. Bakanlık ile Vakıflar Genel Müdürlüğü, kültür varlıklarının onarımına yönelik hazırladıkları rölöve, restitüsyon, restorasyon projelerini koruma bölge kurulunda değerlendirilmek üzere doğrudan koruma bölge kurulu müdürlüğüne gönderir.” (Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Yapı Esasları ve Denetimine Dair Yönetmelik, Md.10)

c) Yapı Ruhsatı Düzenlenmesi:

İlgili koruma kurullarınca onaylanan projeler Yapı Ruhsatı düzenlenmek üzere ilgili belediyelere havale olunur. Kurulca onaylanan projeler mimari içerikli (rölöve, restitüsyon ve restorasyon) projeleri imar mevzuatı açısından belediyelerce incelenir. K.T.V.K.K.’nin 18’inci maddesi gereği belediyeler projelerde değişiklik yapamamakla birlikte, gerekli görmeleri halinde düzeltme talebinde bulunabilirler.

Ayrıca statik, mekanik ve elektrik projeleri ilgili belediyesince onaylanarak Yapı Ruhsatına ek yapılır.

“Yapı esasları, denetim ve bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Bakanlıkça hazırlanacak yönetmelikle belirlenir. Mahalli idareler, taşınmaz kültür varlığı parselinde, ek veya eklenti suretiyle yapılacak veya yeni inşa edilecek yapılara ait koruma bölge kurulunca verilen kararlarda veya onaylanmış kültür varlığı projelerinde değişiklik yapamazlar. Ancak, inşa edilecek yapının fen ve sağlık şartlarının mevzuata uygunluğunu kontrol ederler.” (KTVKK, Md.18)

d) Restorasyon veya Onarım Uygulaması:

Her ne kadar taraflar arasında akdedilen sözleşme bir kira sözleşmesi olsa da asıl amaç vakıf kültür varlığının korunması ve yaşatılması olduğundan, yapılan imalatlar, tüm işler tamamlanıncaya kadar işinin ehli kontroller tarafından her aşamasında dikkatle takip edilir.

İdare kendi bünyesinde; 1 mimar, 1 inşaat mühendisi, 1 elektrik mühendisi, 1 makine mühendisinden oluşan yapı denetim heyeti kurduğu gibi aynı şekilde Yükleniciden de bir heyet kurmasını ister. Bu heyetin ilgili imalatlar yapılırken işin başında olması mecburi olup aksi durumda sözleşmede ceza tanımlaması yapılmıştır. İdare, gerekli durumlarda denetim işi için dışarıdan hizmet satın alabilir. (Usul ve Esaslar, Md.36-37)

Kültür varlıklarının koruma uygulamaları için ilke kararları alma yetkisi olan ve aldığı ilke kararları Resmi Gazete’de yayınlanarak uygulanma zorunluğu bulunan Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, aldığı 680 Sayılı İlke Kararı’nda, uygulama denetiminde, ilgili idarelerin yanı sıra proje müellifi olan mimarın da sorumluluğunda olduğunu karara bağlamış ve yapı kullanma izin belgesi düzenlenmesi için müellif mimarın uygulamanın kurul kararlarına uygun olduğunu belirtir rapor düzenlemesini zorunlu kılmıştır.

e) Yapı Kullanma İzin Belgesi Düzenlenmesi:

Tüm imalatlar Yapı Ruhsatı ve ruhsat eki olan projelere uygun şekilde tamamlandıktan sonra Yapı Kullanım İzin Belgesi düzenlenmesi işlemlerine başlanılır. İmalatın proje ve eklerine uygun tamamlandığına dair müellif mimarca düzenlenen rapor Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından ilgili koruma kuruluna bildirilir. Koruma kurulunun uygun görüşünden sonra taşınmaza ilgili belediyesince Yapı Kullanma İzin Belgesi düzenlenir.

Yapı Kullanma izin Belgesi düzenlenmiş taşınmaz için Geçici Kabul işlemleri yapılır. Geçici Kabul ile başlayan süreye “İşletme Süresi” denir ve taşınmaz bu süre içerisinde kiracı tarafından kullanıldığı gibi alt kiralama da yapılabilir.

f) Taşınmazın İdareye Devri:

Sözleşmede tanımlı süre tamamlandıktan sonra kiracı, taşınmazı kullanılabilir vaziyette İdareye teslim eder. Taşınmazı teslim almak üzere sürenin bitimine 6 ay kala taraflarca *Devir ve Teslim Komisyonu* oluşturulur. Oluşturulan bu komisyon taşınmazla ilgili mevcut durum tespiti yapar ve ihalede taahhüt edilmiş şartlarda taşınmazı geri alır. Taşınmazın vaktinde tahliye edilmemesi durumunda sözleşmelerde ceza tanımlaması olduğu gibi İdarenin tahliye konusunda mülki amirlikten destek isteme hakkı da vardır (Usul ve Esaslar, Md.38)

6. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ:

6.1. Araştırmanın Modeli:

Vakıflar Genel Müdürlüğünce kültür varlıklarının gelecek nesillere aktarılması amacıyla kullanılan metotlardan biri olan Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama yönteminin hem mevzuat hem de uygulama yönleriyle katılımcılarla birlikte değerlendirilip, tespit edilen eksikliklerle ilgili çözüm ve öneri sunmak amacıyla yürütülen bu çalışmada nitel araştırma modeli kullanılarak; süreçler, deneyimler ve olayların derinlemesine incelenmesi hedeflenmiştir.

Vakıflar Genel Müdürlüğünün ilgili birimlerinin, Restorasyon Veya Onarım Karşılığı Kiralama modelinin uygulanması sırasında karşılaştıkları sorunların ve çözüm önerilerinin tespit edilmesine yönelik hazırlanan görüşme formlarına verdikleri cevaplar ve görüşleri çerçevesinde modelin daha etkin hale getirilmesi için yapılması gerekenler tespit edilmeye çalışılmıştır. Görüşme sonrası elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir.

6.2. Çalışma Grubu:

Bu araştırmanın çalışma örneklemini olarak Vakıflar Genel Müdürlüğünün İstanbul 1. ve 2. Bölge Müdürlüklerinde Restorasyon Veya Onarım Karşılığı Kiralama modeliyle yapılan ihya çalışmalarında aktif rol üstlenmiş, idareci ve/veya uygulamacı 10 kişi seçilmiştir. Görüşmeye; 1 Bölge Müdür Yardımcısı, 2 Şube Müdürü, 5 Kontrolör Mimar, 2 Kontrolör İnşaat Mühendisi olmak üzere toplamda 10 kişi katılmıştır. Katılımcıların 1'i doktora, 5'i yüksek lisans, 4'ü lisans mezunudur.

6.3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri:

Nitel araştırma tekniği kullanılarak yapılan araştırmada veri toplama işlemleri beş aşamada gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır. Nitel araştırmada, kuram oluşturma esasıyla, sosyal olguları ilintili oldukları çevre içerisinde araştırma ve anlama yaklaşımı gösterilir (Yıldırım & Şimşek, 2000, s. 19).

Nitel araştırmalarda genellikle üç tür veri toplanır. Bunlar, araştırmanın yer aldığı sosyal, psikolojik, kültürel, demografik ve fiziksel özelliklere ilişkin çevresel veriler, araştırma süresince neler olduğunu ve bu olanların araştırma grubunu nasıl etkilediğine ilişkin süreçle ilgili veriler ve araştırma grubunun süreç hakkındaki düşüncelerine ilişkin algılarla ilgili verilerdir (Yıldırım & Şimşek, 2000, s. 19).

Nitel araştırmalarda; görüşme, gözlem ve yazılı dokümanların incelenmesi şeklinde üç tür veri toplama yöntemi kullanılır. Bunların içerisinde en çok kullanılan yöntem görüşme yöntemidir. Görüşme; başvuru alan kişinin ilgi, görüş, duygu, deneyim, bakış açısı ve tavırlarını ortaya koymada etkili bir yöntem olduğu için sıklıkla tercih edilmektedir (Balcı, 2001, s. 180). Görüşmedeki temel yöntem konuşma olmakla birlikte her ne kadar kolay bir yöntem sanılsa da uygulamada böyle değildir (Yıldırım & Şimşek, 2000, s. 20). Yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış olmak üzere üç görüşme türü vardır. Yapılandırılmış görüşmede, önceden belirlenmiş sorulara, görüşülen bireylerin verdikleri cevaplar arasındaki farklılıklar ve paralellikler tespit edilerek karşılaştırmalar yapılmaktadır. Yapılandırılmamış görüşmelerde, önceden belirlenmiş herhangi bir soru ve verilecek cevaplarla ilgili bir beklentinin olmadığı keşfe yönelik bir çalışmadır (Yıldırım & Şimşek, 2000, s. 93).

Görüşmeye yön veren görüşme formlarının da belirli özellikleri olması gerekir. Formlar hazırlanırken; kolay anlaşılabilir soruların yazılması, açık uçlu sorular sorma, yönlendirme yapmaktan kaçınma, çok genel sorular sormaktan kaçınma, alternatif ve farklı türden sorular yazma gibi hususlar dikkate alınmalıdır (Yıldırım & Şimşek, 2000, s. 101).

Araştırmamızda veri toplama işlemi beş aşamada gerçekleştirilmiştir.

Birinci aşamada; kültür varlıkları kavramı ve kültür varlıklarının korunması konusunun tarihsel gelişimi, Avrupa ülkelerinde ve Türkiye’de ortaya çıkış şeklinin tespiti, mevzuat olarak gelişimi ve halihazırda uygulanmakta olan mevzuatın uygulamaya olan etkileri konusunda literatür taraması yapılmıştır.

İkinci aşamada; literatür taraması sonucunda elde edilen verilere göre çalışma grubuna uygulanacak görüşme formları hazırlanmıştır.

Üçüncü aşamada; görüşme formlarının uygulanacağı çalışma grubu belirlenmiştir. Çalışma gurubu, Vakıflar Genel Müdürlüğünün İstanbul 1. ve 2. Bölge Müdürlükleri çalışanı 10 kişiden oluşmaktadır.

Dördüncü aşamada; hazırlanan görüşme formları çalışma grubuna uygulanmıştır.

Beşinci aşamada; görüşme verileri analiz edilmiştir.

6.4. Verilerin Analizi

Veri toplama aracı olarak hazırlanan görüşme formu ile çalışma grubundan elde edilen veriler, yazılı metin haline getirildikten sonra içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir.

İçerik analizi; yazılı ve sözlü materyallerin sistemli bir analizidir. Analizin temel amacı, nitel verileri nicel terimlere dönüştürmektir. İçerik analizinde en önemli adım, araştırılmak istenilenleri doğru olarak temsil eden kategorilerin seçilmesidir (Balcı, 2001, s. 209-210).

İçerik analizinin asıl amacı, edinilen verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Bu sebeple betimsel analize nazaran daha derin bir inceleme yapılarak fark edilmesi güç kavram ve temalar bu analiz sonucu tespit edilebilir. Toplanan verilerin önce kavramsallaştırılması daha sonra da ortaya çıkan kavramlara göre organize edilmesi ve temaların saptanması gerekmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2000, s. 162).

Nitel araştırmada elde edilen veriler dört aşamada analiz edilmiştir. Bu aşamalar;

a) Verilerin Kodlanması:

İçerik analizinin ilk aşaması verilerin kodlanmasıdır. Araştırmacı, bu aşamada, elde ettiği verileri anlamlı kısımlara ayırmaya ve bu kısımların kavramsal olarak ne anlam ifade ettiğini tespit etmeye çalışır. Bu bölümler araştırmacı tarafından isimlendirilerek kodlandırılır. Tüm veriler kodlandıktan sonra, bir kod listesi oluşur ve bu liste verilerin incelenmesinde anahtar liste işlevini görür. Bu yolla, benzer anlama sahip veriler, toplanan verilerin farklı bölümlerinde aynı kodlarla isimlendirilir ve bu şekilde farklı bölümlerde yer alan ve anlam bakımından ilintili olan verilerin bir araya getirilmesi ve ilişkilendirilmesi mümkün olur (Yıldırım & Şimşek, 2000, s. 163-164).

Üç çeşit kodlama biçimi vardır. Bunlar; önceden belirlenmiş kavramlara göre yapılan kodlama, verilerden çıkarılan kavramlara göre yapılan kodlama ve genel bir çerçeve içinde yapılan kodlamadır. Her üç kodlama biçiminde de ortaya çıkan kodların verilerin analizi sırasında değiştirilmesi veya tamamıyla çıkarılması mümkündür. Analiz sırasında ortaya yeni kodlar da çıkabileceği gibi kodların da kendi içinde alt kategorilere ayrılması gerekebilmektedir. Kodlama yapılırken kavramlarla birlikte rakamlar da kullanılabilir ve bu şekilde kodlar arasında hiyerarşik bir ilişki oluşturmak da mümkün olabilir (Yıldırım & Şimşek, 2000, s. 168).

Kodlamanın ne kadar ayrıntılı olması gerektiği, araştırmanın amacına ve niteliğine göre farklılık gösterebilir. Kullanılan cümle veya paragraflar kodlamaya temel oluşturacağından anlamlı bütünlükler kurulmalı ve hangi bölümün bir koda altlık oluşturacağı konusunda duyarlı olunmalıdır. Araştırılan konuların dışında kalan veriler kodlama dışında bırakılabilir (Yıldırım & Şimşek, 2000, s. 169).

b) Temaların Bulunması:

İkinci aşamada, birinci aşama sonunda ortaya çıkan kodlardan referansla verileri, genel anlamda tanımlayabilen ve kodları belirli başlıklar altında toplayabilen temaların bulunması gerekmektedir. Temaların bulunması için öncelikle kodlar arasındaki ortak yönler bulunmaya çalışılır. Bu şekilde toplanan veriler kodlar aracılığı ile kategorize edilir. Yapılan işlem tematik kodlama işlemidir ve tematik kodlama yapmadan, ilk aşamada yapılan kodlama ile verileri organize etmek ve aralarında anlamlı ilişkiler kurmak mümkün olmayabilir. Tematik kodlamanın hemen başlangıcında, tespit edilen kodların benzerlik ve farklılıklarının saptanması ve birbirleriyle ilişkili olan kodları bir araya getirebilecek türden temaların belirlenmesi gerekir. Nitel araştırmada temalar, tümevarımcı bir araştırma deseninde verilerin incelenmesi ve ortaya çıkan kodların çalışılması sonucu bulunabilir. Kuramsal çerçevesi iyi çizilmiş bir araştırmada, temaların bir bölümünün bu kuramsal çerçeveye göre önceden belirlenmesi mümkündür. Bu durumda araştırmacının işi daha da kolaylaşır. Ortaya çıkan kodlar, önceden belirlenen bu temalar altında organize edilebileceği gibi gerekirse yeni temalar da eklenebilir (Yıldırım & Şimşek, 2000, s. 172).

Tematik kodlamada, iç tutarlılığın sağlanması için, ortaya çıkan temanın altında yer alan veriler anlamlı bir bütün oluşturmalıdır. Ortaya çıkarılan temaların

tümünün araştırmada elde edilen verileri kendi aralarında da anlamlı bir bütün oluşturabilmelidir. Bu ilkeye de dış tutarlılık denir (Yıldırım & Şimşek, 2000, s. 173).

c) Verilerin Kodlara ve Temalara Göre Organize Edilmesi ve Tanımlanması:

Üçüncü aşamada, kodlanan veriler, elde edilen kodlara ve temalara göre düzenlenir. Bu aşamada verilerin, okuyucunun anlayabileceği bir dille tanımlanması ve sunulması önemlidir. Aynı kod veya tema altında, veri setinin çeşitli bölümlerinde yer alan verileri tanımlamak ve ortaya çıkan kavram ya da temaya göre bu bilgileri birbiriyle ilişkili bir biçimde sunmak gerekir. Bu aşamada araştırmacı, mümkün olduğu kadar tanımlayıcı olmalı ve elde edilen bulguları anlaşılır biçimde okuyucuya sunmalıdır. Dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli husus da bu aşamada araştırmacının kendi görüş ve yorumlarına yer vermeksizin toplanan bilgileri işlenmiş bir biçimde okuyucuya sunma gerekliliğidir (Yıldırım & Şimşek, 2000, s. 174).

d) Bulguların Yorumlanması:

Son aşamaya gelindiğinde, araştırmacı, ayrıntılı bir biçimde sunduğu bulguların yorumlayarak sonuçlar çıkarır. Bu bölüm bulguların yorumlandığı son bölümdür. Nitel araştırmada, araştırmacı, bilgi toplama sürecinin doğal bir parçası olduğu ve o olguya ilişkin birinci kaynaktan deneyimler edindiği için yapacağı yorumlar değerli olacaktır. Araştırmacının paylaşacağı düşünceler ve yapacağı yorumlar, üçüncü aşamada sunulan verilerin tanımıyla tutarlı olmak zorundadır. Araştırmacı, bulguları yorumlarken, topladığı verilere anlamlandırmak, bulgular arasındaki ilişkileri açıklamak, neden sonuç ilişkileri kurmak, bulgulardan bazı sonuçlar çıkarmak ve elde edilen sonuçların önemine ilişkin açıklamalar yapmalıdır (Yıldırım & Şimşek, 2000, s. 174).

7. BULGULAR

Çalışmanın önceki kısımlarında, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün korumacılık konusundaki tavrının tarihi gelişimi, kurumun güncel mevzuatı ve korumacılık konusundaki uygulamalarından birisi olan Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama ile ilgili yapılan tespitlerle genel durum ortaya konulmuştur. Çalışmanın bu kısmında; tespit edilen hususlar doğrultusunda hazırlanan 10 soruluk görüşme formu, Vakıflar Genel Müdürlüğü bünyesinde görev yapan, teknik personellerden oluşan 10 kişilik bir gruba uygulanmış ve edinilen bulgulara ve bulgulardan çıkan sonuçlara yer verilmiştir. Görüşmeye; 1 Bölge Müdür Yardımcısı, 2 Şube Müdürü, 5 Kontrolör Mimar, 2 Kontrolör İnşaat Mühendisi olmak üzere toplamda 10 kişi katılmıştır. Katılımcıların 1'i doktora, 5'i yüksek lisans, 4'ü lisans mezunudur. Bireysel görüşmelerde elde edilen veriler içerik analiziyle değerlendirildiği gibi doğrudan alıntılara da yer verilmiştir. Görüşülen kişiler G1, G2, G3...G10 şeklinde kodlanmıştır.

Tablo 7.1. Katılımcıların Vakıf Kültür Varlıklarının mevzuattaki karşılığı hakkındaki görüşleri:

Kategori	Kod	f
VKV'nin mevzuattaki yeri (Görüşme Formu, 1. Soru)	Daha fazla yer bulmalı	7
	Mevcut durum yeterlidir	3

Tablo 7.1'de katılımcıların "VKV'nin mevzuattaki yeri" ile ilgili görüşlerini temsil eden kategori ve kodlar yer almaktadır. Bu kategoriye yönelik 2 kod elde edilmiştir. Bunlar: "Daha Fazla Yer Bulmalı (f=7)", "Mevcut Durum Yeterlidir (f=3)" şeklindedir.

G 2, G 5, G 6 ve G 10 ülkedeki kültür varlığı stokunun büyük kısmının vakıf kökenli taşınmaz olduğunu belirterek 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda vakıf kültür varlığı kavramına yer verilmeyişini eksiklik olarak

görürken G 3 “Mevzuatta yeteri kadar yer bulmadığı gibi, bulduğu kadarıyla dahi uygulamada karşılığı görülmemektedir. İlgili kurumlar çoğu defa vakıf kültür varlıklarına diğer özel taşınmazlarla aynı prosedürleri uygulamaktadır.” diyerek mevzuatta yeteri kadar tanımlanmadığı gibi uygulamada da bunun olumsuz yansımaları olduğunu düşünmektedir. G 1 “5737 sayılı kanunda tanımlar kısmına net ifadeler eklenmesi gerektiği gibi kültür varlıkları ile ilgilenen diğer mevzuatta da açık ifadelerle yer bulması gerektiğini düşünüyorum.” yorumunda bulunmuştur. G 4 Vakıflar Genel Müdürlüğünün vakıf kültür varlığı kavramını ihale mevzuatında kullanıldığından bahisle daha fazla yaygınlaştırılması gerektiğini savunmaktadır.

Vakıf kültür varlıklarının mevzuatta yeteri kadar yer bulduğunu düşünen G 9; “Vakıf kültür varlıkları hem Vakıflar Kanunu içerisinde hem de İmar Kanunu ve Kamu İhale Kanunu içerisinde muhtelif imtiyazlara tabi tutulmuştur. Mesela, Vakıflar Kanunu’nun 22. Maddesi ilgili kurumlarca yapılacak imar uygulamalarında Vakıflar Genel Müdürlüğünün görüşünü almayı zorunlu tutmuş, İmar Kanunu 11.maddesiyle vakıf taşınmazlarının bedelsiz terkinin önünü kapatmış, Kamu İhale Kanunu’nda vakıf kültür varlıkları istisna sayılmıştır.” derken G 8 “Vakıf kültür varlıkları ile ilgili Gerek Vakıflar Genel Müdürlüğünün mevzuatında gerek ise kültür varlıklarıyla ilgili diğer mevzuatta muhtelif tanımlamalar yapılmıştır.” diyerek bu görüşe destek vermiştir. G 7 ise “Vakıf kültür varlıkları birçok kanun ve Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde mevzuatta yer almaktadır ... Diğer kurumlarca yayınlanan mevzuatta vakıf kültür varlıklarının özellikle tanımlanmaması bir eksiklik olarak görülmemelidir.” diyerek vakıf kültür varlıklarının sadece Vakıflar Genel Müdürlüğü mevzuatında olmasını yeterli görmüştür.

Tablo 7.2. Katılımcıların VGM’nin restorasyon denetleme yetkisi hakkındaki görüşleri

Kategori	Kod	f
VGM’nin Restorasyon Denetleme Yetkisi (Görüşme Formu, 2. Soru)	Yeterli yetki verilmemiştir	5
	Mevcut yetki yeterlidir	3
	Yeterlidir ancak uygulamada sorunlar vardır	2

Tablo 7.2’de katılımcıların Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün restorasyon denetleme konusunda mevzuatın verdiği yetkinin yeterliliği konusundaki görüşlerini temsil eden kategori ve kodlar yer almaktadır. Bu görüşler, “VGM’nin Restorasyon Denetleme Yetkisi” kategorisi altında ele alınmıştır. Bu kategoriye yönelik 3 kod elde edilmiştir. Bunlar: “Yeterli Yetki Verilmemiştir (f=5)”, “Mevcut Yetki Yeterlidir (f=3)”, “Yeterlidir Ancak Uygulamada Sorunlar Vardır (f=2)” şeklindedir.

Katılımcılardan 5’i çeşitli sebeplerle Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün restorasyon denetleme yetkisini yeterli görmezken 2’si mevzuatın yeterli olmasına rağmen uygulamada kısıtlar olduğunu düşünmektedir. 3 katılımcı ise mevzuatın verdiği yetkiyi yeterli görmektedir.

G 6 ve G 2, mevzuatın Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne “esaslı onarım” denetleme yetkisi vermediğini ve bunun büyük eksiklik olduğunu belirtmiştir. G 6 “*Örneğin belediyeler ve özel idareler esaslı onarım denetleme yetkisine sahipken Vakıflar Genel Müdürlüğü sadece basit onarım denetleme yetkisine sahiptir. Koruma Kurulları ve yerel yönetimlerin vesayeti altında bir yetki kullanımı mevcuttur*” diyerek Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün vesayet altında denetim yaptığını düşünmektedir. G 7 ve G 10, Koruma Kurullarının üst onay makamı olarak çalıştığını belirterek, yetkinin Koruma Kurullarında olduğunu belirtmiştir. G 9 ise diğer katılımcılardan farklı olarak İdarenin, kendi mevzuatında, kontrollük teşkilatına sınırları çizilmiş bir yetki vermediğini düşünmektedir.

G 1 ve G 3 mevzuattaki yetkinin yeterli olmasına rağmen uygulamada yerel yönetimlerden ve Koruma Kurullarından kaynaklı olarak fiili kısıtlamalar olduğu ve bu durumun denetim yetkisini sekteye uğrattığını belirtmektedir.

G 8 Koruma Kurullarında temsilci bulundurma hakkımız olduğu, G 5 projelerin Koruma Kurullarınca onaylanması haricinde tüm yetkinin Vakıflar Genel Müdürlüğünde olduğu, G 4 Vakıflar Genel Müdürlüğünün İdare içerisinde “Basit Onarım Komisyonu” kurma yetkisi olduğunu örnek göstererek Vakıflar Genel Müdürlüğünün koruma konusunda gerekli yetkisi olduğunu savunmuşlardır.

Tablo 7.3. Yerel Yönetimlerin esaslı onarımlar için Yapı Ruhsatı düzenleme yetkisinin etkileri

Kategori	Kod	f
Yerel Yönetimlerin Denetleme Yetkisinin Sürece Etkisi (Görüşme Formu, 3. Soru)	İşleri zorlaştırmaktadır	3
	Olumlu bir durumdur	3
	İlgili belediyeye göre farklılık arz etmektedir	2
	Etkisi yoktur	2

Tablo 7.3.’te katılımcıların, yerel yönetimlerin yapı ruhsatı düzenleme ve imalatları denetleme yetkisinin, Vakıflar Genel Müdürlüğünce yapılan restorasyon işlerine olan etkileri konusundaki görüşlerini temsil eden kategori ve kodlar yer almaktadır. Bu görüşler, “Yerel Yönetimlerin Denetleme Yetkisinin Sürece Etkisi” kategorisi altında ele alınmıştır. Bu kategoriye yönelik 4 kod elde edilmiştir. Bunlar: “İşleri Zorlaştırmaktadır (f=3)”, “Olumlu Bir Durumdur (f=3)”, “Belediyeye Göre Farklılık Arz Etmektedir (f=2)”, “Etkisi Yoktur (f=2)” şeklindedir.

Katılımcılardan 3’ü belediyelerin Yapı Ruhsatı düzenleme ve restorasyonu denetleme yetkisinin işleri zorlaştırdığını, 3’ü bu durumun etkisinin olumlu olduğunu,

2'si uygulamaların belediyeye göre farklılık gösterdiğini diğer 2'si ise bu durumun restorasyon süreçlerine etkisi olmadığını savunmuştur.

G 2, G 3 ve G 5 belediyelerin Yapı Ruhsatı düzenleme yetkisinin işleri zorlaştırdığını düşünmektedir: G 3; belediyelerin, harç muafiyetleri konusunda farklı uygulamalarda bulunduklarını, uygulamalara gereksiz müdahalelerde bulunulduğunu belirterek restorasyon işlerini zorlaştırdığını savunmuştur. G 2 ise hayrat vasıflı taşınmazların yapı ruhsatı alınmaksızın restore edildiğini ancak bu durumun fiili durum olduğu, sivil yapılar için yapı ruhsatı alınması gerekiyor olmasının Koruma Kurulları üzerine ikinci bir denetim anlamına geldiğini belirterek restorasyon sürecinin uzadığını savunmuştur.

G 1 ve G 10 yerel yönetimlerde bulunan denetlemelerin sürece etkilerinin iş yapılan yerin belediyesine göre farklılık arz ettiğini belirtmiştir. G 3, ruhsat vermede yetkili idarelerin Vakıflar Kanunu konusundaki bilgi eksikliklerinin süreci uzatırken, vakıf kültür varlıkları stoku çok olan mahallerdeki idarelerde bu sıkıntıların daha az yaşandığını belirtmiştir.

G 6, G 7 ve G 8 restorasyon uygulamalarına Yapı Ruhsatı düzenleme zorunluluğunun olumlu bir durum olduğunu savunmaktadır. G 6, *“Mevzuat gereği mahalli idareler restorasyon çalışmalarını fen ve sağlık yönüyle incelemektedir. Bu durum yapıların güncel gelişmelere göre donatılmasını da beraberinde getirmektedir”* derken G 7, imar mevzuatı açısından yapılan incelemenin faydalı olduğu yorumunda bulunarak belediyelerin Yapı Ruhsatı düzenleme yetkisinin restorasyona etkisinin olumlu olduğunu belirtmiştir.

G 4 ve G 9, belediyelerin Yapı Ruhsatı düzenleme ve restorasyonu denetleme yetkisinin sürece etkisi olmadığını savunmaktadır. G 9, uygulamada, imalatlara belediyece karıştırılmadığını belirterek eski eserlere neden Yapı Ruhsatı düzenlendiğini anlamlandıramadığını belirtmektedir.

Tablo 7.4. Kültür varlıkları özelinde VGM’ye Yapı Ruhsatı düzenleme yetkisi verilmesi

Kategori	Kod	f
VGM’ye Yapı Ruhsatı Düzenleme Yetkisi Verilmesi (GrŖme Formu, 4. Soru)	Verimliliği artırır	6
	İmar uygulamaları bütüncül olmalı	3
	Denetim kurum dıŖından olmalı	1

Tablo 7.4.’te katılımcıların, vakıf kültür varlıkları özelinde, Vakıflar Genel Müdürlüğünün yapı ruhsatı düzenleme yetkisinin olabilirliği konusundaki grŖlerini temsil eden kategori ve kodlar yer almaktadır. Bu grŖler, “VGM’ye Yapı Ruhsatı Düzenleme Yetkisi Verilmesi” kategorisi altında ele alınmıŖtır. Bu kategoriye yönelik 3 kod elde edilmiŖtir. Bunlar: “Verimliliği Artırır (f=6)”, “İmar Uygulamaları Bütüncül Olmalı (f=3)”, “Denetim Kurum DıŖından Olmalı (f=1)” Ŗeklinindedir.

G 2, G 5, G 7 ve G 9 Yapı Ruhsatı düzenleme yetkisinin Vakıflar Genel Müdürlüğünde olmasının verimi artıracadıını belirtmiŖtir. G 2, Vakıflar Genel Müdürlüğünün zellikle İstanbul zelinde Yapı Ruhsatı düzenleyebilecek donanımı ve yetkin personeli olmakla birlikte böylesi bir durumun özellikle yatırım yapılacak taŖınmazların değerini artıracadıını belirtmiŖtir. G 5, Yapı Ruhsatı düzenleme yetkisinin basit onarım gibi Vakıflar Genel Müdürlüğüne verilebileceğini, bunu yapabilecek yetkinlikte personel bulunduğunu ve verimi artıracadıını savunmuŖtur. G7, Vakıflar Genel Müdürlüğü bünyesinde imar mevzuatı açısından inceleme yapabilecek ve diğer ruhsat iŖlemlerini denetleyebilecek bir birim kurularak Yapı Ruhsatı düzenleme yetkisinin Vakıflar Genel Müdürlüğüne verilebileceğini ve bu durumun verimi artıracadıını belirtmiŖtir. G 3 ve G 4 Yapı Ruhsatı düzenleme yetkisinin Vakıflar Genel Müdürlüğünde olmasının verimliliği artıracadıını savunurken aynı zamanda iŖ yükünü artıracadıını da dŖnmektedir.

G 1, G 6 ve G 10 imar uygulamalarının bütüncül olması gerektiğini belirterek tek idare denetimi ngrmŖlerdir. G 1, Yapı Ruhsatı düzenleme yetkisinin Vakıflar

Genel Müdürlüğü'ne verilmesinin süreci hızlandıracağını aşikâr olduğunu belirtmiş ancak Yapı Ruhsatı konusunun asansör, sığınak, otopark, yangın ve benzeri birçok alt mevzuatı da ilgilendirdiği için uygulamada birlik açısından tek idareden yürütülmesinin daha uygun olacağını savunmuştur. G 6, Yapı Ruhsatı düzenleme yetkisinin belediyelerde olmasının kent planlamasının bütüncül olması açısından daha uygun olacağını belirtmiştir.

G 8, denetleme mekanizmasının kurum dışından olmasının, kurum içi baskı ve suiistimallerin önüne geçeceğini belirterek yetkinin Vakıflar Genel Müdürlüğünde olmaması gerektiğini savunmuştur.

Tablo 7.5. Proje Müelliflerinin Uygulamayı Denetleme Yetkisinin Sonuçları

Kategori	Kod	f
Proje Müelliflerinin Uygulamayı Denetlemesi (Görüşme Formu, 5. Soru)	Denetim açısından olumludur	4
	Olumsuz etkileri vardır	3
	Sadece resmiyette kalmaktadır	3

Tablo 7.5.'de katılımcıların, proje müelliflerinin restorasyon işlerinde “uygulama sorumlusu” olmaları konusundaki görüşlerini temsil eden kategori ve kodlar yer almaktadır. Bu görüşler, “Proje Müelliflerinin Uygulamayı Denetlemesi” kategorisi altında ele alınmıştır. Bu kategoriye yönelik 3 kod elde edilmiştir. Bunlar: “İşleyiş Açısından Olumludur (f=4)”, “Olumsuz Etkileri Vardır (f=3)”, “Sadece Resmiyette Kalmaktadır (f=3)” şeklindedir.

G 1, G 3, G 4 ve G 8 proje müelliflerinin uygulama denetçisi olmasının olumlu etkileri olduğunu savunmaktadır. G1; eski eser işlerin yeni yapılardan farklı olarak daha az standardize olmasından dolayı projesini bilen kişinin uygulamayı daha iyi yöneteceğini belirtmektedir. G 8; bu uygulamayla, denetimin ve otokontrolün arttığını belirterek olumlu görüş bildirmiştir.

G 2, G 6 ve G 10 yapım işlerinde güncel tavrın, müelliflik ve uygulamacılık erklerinin birbirinden ayrılması yönünde olduğunu belirterek müellifin uygulama

denetçiliğinin eskiden kalma bir uygulama olduğunu ve bu durumun özellikle yatırım işlerine olumsuz etkisi olduğunu belirtmiştir. G 6, sürecin verimliliğinin proje müellifinin yeterliliği doğrultusunda etkilendiğini belirterek özellikle Vakıflar Genel Müdürlüğü üzerinde gereksiz bir vesayet oluşturmakla birlikte süreci olumsuz etkilediğini savunmuştur.

G 5, G 7 ve G 9 bu durumun sembolik olduğunu belirterek sürece etkisi olmadığını savunmuştur. G 5, proje müelliflerinden telif haklarının alındığı için uygulamaya etkisi olmadığını belirtmiştir. G 7, proje müellifinin uygulama sorumlusu olmasını yerinde görmekle birlikte uygulamada müelliflerin yeterli denetimi yapmadığını ve sembolik bir uygulama olduğunu belirtmektedir. G 9, uygulamadan proje müellifinin sorumlu olmasının uygulamaya yansımaları olmadığını, denetim hizmetlerinin şantiye şefi üzerinden yürüdüğü ancak proje revizyonlarında müellife başvurulduğunu belirtmiştir.

Tablo 7.6. ROKK yapılacak ihalelere katılımın artırılması

Kategori	Kod	f
ROKK İhalelerine Katılım (Görüşme Formu, 6. Soru)	Dijital platformlarda ilan verilmesi	6
	Değerleme raporlarının rasyonelliği	2
	Mahallen tanıtım	2

Tablo 7.6.'da katılımcıların, Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama ihalelerine katılımın artırılması ile ilgili yapılacaklar konusundaki görüşlerini temsil eden kategori ve kodlar yer almaktadır. Bu görüşler, “ROKK İhalelerine Katılım” kategorisi altında ele alınmıştır. Bu kategoriye yönelik 3 kod elde edilmiştir. Bunlar: “Dijital Platformlarda İlan Verilmesi (f=6)”, “Değerleme Raporlarının Rasyonelliği (f=2)”, “Mahallen Tanıtım (f=2)” şeklindedir.

Katılımcıların tamamı Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama ihalelerinin tanıtımının yetersiz olduğunu düşünmektedir. Katılımı artırmak için 6

katılımcı dijital platformlara ilan verilmesi gerektiğini düşünürken, 2 katılımcı ihaleye esas değerlendirme raporlarının rasyonel olmasının katılımı artıracaklarını belirtmiştir. 2 katılımcı ise mahallen tanıtım yapılmasının olumlu katkısı olacağı değerlendirmesini yapmıştır.

G 3, G 5, G 6, G 8, G 9 ve G 10 Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama ihalelerinin dijital platformlarda tanıtımı yapılarak katılımın artırılabilirliğini düşünmektedir. G 6, ihale ilanlarının dijital platformlarda yayınlanmasıyla katılımın artırılabilirliğini, G 8 ise internette bulunan satış/kiralama sitelerine üye olunarak yapılacak tanıtımla katılımın artırılabilirliğini düşünmektedir.

G 1 ve G 4 ihalelere esas olan değerlendirme raporlarının rasyonelliğinin ihaleye katılımı artıracaklarını düşünmektedir.

G 2 ve G 7 ihale edilecek taşınmazın yakınındaki kişilerin dahi ihaleden haberleri olmadığını belirterek dijital platformlara ilaveten mahallen de tanıtım yapılması gerektiğini düşünmektedir.

Tablo 7.7. ROKK yöntemi ile talep görmeyen taşınmazlarla ilgili yapılabilecekler

Kategori	Kod	f
Talep Görmeyen Taşınmazlarla İlgili Yapılabilirler (Görüşme Formu, 7. Soru)	Kira garantisi/kira azaltılması	5
	İdare imkanlarıyla ihya	2
	Kamu kurumlarına tahsis	2
	Projelerin önceden hazırlanması	1

Tablo 7.7.'de katılımcıların, Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama ihalelerinde talep görmeyen taşınmazlarla ilgili yapılacaklar konusundaki görüşlerini temsil eden kategori ve kodlar yer almaktadır. Bu görüşler, “Talep Görmeyen Taşınmazlarla İlgili Yapılabilirler” kategorisi altında ele alınmıştır. Bu kategoriye yönelik 4 kod elde edilmiştir. Bunlar: “Kira Garantisi/Kira Azaltılması (f=5)”, “İdare İmkanlarıyla İhya (f=2)”, “Kamu Kurumlarına Tahsis (f=2)”, “Projelerin Önceden Hazırlanması (f=1)” şeklindedir.

G 1, G 2, G 3, G 5 ve G 9; Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama ihalelerinde talep olmayan taşınmazlar için kira garantisi verilmesi ve/veya kiralardan azaltılması gerektiğini belirtmişlerdir. G 1, Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama ile ihale edilen taşınmazların taliplisi olmamasının taşınmazları metruk halde bıraktığını belirterek bu durumun engellenmesi için restorasyon sürecinde kira alınmaması, işletme süresinin uzatılması, işletme teminatlarının azaltılması gibi önlemler alınabileceğini belirtmiştir. G 2, ihale edilemeyen taşınmazların harap olma riskiyle karşı karşıya olduğunu belirterek bu tür taşınmazlara kira garantisi verilebileceğini düşünmektedir.

G 6 ve G 8, Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama ihalelerinde talep olmayan taşınmazların İdarenin kendi bütçesinden ihya edilebileceğini belirtmişlerdir.

G 4 ve G 10, bu durumdaki taşınmazların işlerine yarayacak kamu kurumlarının tespit edilerek bu kurumlara tahsis edilmesini bir çözüm olarak görmektedir. G 10; *“Diğer kamu kurumlarının da kültür varlıklarını korumak gibi bir misyonu olduğu da düşünüldüğünde, taşınmazın kullanımının işine yarayacağı kamu kurumları tespit edilerek tahsis yolu ile restorasyonlarının yapılması yoluna gidilebilir.”* diyerek kamu kurumlarının sürece dahil edilmesi gerektiğini savunmuştur.

G 7; *“Talep görmeyen veya talep görmeyeceği düşünülen taşınmazlarla ilgili herhangi farklı bir uygulama bulunmamaktadır. Katılımcı çekebilmek için tanıtıcı uygulamalar yapılabilir veya yatırımcı açısından daha cazip hale gelmesini sağlayabilmek için kiralama yönteminde düzenlemeler yapılabilir projelerin önceden hazırlanması, işletme kirasında düzenleme vs. gibi.”* diyerek diğer katılımcılardan farklı olarak hazır projelerle ihaleye çıkılmasının talep oluşturacağını savunmuştur.

Tablo 7.8. ROKK yapılacak taşınmazların ihale öncesi projeleri hazırlanmasının etkileri

Kategori	Kod	f
Hazır Projelerle İhaleye Çıkılması (Görüşme Formu, 8. Soru)	Yatırım değeri artar	7
	Yatırım değeri düşer	3

Tablo 7.8.'de katılımcıların, Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama yöntemi ile ihya edilmesi planlanan taşınmazların ihale öncesinde projelerinin hazırlanması konusundaki görüşlerini temsil eden kategori ve kodlar yer almaktadır. Bu görüşler, “Hazır Projelerle İhaleye Çıkılması” kategorisi altında ele alınmıştır. Bu kategoriye yönelik 2 kod elde edilmiştir. Bunlar: “Yatırım Değeri Artar (f=7)”, “Yatırım Değeri Düşer (f=3)” şeklindedir.

Katılımcıların 7’si Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama yöntemiyle değerlendirilecek taşınmazların ihale öncesinde projeleri olması gerektiğini düşünürken 3 ü bu durumun katılımı azaltarak yatırım değerini düşüneceğini savunmuştur.

G 2, G 4, G 5, G 6, G 7, G 9 ve G 10 hazır projelerle ihaleye çıkılmasının ihalelere katılımı artıracakı düşüncesindedir. G 2, “*Her eski eserin muhakkak bir projesi olması gerekir diye düşünüyorum. Eserlerin harap olma riski yüksek olduğundan aslına uygun hallerinin en azından projelendirilmesi gerekir. Yatırımcı için taşınmazın fonksiyonu önemli olmakla birlikte koruma kurulundan onaylı bir projenin elde olması da önemlidir.*” yorumuyla eski eserlerin projelerinin olması gerektiğini olumlu etki yapacağını savunmuştur. G 7, “*Proje hazırlanması ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunda onaylatılması süreci yükleniciler açısından zor bir süreçtir bu nedenle mevcut durumu ve konumu nedeniyle cazip görülmeyen taşınmazlarda ihale katılımını olumsuz yönde etkileyen bir unsurdur. Yeterli seviyede talep görmeyen taşınmazlarda ihale öncesi projelerin hazır olması yerinde bir uygulama olabilir ve yatırımın cazibesini olumlu yönde etkiler.*” diyerek projelerin

ihale öncesi hazır olmasının yatırımın cazibesini artıracakını savunmaktadır. G 10, *“Rölöve-Restitüsyon projeleri duruma, kişiye, kuruma göre değişmeyeceğinden bu projeler ihale öncesinde hazır olmalı ancak ekspertiz değerlemesine veri olması açısından öneri Restorasyon Projesi adı altında bir proje onaylatılıp ihale sonrası duruma göre Koruma Kurulundan revize restorasyon projesi onaylatılabilmelidir.”* diyerek diğer katılımcılardan farklı olarak en azından rölöve ve restitüsyon projelerinin hazır olması gerektiğini belirterek olumlu görüş bildirmiştir.

G 1, G 3 ve G 8 ihale öncesi elde onaylı proje olması durumunda, taşınmaz fonksiyon verilmiş olduğundan katılımcı sayısının azalacağı ve yatırım değerinin düşeceği görüşündedir. G 1, *“Olumsuz durum, hazırlanan projenin yatırımcının yatırım projeksiyonuna uymaması konusudur. Uygulamacı her zaman bu projeleri kullanamayabiliyor. Yeniden proje hazırlanması süreçleri yaşanabiliyor. Bazen onaylı projelerin tadilatlarını koruma kurullarında onaylatmak mevcut onaylı restorasyon projesi nedeni ile zorlaşabiliyor. Bu durum yatırımın cazibesini azaltarak katılımı düşürebilir.”* diyerek projelerin hazır olmasının olumsuz etkisinden bahsetmiştir. G 3, *“İhale öncesinde projenin hazırlanması, ihaleye katılımı azalttığı gibi sonrasında uygulama sırasında sıkıntılara yol açmaktadır. Koruma Kurulundan onaylanan projelerde ruhsat aşaması sonrasında değişiklik kolaylıkla yapılamamakta, ilgili İdarelerin (belediye, koruma kurulu, oda vb.) onayı süreci uzatmaktadır. İhaleyi alan yüklenici firmanın; taşınmazı uzun süre (25-30 yıl) kendisinin işleteceği de düşünülürse; kendi kullanacağı fonksiyonuna uygun olarak kendi kullanacağı malzeme ve uygulama yöntemine göre projesini hazırlamakta, ayrıca belediye ve koruma kurulundaki iş ve işlemlerin takiplerini de kendisi üstlenmektedir.”* tespitlerini yaparak projeleri hazırlanmış taşınmazlarla ihaleye çıkılmasının ihaleye katılımı azalttığı ve sorunlara sebep olduğunu belirtmiştir.

Tablo 7.9. ROKK ile özel mülkiyetteki taşınmazların ihya edilebilirliği

Kategori	Kod	f
ROKK Yönteminin Özel Mülkiyetlere Uygulanabilirliği (Görüşme Formu, 9. Soru)	Yasal düzenlemeyle uygulanabilir	8
	Netice alınamaz	2

Tablo 7.9.'da katılımcıların, kültür varlıkları konusunda amir kurum olan KTB'nin özel mülkiyete konu kültür varlıklarının Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama yöntemi ile ihya edilebilirliği konusundaki görüşlerini temsil eden kategori ve kodlar yer almaktadır. Bu görüşler, "ROKK Yönteminin Özel Mülkiyetlere Uygulanabilirliği" kategorisi altında ele alınmıştır. Bu kategoriye yönelik 2 kod elde edilmiştir. Bunlar: "Yasal Düzenlemeyle Uygulanabilir (f=8)", "Netice Alınamaz (f=2)" şeklindedir.

Katılımcılardan 8'i Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama yönteminin Kültür Bakanlığı uhdesinde mevzuatın geliştirilmesiyle birlikte uygulanabilir olduğunu belirtirken 2 'si ise bu girişimden netice alınamayacağını savunmuştur.

G 1, G 2, G 4, G 5, G 6, G 7, G 9 ve G 10 öncesinde bazı düzenlemeler yapılması kaydıyla Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama yönteminin Kültür Bakanlığı uhdesinde uygulanabilir olduğunu savunmuştur. G 1, bu hususun uygulanabilirliğinin önemli mevzuat değişikliklerine bağlı olduğunu değerlendirmektedir. G 2, "*Eski eserlerin şehrin merkezi ve değerli yerlerinde olması, yatırım değerlerinin yüksek olması ve çoğunun fazla sayıda varise sahip olmasından dolayı yıkılmaya terkedildiği bir gerçektir. Bu durumda Kültür Bakanlığı kanunun kendisine yüklediği vazifeyi yerine getirmek için yasal düzenleme yaparak özel mülkiyette olan eserleri yaşatmak adına bu tür bir sistem geliştirebilir.*" yorumunda bulunarak Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama yönteminin Kültür Bakanlığı bünyesinde uygulanabilir olduğu değerlendirmesini yapmıştır. G 7, "*Eski eserlerin âtil durumda kalmaması, değerlendirilmesi ve toplumda eski eser bilinci oluşması açısından taşınmaz sahiplerini de koruyacak şekilde gerekli düzenlemelerin yapılarak*

kamu kurumlarına ait olmayan eski eserlerin Kültür Bakanlığı organizasyonunda Restorasyon Karşılığı Kiralama yöntemi ile değerlendirilmesi uygulanabilir.” diyerek gerekli yasal düzenlemelerle yöntemin uygulanabileceğini belirtmiştir. G 5, Kültür Bakanlığının restorasyon hibelerinin buna benzer bir durum olduğunu belirterek yöntemin özel m lkiyetlerde uygulanabileceğini belirtmiştir. G 9, Kültür Bakanlığı uhdesinde yöntemin uygulanabilir olduğunu belirterek yerel yönetimler tarafından da uygulanabilir bir yöntem olduğu düşüncesindedir.

G 3 ve G 8  zel şahıslarla Kültür Bakanlığı arasında bu tür bir ilişkinin uygulanabilir olmayacağını değerlendirmektedir. G 3, *“Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama yöntemi; her ne kadar Kültür Bakanlığı organizasyonunda yürütülebileceği söylense de bence özel mülkiyet için uygun bir yöntem değildir. 25-30 yıl gibi çok uzun bir süreç içerisinde kiracılık-ev sahibi ilişkisinde maddi, manevi, hukuki sıkıntılar zuhur edebilecektir. Kamu kurumlarında görev yapan hem İdareciler hem personeller değişse de yapılan iş ve işlemlerin mevzuata, yasalara, yönetmeliklere uygun olarak devam etmesi yani b k  olması esas olduğu için bence özel şahıslar arasında bu yöntemin uygulanması olumsuz sonuçlara yol açabilecektir.”* yorumuyla yöntemin uygulanabilir olmadığını savunmuştur.

Görüşme formunda yer alan 10. soruya bulgu niteliği taşıyacak cevap alınamamış, herhangi bir kod elde edilememiştir.

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

Avrupa’da, Rönesans sonrası dönemde Orta Çağ yapılarının hedef haline getirilmesine tepki olarak korumacılık anlayışı ortaya çıkmış ve her ulus kendi ölçeğinde koruma konusunda tedbirler almaya başlamıştır. 19’uncu yüzyıla gelene kadar, otoritelerin simgesi haline gelmiş yapılar, dini yapılar ve kendisine önem atfedilen yapılar hem kullanılmak hem de yaşatılmak için geleneksel dürtülerle korunmuş 1800’lü yılların başından itibaren ise koruma konusu, kavramsallaşmaya ve yasalaşmaya başlamıştır. Kendi medeniyetimiz ve öncesinde birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ülkemiz, ev sahipliğini yaptığı tüm medeniyetlerin kültürel bakiyesi olan kültür varlıkları ile doludur. Ülkemizde, Tanzimat’tan önceki dönemlerde, kültür varlıklarının korunması ve yaşatılması; dini referanslar, geleneklere bağlılık, yapıların kullanım değerlerinin devamının sağlanması gerekçeleri bakımından Avrupa’yla benzeşirken, vakıf kurumunun eser yapma ve sonsuza dek yaşatma ideali, koruma konusunda ilave bir katkı sağlamıştır.

Türkiye’de kültür varlıklarının büyük çoğunluğunun, vakıflar eliyle oluşturulduğu ve bugünlere kadar ayakta kalabilmelerinde vakıf malı olmalarının etkisinin büyük olduğu görülmektedir. Günümüzde sosyal devlet anlayışının gereği olarak devlet eliyle veya desteğiyle yürütülen birçok hizmet, geçmiş dönemlerde vakıf müesseselerinin iradi olarak yüklendiği misyonlarla ifa edilmiştir. Vakıflar, bu misyonları ifa edebilmek için çeşitli taşınmaz eserler meydana getirmiş ve bu eserleri belli işlere özgüleyerek sürekli bu amaç için kullanmışlardır. Vakıf hukukunun en önemli unsuru olan “*belli bir malın, kamu yararına sonsuza kadar tahsisi*” amacı, vakfedilen eserlerin de sürekli yaşatılması gayesini beraberinde getirmiştir. Bu sebeple, vakıf daha kurulurken onarım ve bakım hükümleri vakfiyelerde yer almış ve gelirlerin bir kısmı bu alana aktarılmıştır.

Her vakfın müstakil olarak sürdürdüğü korumacılık faaliyetleri, 1826 yılında kurulan Evkaf-ı Hümayun Nezareti tarafından da kurumsal anlamda benimsenmiş, Nezaretin mevzuatına vakıf taşınmazlarının bakım ve onarımı ile ilgili hükümler konularak eski eserlerin muhafazasını teminat altına alacak faaliyetlerde bulunulmuştur. 1832 yılında Nezarete bulunan üç müdürlükten birisi olan Ruznamecilik’in görevleri arasında hayrat taşınmazların tamiri sayılırken 1847 yılına gelindiğinde sadece yapım ve onarım hizmetlerini yürütmek için Bina Eminliği

Müdürlüğü kurulmuştur. 1909 yılında kurulan İnşaat ve Tamirat Müdürlüğü ise İmparatorluğun yıkılmasına kadar birçok önemli eserin onarımını yapmıştır.

Osmanlı'nın reform döneminin ilk kurumlarından biri Evkaf-ı Hümayun Nezareti olduğu gibi Büyük Millet Meclisinin teşekkülü sonrası kurulan ilk kurumlardan biri de Şer-iye ve Evkaf Vekaleti olmuştur. Kurum, 1924 yılına gelindiğinde Vakıflar Genel Müdürlüğü olarak son halini almıştır. Çalışmada da belirtildiği gibi, Cumhuriyetin ilk döneminde vakıf malı olan birçok kültür varlığı çeşitli kanunlarla başka kurumlara devrolunmuştur. Bu durumun, vakıf kültür varlıklarının harap ve yok olmasına sebebiyet verdiği gerekçesiyle 1957 yılında *“Aslında Vakıf Olan Tarihî ve Mimari Kıymeti Haiz Eski Eserlerin Vakıflar Umum Müdürlüğüne Devrine Dair Kanun”* çıkarılarak hiç olmazsa vakıf yoluyla meydana gelmiş eserlerin Vakıflar Genel Müdürlüğü eli ile muhafazası amaçlanmıştır. 7044 Sayılı Kanun hem kültür varlıklarının korunması hem de Vakıflar Genel Müdürlüğünün gücünü artırması yönünde milat sayılabilecek önemli bir gelişme olmuştur.

2008 yılına gelindiğinde yeni Vakıflar Kanunu hazırlanarak dağınık olan mevzuat tek bir çatıda toplanmaya çalışılmıştır. 20 Şubat 2008 tarihinde kabul edilen Vakıflar Kanunu, vakıf kültür varlıklarının korunması için önemli maddeler muhteva etmekle birlikte 1858 tarihinde yayınlanan Arazi Kanunnamesinde ayrı bir statüyle tanımlanan vakıf taşınmazları tekraren nispeten özerk bir statüye kavuşturulmuştur. Vakıf hukukuna uygun olma gayretiyle yapılan bu kanun; vakıf kültür varlıklarının korunması hususunda ilgili tüm kamu kurumlarına ve bu eserleri kullanan tüm vatandaşlara vakıf eserlerinin korunması konusunda vazife yüklemesi yönüyle ayrıca anlamlıdır.

2023 yılı itibari ile Türkiye'deki taşınmaz kültür varlıkları sayısı 122.144'tür. Bu taşınmazların 21 binden fazlası vakıf kökenli taşınmazlar olmakla birlikte bunların yaklaşık 12 bin adedi Vakıflar Genel Müdürlüğü ile idare ve temsil ettiği mazbut vakıfların mülkiyetindedir. Vakıflar Kanunu'nda yer bulan, kamulaştırma, satın alma ve kökeni vakıf olan taşınmazların vakfına iadesi gibi yetki ve sorumluluklarla birlikte bu sayı sürekli artmaktadır. Hal böyle olunca, kültür varlıklarının korunması ve taşınmazların harap olmasına müsaade edilmemesi için Vakıflar Genel Müdürlüğünün

mevcut koruma yöntemlerini geliştirmesi gerektiği gibi yeni koruma modelleri de oluşturmaları gerekmektedir.

Kamu kurumlarınca tesis edilen iş ve işlemlerin “yasal olma” önkoşulu vardır. Bir diğer ifadeyle kamu kurumlarınca tesis edilecek işlemlerin mevzuatta karşılığı olmalı ve nasıl yapılacağı da yine mevzuatla tanımlanmış olmalıdır. Bu itibarla, gerçekleştirilmeye çalışılan işten maksimum verim alınabilmesi için mevzuatın etkin bir şekilde düzenlenmesi olmazsa olmazdır. Çalışmada, tespit edilen bulgularla birlikte, vakıf kültür varlıklarının korunması için Vakıflar Genel Müdürlüğünce uygulanan bir metot olan Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama Yönteminin verimini düşüren etkenler olduğu tespit edilmiş ve bu yöntemle yapılan yatırımlardan daha fazla verim alınabilmesi için aşağıdaki tespit ve öneriler sıralanmıştır.

Öneriler:

- Vakıf kültür varlıkları, koruma mevzuatında tanımlanmalı ve bu varlıkların doğasına uygun özerk uygulamalar tesis edilmelidir.

Vakıf taşınmazlarının kendine özgü bir doğası vardır. Bu durum, Tanzimat döneminde çıkarılan ilk milli kanunlarımızdan olan 1858 tarihli Arazi Kanunnamesinde de kabul görmüş ve Kanunnamede “*vakıf toprakları*” ayrıca tanımlanmış ve istisna kabul edilmiştir. Güncel mevzuatımızda da bazı kanunlarda vakıflara ait olan eski eserler istisna sayılmakla birlikte vakıf kültür varlıklarının korunması konusunda çeşitli imtiyazlar bulunmaktadır. 2023 yılı itibarı ile Türkiye’deki taşınmaz kültür varlıklarının yaklaşık %10’u Vakıflar Genel Müdürlüğünün ve temsil ettiği mazbut vakıfların mülkiyetindedir. Bu yüzdelik dilim içerisinde anıtsal niteliğe sahip olan eserler özelinde ise bu oran bir hayli artmaktadır. Bu duruma rağmen, “*vakıf kültür varlığı*” kavramı 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda ayrıca tanımlanmamış, bu tanım sadece 5737 Sayılı Vakıflar Kanunu ve Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan bazı yönetmeliklerde kullanılmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğünün vakıf eserlerini koruma konusunda yeterli kurumsal yapıya ve personel yapısına sahip olduğu da düşünüldüğünde, vakıf kültür varlıkları, ilgili mevzuatta ayrı bir statüde tanımlanmalı ve bu taşınmazlarla ilgili istisna hükümleri artırılarak Vakıflar Genel Müdürlüğünün koruma konusundaki hareket kabiliyeti artırılmalıdır.

- Vakıflar Genel Müdürlüğünün “*Esaslı Onarım*” denetleme yetkisi mevzuatta açıkça tanımlanmalıdır.

“Esaslı onarım: Tadilat ve tamirat dışında kalan ve bilimsel esaslara göre hazırlanmış rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerine dayalı uygulamalar”

(Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Yapı Esasları ve Denetimine Dair Yönetmelik, Md.4) (URL-43)

Kültür Varlığı vasıflı taşınmazlarda restorasyon uygulamalarının nasıl yapılacağı ve denetleneceği; 11 Haziran 2005 Tarihli ve 25842 Sayılı Resmî Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren “*Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Yapı Esasları ve Denetimine Dair Yönetmelik*” ile belirlenmiştir. Mezkûr yönetmeliğe göre esaslı onarım uygulamalarının denetiminin nasıl yapılacağı *Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik*’e göre yapılır.

KUDEB Yönetmeliği incelendiğinde; Vakıflar Genel Müdürlüğünün sadece “*tamir ve tadilat*” denetimi yapabileceği, esaslı onarım denetimlerinin ise İl Özel İdareleri, Büyükşehir Belediyeleri ve Bakanlıkça izin verilmiş belediyelerde kurulmuş Koruma Uygulama ve Denetim Bürolarınca yapılabileceği anlaşılmaktadır.

Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama ile restorasyonu yapılacak taşınmazların tamamına yakının esaslı onarımla ihya edilmesi gerektiği düşünüldüğünde, yapılacak denetimin 680 Sayılı Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararı’nda tanımlandığı gibi mimari proje müellifine verilmesi, restorasyona kurum dışından müdahale yetkisi anlamına gelmekle birlikte iş ve işleyişe olumsuz etki yaratmaktadır. Ülkemizin en önemli kültür varlıklarının sahibi olan ve korumacılık olgusunun öncü kuruluşu olan Vakıflar Genel Müdürlüğünün kültür varlıklarının esaslı onarımını denetleme yetkisinin mevzuatta olmaması büyük bir eksikliktir. Bu eksikliğin *Koruma Uygulama ve Denetim Büroları Yönetmeliği*’nde yapılacak değişikliklerle giderilmesi mümkündür.

- Vakıflar Genel Müdürlüğü, vakıf kültür varlıkları için “Yapı Ruhsatı” ve “Yapı Kullanma İzin Belgesi” benzeri izinler düzenleyebilmelidir.

Çalışmanın muhtelif kısımlarında da belirtildiği gibi, Tanzimat’tan bu yana kültür varlıklarının korunması konusunda oluşturulmuş kurumlar ile yerel yönetimler arasında sürekli olarak çelişen beklentilerden kaynaklı tavır farklılıkları olmuştur. Bu durum eski eserleri korumayla vazifelendirilmiş kurumların korumacılık konusundaki faaliyetlerinde radikal olmaları sonucunu doğurmuştur. Bu sonuç, özellikle kamu kurumları haricinde özel kişilerin maliki olduğu yapıların projelendirme ve restorasyonlarının yapımında aksamalara yol açmış hatta sürecin zorluğundan dolayı kültür varlıkları harap olduğu gibi birçok izinsiz imalatlarla da asıl halleri bozulmuştur. Bu durumun önlenmesi ve kültür varlıklarının basit ve esaslı onarımlarının kolay hale getirilebilmesi için “*Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik*” 11 Haziran 2005 tarihli ve 25842 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bahse konu yönetmelikle birlikte il özel idareleri, belediyeler ve Vakıflar Genel Müdürlüğüne muhtelif yetkiler verilmiştir. Belediyelere esaslı onarım izni ve yapı kullanma izin belgesi düzenleme yetkisi verilirken Vakıflar Genel Müdürlüğüne ise sadece “*tamir ve tadilat*” izni verme ve denetleme yetkisi verilmiştir.

Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama yöntemi ile her ne kadar vakıf kültür varlıklarının ihya edilmesi ve yaşatılması amaçlanmış olsa da neticede yapılan iş özellikle yüklenicisi için bir yatırım işidir. İnşaat yatırımlarında, yatırımcının en büyük beklentisi, imalatların aksama yaşanmaksızın süresinde ve hatta süresinden önce tamamlanarak gelire dönüşmesidir. Yatırımcıların, Vakıflar Genel Müdürlüğünden iş aldıktan sonra yerel yönetimlerden de zorlu bir onay sürecinden geçirilecek olması, yatırımın cazibesini eksiltmekte ve kimi zaman yatırımın akamete uğramasıyla sonuçlanmaktadır.

Vakıflar Genel Müdürlüğünün yaklaşık iki yüz yıldır kurumsal olarak kültür varlıklarının onarımını yaptığı ve halihazırda Yapı Ruhsatı ve Yapı Kullanım İzin Belgesi düzenleyebilecek teşkilat ve personel yapılanmasına sahip olduğu hususları birlikte değerlendirildiğinde; 3194 Sayılı İmar Kanunu’nun 21, 26 ve 30’uncu maddelerine eklenecek istisna hükümleri, 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını

Koruma Kanunu'nun 18'inci maddesinde ve Koruma Uygulama ve Denetim Büroları Yönetmeliğinin 7 ve 15'inci maddelerinde yapılacak değişikliklerle Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne vakıf kültür varlıkları özelinde Yapı Ruhsatı ve Yapı Kullanma İzin Belgesi düzenleme yetkisi verilmesi Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama yöntemini oldukça cazip hale getirecek ve ihalelere katılımı artıracaktır.

- 660 ve 680 Sayılı Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararlarıyla Proje Müellifine verilen denetleme yetkisi vakıf kültür varlıkları için kaldırılmalıdır.

Ülkemizde eski eserlerin korunması ve restorasyonu ile ilgili işlerde uygulanacak ilkeleri belirleme görevi Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu uhdesindedir.

“Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun görev ve yetkileri şunlardır;

a) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve restorasyonu ile ilgili işlerde uygulanacak ilkeleri belirlemek,

b) Koruma bölge kurulları arasında gerekli koordinasyonu sağlamak,

c) Uygulamada doğan genel sorunları değerlendirerek görüş vermek suretiyle, Bakanlığa yardımcı olmak.

d) (Ek: 8/8/2011-KHK-648/45 md.) Bakanlıklarca Koruma Yüksek Kurulunda görüşülmesi talebiyle gönderilen ve gündeme alınan konularda karar vermek” (KTVKK, Md.51)

Koruma Yüksek Kurulu bu yetkisini kullanırken ‘ilke kararları’ alabilirler ve Resmi Gazete’de yayınlanan bu ilke kararlarına tüm kamu kuruluşları ve özel/tüzel kişiler uymak zorundadır.

“Kamu kurum ve kuruluşları ve belediyeler ile gerçek ve tüzel kişiler, Koruma Yüksek Kurulu ve koruma bölge kurullarının

kararlarına uymak zorundadır. Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları Resmî Gazetede yayımlanır” (KTVKK, Md.61)

Koruma Yüksek Kurulunun 05.11.1999 tarihli ve “*Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması, Bakım ve Onarımları*” konulu 660 Sayılı İlke Kararı ile kültür varlığı olan taşınmazlarda uygulama ve uygulamanın nasıl ve kimler tarafından denetleneceği de ilke kararı haline getirilmiştir. Mezkur ilke kararında, 22.03.2001 tarihli 680 Sayılı İlke Kararı ile “*Uygulamanın Denetlenmesi*” kısmında değişiklik yapılmış ve yapılacak restorasyonun projesinin müellifi olan mimara denetçi olma mecburiyeti getirilmiş ancak müellif mimara, bu yetkisini yine aynı vasıfta bir mimara devredilebilme hakkı da tanınmıştır (URL-45).

Ülkemizde 17.08.1999 tarihinde yaşanan depremde sonra yapım işleri ile ilgili yeni bir yaklaşım geliştirilmiş ve bu yaklaşımın uygulamaya konulması için 13.07.2001 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanan 4708 Sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ile projelendirme, uygulama ve uygulamayı denetleme yetkileri birbirinden ayrılmış ve kendi içerisinde bir kontrol mekanizması kurulmuştur. Her ne kadar bahse konu kanun, kültür varlıklarını istisna olarak kabul etse de kanunla sağlanmaya çalışılan kamu yararı, bazı erklerin birbirinden ayrılması gerektiğini göstermesi açısından anlamlıdır. Bir uygulamanın müellifi tarafından denetlenmesi 4708 Sayılı kanundan önceki dönemlerde teamül olarak uygulansa da bugün geçerliliği kalmamıştır. Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun 660 ve 680 sayılı ilke kararlarının 4708 sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanun’dan önceki tarihle alınmış kararlar olması da Yüksek Kurulun yaklaşımının geleneksel bir yaklaşım olduğunu destekler niteliktedir.

Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama modeli ile kiralanacak taşınmazların bir kısmının önceki zamanlardan kalma projeleri olduğu gibi bir kısmının ise projesi mevcut değildir. Özellikle projeleri önceden yapılmış taşınmazlarda, Koruma Yüksek Kurulunun 660 ve 680 Sayılı İlke Kararları gereği uygulamanın proje müellifinin sorumluluğunda yapılması mecburiyeti işlerde aksamalara yol açmaktadır. Bazı müellifler denetleme yetkisini kabul etmemekte, bazıları yetkisini devretmemekte, bazıları ise yetkisini devretmek için değişik taleplerde bulunmaktadır. Bu durum aynı zamanda proje müellifi mimarı sürecin içerisine dışarıdan dahil ederek Vakıflar Genel Müdürlüğünün hareket kabiliyetini

azaltmaktadır. Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama yöntemi ile yapılacak yatırımları daha cazip kılmak için sürece Vakıflar Genel Müdürlüğünün haricindeki müdahaleleri azaltmanın bir yolu da Vakıflar Genel Müdürlüğünce yapılacak işlerde proje müellifine verilen denetleme yetkisinin kaldırılması ve denetimin bizzat Vakıflar Genel Müdürlüğü teknik personellerince yapılmasının sağlanmasıdır.

- Vakıf kültür varlıklarının Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama ile ihyasında, istekli olmadığı durumlarda kira garantisi verilerek süreç işletilmelidir.

Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama ile korunması planlanan taşınmazlar için yatırıma uygunluk çalışması yapıldığı ve temel yaklaşımın hem taşınmazın onarılması hem de İdareye bir kira geliri getirmesi olduğu, Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama süresinin azami 49 yıl olacağı çalışmanın önceki bölümlerinde izah edilmiştir. Talebin olmadığı ve amortisman ve kar etme süresinin Usul ve Esaslarda tanımlı süreler içerisinde kalmaması halinde başka bir yaklaşım belirlenerek gerektiğinde yükleniciye kira garantisi verilmek sureti ile Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama yatırım yönüyle daha cazip hale getirilebilir.

- Vakıf kültür varlıkları projelendirilerek onarıma hazır hale getirilmelidir.

Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama yöntemine konu olan kültür varlıklarının onarılması, projelerin koruma kurullarınca onaylanması ve yapı ruhsatlarının yerel yönetimlerce düzenlenmesi sonrası yapılabilmektedir. Kültür varlıklarının rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin hazırlanması beklenenden uzun süreler alabildiği veya taşınmazın ihalede öngörölmüş fonksiyonda hazırlatılan projelerin koruma kurullarınca onaylanmama ihtimali yatırımcıyı olumsuz etkileyen faktörlerdendir. Bu olumsuzlukların giderilmesi için vakıf kültür varlıklarının projelerinin imalata geçilecek şekilde hazırlatılmış olması hem İdarenin hem de yatırımcının lehine olacaktır.

- Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama yöntemi ile ihya edilecek taşınmazların ihale tanıtımı artırılmalıdır.

Vakıf kültür varlıklarının neredeyse tamamı yerleşim yerlerinin merkezinde ve değerli yerlerde bulunmaktadır. Bu durum, bahse konu taşınmazların yatırım değerinin de yüksek olmasını beraberinde getirmektedir. Restorasyon veya Onarım Karşılığı

Kiralama yöntemi ile kiralanacak taşınmazların ihale ilanları Usul ve Esaslarda da belirtildiği üzere belirli gazetelerde ve Vakıflar Genel Müdürlüğünün internet sitesinde yayınlanmaktadır. Tanıtımların sadece bu platformlarda yapılması ihalelere katılımcı sayısını olumsuz yönde etkilemektedir. Gazetelerde yayınlanan ilanlar prosedür olmaktan öteye geçmemekte, Vakıflar Genel Müdürlüğünün sitesindeki ilanlar ise geniş bir kitleye ulaşamamaktadır. İstekli sayısının artırılması ve taşınmazların yatırım değerlerinin yükseltilmesi için taşınmazın mahallinde ve dijital platformlarda ihale tanıtımı yapılmalıdır.

- Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama yöntemi Kültür Bakanlığı organizesinde özel mülkiyetteki taşınmazlar için de uygulanabilir

Anayasamızın, 63. maddesi ile kültür varlıklarının korunmasının devlet eliyle teşvik edilmesi, hak sahiplerinin desteklenmesi ve yasal muafiyetler tanınması öngörülmüştür. Bu referansla, başta 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu olmak üzere bazı kanunlara, kültür varlıklarının korunması hususunda, vergi muafiyetleri, maddi yardımlar, teknik destek gibi hükümler konulmuştur.

Kültür varlığı taşınmazlar, şehirlerin merkezi yerlerinde bulunmalarına rağmen, miras yoluyla aktarılmadan kaynaklı olan çoklu sahip yapısı, yapı sahiplerinin mali aczi, onarımların yüksek maliyetleri, projelendirme işlemlerinin zaman alan zorlu süreçler olması gibi faktörler bir araya gelince kullanım değeri azalan taşınmazlar metruk hale gelmekte ve zamanla yıkılıp yok olmaktadır. Şehirlerin merkezlerinde, gözler önünde, kültür varlıklarımızın harap olması kabul edilir bir durum olmamakla birlikte çalışmanın konusu olan ve yapı sahiplerine herhangi bir maddi külfeti olmayan Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama modeli kullanılarak bahse konu taşınmazların tamamına yakınının korunabilmesinin mümkün olduğu değerlendirilmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığının bu konuda amir kurum olması, Koruma Kurullarının Bakanlığın idaresinde olması, eski eserler konusunda teknik personel ve donanım bakımından yeterli imkan ve kabiliyetlere sahip olması ve sair hususlar birlikte değerlendirildiğinde, yapılacak mevzuat düzenlemesiyle Bakanlığın, Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama yöntemini kendi uhdesinde işleterek yapı sahipleri ve yüklenicileri buluşturabileceği değerlendirilmektedir.

Çalışmada, Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama yönteminin daha efektif hale getirilmesi için yasal ve yönetsel kapsamda inceleme yapılmış ve edinilen bulgulara göre öneriler sunulmuştur. Çalışmanın konusu olan Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama yöntemi, Vakıflar Genel Müdürlüğü açısından kültür varlıklarının korunması için geliştirilmiş bir yöntem olsa da taşınmazları kiralayacak kişiler için sadece bir yatırım şeklidir. Konunun yatırım açısından değerlendirilmesi, ihale öncesi hazırlanan değerlendirme raporlarının verimlilik analizleri, ihale şartnameleri ve sözleşmelerin işlevselliği gibi hususlar çalışma kısıtlarımızın dışında kalmış olup müteakip araştırmacıların konuyu bu yönüyle incelemelerinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z. (2004).** Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon. İstanbul: Yapı Yayınları.
- Akar, T. (2010).** Tanzimat Öncesinde Vakıf Kurumu ve Yapıların Korunması. Vakıflar Dergisi, (33), 89-110.
- Akar, T. (2011).** Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Vakıf Kültür Varlıklarının Korunması. Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, (59), 1-36.
- Akçura, N. (1972).** Türkiye ve Eski Eserler. Mimarlık Dergisi, (8), 39-42.
- Akçura, N. (1973).** Yabancı Ülkelerde Eski Eserlerin Korunması. Mimarlık Dergisi (118), 13-17.
- Akgündüz, A. (2013).** Vakıf Müessesesi. İstanbul: OSAV Yayınları.
- Akozan, F. (1977).** Türkiye’de Tarihi Anıtları Koruma Teşkilâtı ve Kanunlar. İstanbul: Devlet Güzel Sanatlar Akademisi.
- Alanyurt, U. (2009).** Türkiye’de Koruma Ve Onarım Üzerine Analiz. Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Masrop E-Dergi, (4), 19-55.
- Alsaç, O. (1984).** Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu Üzerine. Mimarlık Dergisi, (202), 8-11.
- Altınıldız, N. (1997).** Tarihsel Çevreyi Korumanın Türkiye’ye Özgü Koşulları. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Arık, R.O. (1953).** Türk Müzeciliğine Bir Bakış, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Asatekin, N.G. (2004).** Kültür Ve Doğa Varlıklarımız Neyi Niçin Nasıl Korumalıyız, Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Avcı, M. Ö.,** Mazbut Vakıflara Ait Taşınmazları Konu Edinen Kira Sözleşmelerinin Sona Ermesine İlişkin Bazı Tespitler ve Bu Konudaki Güncel Gelişmeler. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 26(1), 238-256.
- Bakırer, Ö. (2006).** Vakfiyelerde Binaların Tamirâtı ile İlgili Şartlar ve Bunlara Uygulanması. Vakıflar Dergisi, (10), 113-126.
- Balcı, A. (2001).** Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem Teknik ve İlkeler. Ankara: Pegama Yayıncılık.

- Baysan, N. (2007).** Tarihsel Çevre Koruma Mevzuatının Değişim Süreci: İzmir Mithatpaşa Caddesi Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Belge, M. (2005).** Son Yasal Düzenlemelerde Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması ve Yerel Yönetimler El Kitabı. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Berkes, N. (2019).** Türkiye’de Çağdaşlaşma. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Çeçener, B., & Danışman, G. (1973).** Kültür Değeri Olan Yapı Korunması ve İngiltere Mevzuatı. Mimarlık Dergisi, (8), 18-23
- Çetintaş, B. (2016).** Kültür Kavramının Kapsamı, Anlam Ve Tanımları. Turkish Studies (Elektronik), 11(18), 227-248.
- Caferoğlu, A. (1942).** Türk Teâmül Hukukuna Göre «İçtimaî Muavenet» Müessesesi. Vakıflar Dergisi, (2), 185-193.
- Çal, H. (1990).** Türkiye’de Cumhuriyet Devri Taşınmaz Eski Eser Tahribatı ve Sebepleri. Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 34(1-2), 353-378.
- Çal, H. (1990).** Türkiye’nin Cumhuriyet Dönemi Eski Eser Politikası. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Çal, H. (1997).** Osmanlı Devletinde Âsâr-ı Atika Nizamnâmeleri. Vakıflar Dergisi, (26), 391-400.
- Çal, H. (2003).** Osmanlı’dan Cumhuriyete Eski Eserler Kanunları. 60. Yılında İlim ve Fikir Adamı Prof. Dr. Kazım Yaşar Koprıman’a Armağan, Ankara: Berikan Yayınevi, 234-270.
- Tosun, Ç.B. (2008).** Eugène Emmanuel Viollet-Le-Duc (1814-1879) ve Etkileri. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Erder, C. (1968).** “Venedik Tüzüğü” Uluslararası Tarihî Anıtları Onarım Kuralları. Vakıflar Dergisi, (7), 111-115.
- Erder, C. (1975).** Tarihi Çevre Bilinci. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları

- Erder, C. (1994).** Kültür Bakanlığı Kültürel Varlıklarımı Koruyor Mu?, Mimarlık Dergisi, (256), 60-61.
- Erder, C. (1999).** Tarihi evre Kaygısı. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları
- Erder, C. (2010).** Kültürel Varlıkların Onarımı ve Korunmasıyla İlgili Uluslararası Araştırma Merkezi. Restorasyon ve Konservasyon alışmaları Dergisi, (4), 44-46.
- Erder, C. (1977).** Venedik Tüzüğü Tarihi Bir Anıt Gibi Korunmalıdır, O.D.T.. Mimarlık Fakültesi Dergisi, 3(1), 167-190.
- Ersen, A. (2014).** Türkiye’de Tarihi evre Koruma ma Tarihi ve Rekonstrüksiyon zerine Düşünceler. Restorasyon Ve Konservasyon alışmaları Dergisi, (12), 3-25.
- Ersen, A. (2015).** E. E. VIOLLET-LE-DUC Stilistik Rekompozisyon “slup Birliği” Anlayışı ve Rekonstrüksiyon Düşüncesinin Kökenleri. Restorasyon Ve Konservasyon alışmaları Dergisi, (14), 3-16.
- Ertem, A. (1999).** Osmanlı’dan Günümüze Vakıflar. Dvân: İlmî Araştırmalar, (6), 111-150.
- Gezder, . (2017).** Eski Vakıflar Ve Taviz Bedeli Sorunu. İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2(3), 1-31.
- Gökalp, Z. (2016).** Hars ve Medeniyet. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Günel, G., & Dişli, G. (2015).** Vakıf Kültür Varlıkları Envanter Sistemi. TMMOB 5. Tarihi Eserlerin Güçlendirilmesi ve Geleceğe Güvenle Devredilmesi Sempozyumu Bildiri Kitabı, 2(1), 171–186.
- Günay, H.M. (2012).** İslam Ansiklopedisi, 42.cilt, 475-479, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kahraman, S. A. (2006).** Evkâf-ı Hmâyn Nezâreti, İstanbul: Kitabevi.
- Su, K. (1965).** Osman Hamdi Bey’e Kadar Türk Müzesi, İstanbul: ICOM Türkiye Milli Komitesi.
- Karaduman, H. (2004).** Halil Ethem ve Eski Eserlerimizin Korunmasına Yönelik Bir Yaklaşım. Vakıflar Dergisi, 28, 291-306.

- Kazıcı, Z. (1985).** İslami ve Sosyal Açıdan Vakıflar. İstanbul: Marifet Yayınları.
- Kejanlı, T., Akın, C. T., & Yılmaz, A. (2007).** Türkiye’de Koruma Yasalarının Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir İnceleme. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 6(19), 179-196.
- Kiper, P. (2004).** Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Tarihsel-Kültürel Değerlerinin Korunması: Türkiye-Bodrum Örneği. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Köprülü, B. (1951).** Tarihte Vakıflar. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 8(3), 479-518.
- Köprülü, F. (2019).** İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Kuban, D. (1975).** Kültürel Gelişmeler ve Tarihi Çevrenin Korunması. Mimarlık Dergisi, (139), 21-23.
- Kunter, H. B. (1938).** Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel Bir Etüd. Vakıflar Dergisi, (1), 103-129
- Madran, E. (1978).** Kültürel Varlıkların Korunması ve Onarılması. Vakıflar Dergisi, (11), 271-291.
- Madran, E. (1985).** Osmanlı Devletinde "Eski Eser" ve "Onarım" Üzerine Gözlemler. Belleten, 49(195), 503-546.
- Madran, E. (1996).** Cumhuriyet’in ilk otuz yılında (1920-1950) koruma alanının örgütlenmesi. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, 16(1-2), 59-97.
- Madran, E. (2002).** Tanzimattan Cumhuriyet’e Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin Tutum ve Düzenlemeler. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliğı.
- Mazlum, D. (2014).** Koruma Kuramının Mimari Rekonstrüksiyona Bakışı. Mimarlık Dergisi, (380), 72-77.
- Meriç, C. (1986).** Kültürden İrfana. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Mumcu, A. (1969).** Eski Eserler Hukuku ve Türkiye, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 26(3), 45-78.

- Mumcu, A. (1971).** Eski Eserler Hukuku ve Türkiye, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 28(1), 41-76.
- Mülayim, S. (2009).** Kronolojik Notlarıyla 19. Yüzyıl Osmanlı Müzeciliği. Osmanlı Araştırmaları, 34(34), 175-201.
- Ogan, A. (1947).** Türk Müzeciliğinin 100. Yıldönümü, İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu İstanbullu Sevenler Grubu Yayınları
- Ortaylı, İ. (1985).** Tanzimat'ta Vilayetlerde Eski Eser Taraması. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, 6. Cilt, İstanbul: İletişim Yayınları, (1599-1600)
- Ortaylı, İ. (2000).** Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri. Ankara: Türk Tarih Kurumu
- Önder, M. (1989).** Atatürk ve Müzeler. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 6(16), 63-74.
- Öztürk, N. (1995).** Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sancakdar, O., & Tepe, İ. (2009).** Alman Hukukunda Kültür Varlığı (Kulturdenkmal) Kavramı ve Başlıca Koruma İlkeleri. DEÜHFD, 11 (Özel Sayı), 1753-1802.
- Sancakdar, O. (2012).** Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Hukuku. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Shaw, W. M. K. (2004).** Osmanlı Müzeciliği, Esin Sogancılar (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları
- Şişman, F. (1985).** Vakıf Eski Eserlerin Bakımı Onarımı Restorasyon ve Korunması. Vakıf Haftası Dergisi, (2), 113-114.
- Tapan, M. (2021).** Koruma Sorunlarımız. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Turan, Ş. (1963).** Osmanlı Teşkilâtında Hassa Mimarları. Tarih Araştırmaları Dergisi, 1(1), 159-200.
- Türk Dil Kurumu (2023).** Türkçe Sözlük. Ankara: TDK Yayınları

Umar, B., & Çilingiroğlu A. (1990). Eski Eserler Hukuku. Ankara: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları.

Yediyıldız, B. (1982). XVIII. Asırda Türk Vakıf Teşkilatı. Tarih Enstitüsü Dergisi (Prof. Dr. Tayyib Gökbilgin Hatıra Sayısı), (12), 171-190.

Yediyıldız, B. (1988). Türk Kültür Sistemi İçinde Vakfın Yeri. Vakıflar Dergisi, (20), 403-408.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2000). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

İNTERNET KAYNAKLARI:

URL-1 <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14527.pdf>, 2 Aralık 2023

URL-2

http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf, 2 Aralık 2023

URL-3 <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/12145.pdf>, 2 Aralık 2023

URL-4 <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2863.pdf>, 2 Aralık 2023

URL-5 <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2863.pdf>, 2 Aralık 2023

URL-6 <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17232.pdf>, 2 Aralık 2023

URL-7 <https://www.unesco.org.tr/Pages/161/177>, 2 Aralık 2023

URL-8 <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263676/somut-olmayan-kulturel-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html>, 2 Aralık 2023

URL-9 <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44798/turkiye-geneli-korunmasi-gerekli-tasinmaz-kultur-varligi-istatistigi.html>, 2 Aralık 2023

URL-10

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=12466&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>, 2 Aralık 2023

URL-11 <https://kuran.diyamet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/tevbe-suresi-9/ayet-18/kuran-yolu-meali-5>, 2 Aralık 2023

URL-12 <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7853.pdf>

URL-13 <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10859.pdf>, 2 Aralık 2023

URL-14

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/CS_/t12/c010/b056/cs_120100560772.pdf, 2 Aralık 2023

URL-15 <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18113.pdf>, 2 Aralık 2023

URL-16

<https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=8322&mevzuatTur=KurulmVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5>, 2 Aralık 2023

URL-17

<https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=8323&mevzuatTur=KurulmVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5>, 2 Aralık 2023

URL-18 <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5366.pdf>, 2 Aralık 2023

URL-19

<https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=9171&mevzuatTur=KurulmVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5>, 2 Aralık 2023

URL-20 <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5216.pdf>, 2 Aralık 2023

URL-21 <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf>, 2 Aralık 2023

URL-22 <https://www.unesco.org.tr/Pages/96/2/UNESCO>, 2 Aralık 2023

URL-23 <https://www.unesco.org.tr/Pages/158/177/S%C3%B6zle%C5%9Fmeler>, 2 Aralık 2023

URL-24 <http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Icomos&dil=tr>, 2 Aralık 2023

URL-25 <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17959.pdf>, 2 Aralık 2023

URL-26<https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263664/avrupa-mimari-mirasinin-korunmasi-sozlesmesi.html>, 2 Aralık 2023

URL-27<https://teftis.ktb.gov.tr/TR-294279/silahli-bir-catisma-halinde-kultur-mallarinin-korunmasina-dair-sozlesme.html>, 2 Aralık 2023

URL-28 <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-294276/arkeolojik-mirasinin-korunmasina-iliskin-avrupa-sozlesmesi.html>, 2 Aralık 2023

URL-29<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5737.pdf>, 2 Aralık 2023

URL-30 <https://cdn.vgm.gov.tr/mevzuat/2762-sayili-vakiflar-kanunu-mulga.pdf>, 2 Aralık 2023

URL-31 <https://www.vgm.gov.tr/kurumsal/tarihce/tarihte-vakiflar>, 2 Aralık 2023

URL-32https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_943_290519/mulhak-vakiflarin-bolge-il-ilce-dagilimi-16122021.pdf, 2 Aralık 2023

URL-33<https://www.vgm.gov.tr/vakiflarimiz/vakiflarimiz/genel-bilgi>, 2 Aralık 2023

URL-34<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>, 2 Aralık 2023

URL-35 <https://cdn.vgm.gov.tr/mevzuat/2762-sayili-vakiflar-kanunu-mulga.pdf>, 2 Aralık 2023

URL-36 <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3371.pdf>, 2 Aralık 2023

URL-37 <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11597.pdf>, 2 Aralık 2023

URL-38

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c020/tbmm10020090ss0280.pdf>, 2 Aralık 2023

URL-39 <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5737.pdf>, 2 Aralık 2023

URL-40 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180715-1.pdf>, 2 Aralık 2023

URL-41

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=12414&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>, 2 Aralık 2023

URL-42

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/CumhurbaskanligiGenelgeleri/20180912-8.pdf>, 2 Aralık 2023

URL-43

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=8322&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>

(URL-44) https://www5.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf , 2 Aralık 2023

(URL-45)

<https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263743/660-nolu-ilke-karari-tasinmaz-kultur-varliklarinin-gruplandirilmasi-bakim-ve-onarimlari.html>, 2 Aralık 2023

EK-1

GÖRÜŞME FORMU

Görüşme yapılan kişinin mesleği :
Görüşme yapılan kişinin unvanı :
Görüşme yapılan kişinin görevi :
Görüşme yapılan kişinin mesleki tecrübesi (yıl) :

1. Vakıf Kültür Varlıklarının mevzuatta yeteri kadar yer bulduğunu düşünüyor musunuz?
2. Mevzuat, Vakıflar Genel Müdürlüğüne kültür varlıklarının onarımında yeterli yetkiyi veriyor mu?
3. Vakıflar Genel Müdürlüğünün yürüttüğü eski eser onarımları üzerindeki yerel yönetimlerin Yapı Ruhsatı düzenleme ve imalatı denetleme yetkisi çalışmalarınızı nasıl etkiliyor?
4. Vakıf kültür varlıkları özelinde “Yapı Ruhsatı” ve “Yapı Kullanma İzin Belgesi” düzenleme yetkisinin Vakıflar Genel Müdürlüğüne verilmesi sizce mümkün müdür? Böyle bir durum çalışmaların verimini artırır mı?
5. Mevzuatla ve Koruma Kurulu İlke Kararları ile Proje Müelliflerine verilen “uygulama sorumluluğu” yapılan restorasyon çalışmalarını nasıl etkilemektedir?
6. Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama ihalelerinin tanıtımı yeterli düzeyde midir? Katılımcı sayısını artırmak için neler yapılabilir?
7. Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama ile ihale edilmesi durumunda talep görmeyeceği düşünülen taşınmazlarla ilgili İdare tavrı nedir? Bu taşınmazların ihyası için Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama yönteminde değişiklik yapılabilir mi?
8. Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama yöntemiyle ihya edilecek taşınmazların projelerinin ihale öncesinde hazırlanması konusunda fikriniz nedir? Sizce bu durum yatırımın cazibesini nasıl etkiler?
9. Sizce Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama yöntemi, kamu kurumlarına ait olmayan eski eserler için de Kültür Bakanlığı organizasyonunda uygulanabilecek bir yöntem midir?
10. Bu konulara ilişkin eklemek istediğiniz ilave görüş ve öneriniz var mı?